

XXIX. ÉVFOLYAM, 2020. JÚNIUS

TARTALOM

- 3 **GYÖRE BALÁZS** _____ ■
Vírusölő (vers)
- 4 **PÉNTEK ORSOLYA** _____ ■
Hóesés Rómában (regényrészlet)
- 9 **VARGA IMRE** _____ ■
Húsvét (vers)
- 10 **SZENDI NÓRA** _____ ■
Reggel óta három világkorszak (regényrészlet)
- 20 **SZÁSZI ZOLTÁN** _____ ■
Világvége-változatok (részletek)
- 25–28 **TÓFALVI ZSELYKE** _____ ■
25 Nostalgia
27 Egy végtelenül hosszú nap (kisprózák)
- 29 **PIROS VERA** _____ ■
Hogy tudd (vers)
- 34 **BÖRÖCZKI CSABA** _____ ■
Páratlan fülek (novella)
- 38 **G. ISTVÁN LÁSZLÓ** _____ ■
Ha van hajlék, ha nincs
Vadász-óda (versek)
- 39 **GÉCZI JÁNOS** _____ ■
Lizetta (próza)

■	46	FELLINGER KÁROLY	■
		Túl mögött	(vers)
■	47–53	GUBIS ÉVA	■
	47	Virslí mustárral	
	49	Ság	
	51	Körtemuzsika	(kisprózák)
■	54	„AZ EMBER NAGYON PROBLEMATIKUS LÉNY”	■
		D. Magyar Imre beszélgetése Vajda Mihállyal	
■	66	RUGÁSI GYULA	■
		Mózes és a könyv	(tanulmány)
■	82	URBÁN BÁLINT	■
		A barokk és az ideológia: Nemes Z. Máriaó <i>Barokk femina</i> című kötetéről	(tanulmány)
■	93	VARGA RÉKA	■
		Megismételt mozdulatok (Szajbély Mihály: <i>Csáth Géza élete és munkái</i>)	(kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Szász Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnyai Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačé;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slposta.sk

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných
menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás/OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

vírusölő

kísértet járja be európát
a vírusos és virtuális
kommunizmus kísértete

1 fő
vagyok a kisboltban
ahova kezet mosni
és vásárolni járok
9 és 12 óra között

szobámban dűnnyögök

verssorson gondolkodom
amikor egy százlábú
pottyán íróasztalomra
nem iszkol el
én sem félek tőle
mégis meg kell ölnöm?

beteghordó
ételhordó
vírushordó
mi a különbség

egy fekete macska
nyivákol belemben

Györe Balázs: 1951-ben született Budapesten. Verseskötetei: *A jámbor Pafnutijij apát keze vonása* (1982, 2002), *Megszakítottam egy regényt* (2004), *Kölcsönlakás* (2010).

Hóesés Rómában

Hóesés

1986. május 10.

A hangra fordult hátra. Ismerősnek tűnt. A bolt mélyéről jött, talán az italok felől. Júlia jó tíz perce álldogált, a kezében egy fűrt banánnal. A pénztáros egy férfinak csomagolt. Először kartonlapot csúsztatott egy celofánzacskóba, utána kezdte el egyenként belerakosgatni a bombont, majd hátranyúlt a polcra, és kített a veendő elé négy szalagot. Először a vöröset, aztán a szürkét tartotta a csomag fölé. A férfi egy pillanatra a pultnak szorította a hasával az aktatáskáját, majd felvette a narancssárga kötözőt. Júlia és az előtte álló nő is előrehajolt, hogy jobban lássák, miként mutat a csomagon a halvány narancs. Jobb volt, mint a másik kettő.

– Szép – sóhajtott fel a nő, akinek a kosarából a két joghurt mellett ferdén kiállt a friss hal, egészen átáztatva a papírt, és Júlia arrébb lépett, nehogy lecsöppenjen a lábára a leve.

– Maga mit gondol? Ugye a narancssárga a legszebb?

Júlia bólintott.

– Ehhez a sötétkékekhez mindenképp.

Amikor a nő arról kezdett beszélni, hogy de jó annak, aki kapja majd, a férfi kért egyet a kártyák közül is, odapróbálták a halvány sárgát, végül inkább a szürke mellett döntött.

Júlia latolgatta, hogy itt írat-e valamit az ajándékkísérőre, vagy maga ír rá, és ha már ráköötték, akkor hogyan oldja meg.

Baci. Öt darab csók – gondolta, amikor a férfi visszafordult, és egyenesen ránézett, nézete, szemérmetlenül és éhesen, amíg a pénztárosnő leszámolta a tenyerébe a visszajárót. Épp csak lepillantott, hogy bedobja a tárcájába, aztán megint Júliát kezdte nézni.

Júlia félrefordult. Meg volt róla győződve, hogy nőnek viszi. Talán épp bocsánatot kér. Vagy megkéri a kezét. Bár a narancssárga szalag miatt vihetné akárkinek. Akár az anyjának is. A férfi tett-vett a pultnál, aztán mégis elindult.

Júlia megkönnyebbült. Unta a kéthetes, két hónapos, egyéves férfiakat, és ahogy a kamerával egyre mélyebbre és mélyebbre jutott a város rétegeiben, úgy kezdett szakadozni minden szál, ami az emberekhez kötötte. A negyvenedik születésnapján már csak tompa fájdalmat érzett, olyan volt, mint a messziről érkező hang: kissé szakadozó, halk moraj.

Hát most már biztos nem lesz. Nem lesz – gondolta, de abban a pillanatban már fel is emelte a kamerát, amikor egy fekete férfi befordult a szűk, köves térre, óriás termetű afri-

kai volt, és Júlia várta, hogy közelebb érjen a templomhoz. Tíz perce üldögélt a tér sarkán egy padon, mintha csak pihenne, és várt.

Sergio hiába faggatta, hogyan találja ezeket a képeket, Júlia nem tudta megmondani. Azt, hogy a képeket találja, egyszerűen megkeresi, mintha a város eldugná neki, mint ahogy a hús-véti nyúl a fűbe rejti a festett tojást, végre megértette a főnöke. A nyulat meg a tojásokat hosszasan mesélte, és Sergio megkérte, jövőre hozzon egy anyagot a magyar húsvétről, amire Júlia kényszeredetten rábólintott. Nem tudta, hol talál még ilyesmit. Vidéken talán – gondolta.

– De honnan tudod, hogy hol keresd a fekete férfit, aki fut a templom felé? – kérdezte megint Sergio.

– Nem tudom. Megyek az utcán, egyszer csak valahol úgy érzem, hogy ott lesz egy kép. Az azelőtti napon nem vártam volna azon a téren. Másnap sem.

Sergio intett, aztán megpaskolta az arcát. Mástól nem viselte volna el.

– Hazudsz, Giulia, szerintem te hazudsz, de nem baj.

A nevetése harsány volt, szélesre tátotta a száját, és Júlia vele nevetett. Egyszerűbb volt ráhagyni, hogy hazudik, mint elmagyarázni, amit maga sem tudott.

A város más pontjain is épp átmegy egy fekete férfi. Máshol is sír az a szeplős, vörös kis-lány, aki a múltkor bejött a képbe. Másfelé is mennek a bűvészek a gólyalábakon. Másfelé is eldobja a követ egy fiú. Másfelé is menekülnek a tüntetők. Júlia a véres arcú lányok-ról készült képekre gondolt. Nem emlékezett már, melyik évben volt. Ki akarta kerülni az egészet, egy idő óta már nem értette, mit akarnak a szocialisták és mit a kommunisták, és azt sem, hogy melyik melyik. A szélére sodródott, alig egy utcányira, és ahogy azok a lányok elkezdtek rohanni, és üvöltöztek, hogy rohadtt fasiszták, tetves burzsujok, és az egyik-nek a halántékából ömlött a vér, Júlia előkapta a gépet. A lány ránézett. A nyakán kidagadtak az erek. Olyan volt, mint egy vágató ló.

– Menekülj – kiáltotta oda neki a másik nő, és Júlia bevetette magát az egyik mellékutcába.

Egyetlen kocka volt csak, egyetlen kattintás. De Sergio majdnem elsírta magát tőle.

– Csak szerencsém volt. Ha szerencse, hogy valaki menekül és vérzik, és én nem segítek, hanem fényképezek – tette hozzá.

Emlékezett, ahogy megtorpant, és elindult visszafelé. Azt a lányt orvoshoz kellene vinni – gondolta, aztán, hogy vele van a barátnője, aztán, hogy nem voltak még húszévesek. Sehhol sem találta őket. Mintha felszívódtak volna.

Júlia mindenkit ismert, de szinte senkit nem engedett be. Michele és a szobrász után egy-egy férfit, rövid időre. Mindannyian a játékot játszották, amelyben a férfi férfit játszik, a nő nőt Róma előtt, de Júlia nem akart játszani. Sergio vagy Valeria, a szerkesztőség széles, oroszlánhajjú, nagyhangú titkárnője olykor meglátogatta, leugrott kávézni néhány kollégájával, máskor eltaxizott egy-egy partira Sergio különös ismerőseihez, akik közt éppúgy akadt halk szavú könyvgyűjtő, mint gyártulajdonos és festőművész.

A festővel végigbeszélgették az éjszakát a kertben. Május volt, a ház hatalmas üvegablakaiban, ahogy az akváriumban a halak, látszott, ahogy ide-oda vonulnak a vendégek. Fényképezni ment ki a narancssárga fényben mozgó estélyi ruhás halacskákat, de ahogy a feje felett megszólalt talán egy bagoly, leeresztette a gépet.

Az elvadult kert hatalmas volt, sem a végét, sem a szélességét nem tudta kivenni. A fák alatt olyan sötétség sűrűsödött, mintha megnyílt volna a város évszázadaiba vezető alagút. Júlia óvatosan indult el hátrafelé, és ahogy távolodott a kivilágított üvegdoboznak tűnő épülettől a kert mélye felé, mintha ráismert volna a helyre. Megbotlott egy kiálló gyökérben, és hogy ne essen el, belekapaszkodott a fal mellett nőtt, göcsörtös törzsbe. Innen már alig látszott a ház. A hófehér kőfal előtt nyújtózó fa ágain viaszos virágok szirma csillogott. Egészen leeresztette a gépet, a bokájáig. Lógatta, mint egy szatyrot. Ahogy nézte a virágzó fát, a korona felett a zöldeskék, majdnem fekete római eget, felettük a hold élesen kirajzolódó birkáját, úgy érezte, ezért a pillanatért jött Rómába évekkal ezelőtt. Aztán elmúlt a perc. Messze egy motor hangja szaggatta szét a csendet, valami surrogott a fal tövében, macska talán, odébb egy bagoly reppent fel, a felszabadult ág meghajlott, kirúgta magát, és rezgett még egy ideig. *A varázsló kertje* – gondolta Júlia, valahonnan ismerte ezt a címet, de nem emlékezett, honnan.

A festő mögötte szólalt meg, olyan váratlanul, hogy Júlia öntudatlan hangot hallottot valahol a sikítás és a kiáltás közt. Szégyellte magát, mintha leleplezték volna, mégsem meglepetőzött. Feleslegesnek tűnt a beszéd.

– Ez itt a nagyanyám kertje – mondta a festő, aki hatalmas, rozsdabarna és penészes vásznakat festett, olyanok voltak, mint az öreg ajtók Ostiában, amelyeket megevett az idő és a sós pára, Júliának néha eszébe jutott, hogy ha haláshálót vagy kötelet dobna eléjük, teljesebb volna az egész.

– Nem hiányoznak a kötelek? – kérdezte. Húsz év telt el Rómában, mire olykor ki merete mondani, ami eszébe jut.

A festő talán ránézett.

– A képek mellől? – kérdezte, aztán beszélni kezdett a csónakok fájáról, hogy sokszor dolgozik azzal, begyűjti, aztán szétszedi, aztán az apró darabokból összerakja a képet, és azt kezeli rozsdafestéssel.

– Anyám Nápolyban született, de nagyanyám itt, Rómában – mondta, mintha mindent megmagyarázna ezzel, azt is, hogy miért nincsenek a csónakos képek előtt kötelek.

Júlia várta a menetrendszerű, éles fájdalmat, amelyet akkor szokott érezni, ha Nápoly szóba jön. Minden módon kerülte a várost, ha tehetette, nem vállalt munkát arrafelé. Sergiónak megmondta, miért.

– Nem tudok ott lenni, mert lehet, hogy ott van az apám. Lehet, hogy mellettem ül majd, és nem ismerem meg.

Sergio szétterpesztett lábbal ült, két kezét a botján pihentette. A hasától alig tudott előrehajolni, de előrehajolt.

– Megismernéd. De akkor ne menj!

Ott, helyben aláírta a papírt, hogy Júliát Udinébe küldi fotóriportra Nápoly helyett.

– Nekem ott tűnt el az apám – válaszolta a festőnek, és ahogy hiába várta a fájdalmat, elkezdte keresni a szokott helyét, két ujjnyival a köldöke fölött. Zsibbadást érzett és ernyedtséget, mintha most kelt volna fel egy mély, üres, álomtalan álomból. Hát akkor nincs apám – gondolta, amíg a festőt hallgatta, aki a háborúról beszélt, a legutóbbiról, amikor minden összekeveredett. Nem sok mindenre emlékezett, kisgyerek volt.

– Idehoztak minket utána nagyanyámhoz.

Júlia csak az utolsó mondatot hallotta meg, minden, amit a festő előtte mondott, összekeveredett a sötétzöld éggel, a végtelennek tűnő kerttel és az éles emlékkal, ahogy az apja könyököl az asztalon a sállal a nyakán az utolsó napon, amit otthon töltött. Mi van, ha nem él? – jutott eszébe, aztán, hogy mi van, ha él. Mindegy – mondta magában, és ahogy kimondta, megcsapta a kert fűszeres, édes, éjjeli illata.

Amikor hajnal felé visszamentek, Sergio rákacsintott.

– Tudtam. Egymásnak valók vagytok.

Egy barna, sovány nő végigmérte az előszobatükörben. Szikrázott az üvegen a gyűlölet.

– Fél éjjelre eltűnsz – mondta a festőnek.

A hangja kisiklott, mintha mutáló kamaszfiú lenne, aztán hadarni kezdett rekedt, mély hangon.

– Menjetek! – mondta a férfi, és Júlia karjára tette a kezét.

– A kertőnk élete tükörkép – mondta hirtelen, és kitérte az ajtót. A villa fehér lépcsőso-ra kékesen fénylett a holdfényben. Legfeljebb egy óra lehetett hajnalig.

– Menjetek! – mondta még egyszer, de Júlia, ahogy beült Sergio mellé, aztán összerendezte, ahogy Sergio oldalba bökte, csak fáradtságot érzett.

– Nem történt semmi, Sergio.

A férfi felhúzta a vállát, mintha duzzogna.

– Ennek négy éve nincsen senkije. Erre idehozlak neki – elharapta a mondatot. A város előtt kezdett világosodni.

Másnap dél körül ébredt. Ahogy elhúzta a függönyt, és kikönyökölt a korlátra, látta, hogy Nino felnéz. Intett neki. A fiú loholva hozta a kávéját. Júlia összefogta a mellén a pongyolát. Ninót a fiúk érdekelték inkább, ezért is engedte be, mint ahogy Nino is beengedte az életébe, épp a legbelső szoba küszöbéig. Voltaképp nem mondta, inkább csak úgy le-

hetett tudni, hogy homokos, és Júlia külön szerette azért, hogy úgy tudta elmondani mindenkinek, hogy nem mondta ki és nem hozott zavarba senkit.

– Szerelmes vagy, Júlia? – kérdezte a fiú, ahogy lerogyott a konyhaasztal mellett a szék-re. Évek óta hordta neki a kávé. Hirtelen eszébe jutott a másik pincér, Marco, aki előtte hordta évekig, akit lefényképezett, hogy tudjon képet küldeni a nagyanyjának. A két fiú arca egymásra csúszott az időben, mintha körbeért volna az eleje és a vége. Annyi helyen lakott Rómában, de csak ezt a kettőt engedte fel magához, és Sergiőt meg Valériát, aki nem kért engedélyt, csak jött, és a férfiakat.

Senki mást. Ahogy az anyja sem. Ahogy a nagybátyjáiak sem. Csak a családot. De itt nem volt család. Az anyám legalább másokhoz átjár – gondolta Júlia, aztán, amikor eszébe jutott, hogy leginkább bridzsezni, és ellenőrizni a tea minőségét, magában felnevetett. Az anyja és a nagybátyja, sőt Géza is, akiről évek óta nem hallott, azért nem engedtek be senkit, mert nem bíztak senkiben. Ő azért nem, mert akárhová költözött, mindenhol megte-remtette maga körül a csöndet. Néha úgy tűnt, nem is Rómában, hanem ebben a csöndben él, amelyet a világ bármely pontjára magával tudott vinni, Lisszabontól Marokkóig, mint egy sátrat, amit bárhol kifeszít. Csak Pesten nem tudta kifeszíteni soha. Pesten egymáshoz értek az életek és az emberek, mint a teherautóra zsúfolt állatok, marták egymást, mégsem néztek egymásra soha, és ő látta ezt. Rómában a zsúfolt, fullasztó, szűk életterek úgy váltakoztak a hatalmas, nyílt terekkel, hogy Júlia évekig szédült, mire kiismerte magát a szegényebb negyedek sűrűjében és a kongó előcsarnokokban egyaránt, a városnak még-is megvolt a saját technikája, hogy élhető legyen.

Talán, hogy itt lehet lenni az utcán – gondolta, aztán lustán eldobta a gondolatot, amit még a pesti Júlia gondolt benne, aki kezdett eltűnni az időben. Nyolcvan körül először érezte, hogy már Rómából nézi Pestet. Eszter kapaszkodott a kezébe, a Vörösmarty téren álltak, a másik kezében gőzölgő kukoricát nyalogatta épp, aztán megkérdezte, hogy szerinte kihűlt-e már egy kicsit.

A csíkokat mintha csak rádobálták volna a fejére, összevissza tekeredtek a sapkán, a haja a szemébe lógott, az orra és a szája közt körömnyi seb varasodott. Dorka az anyjával egy macifigura előtt állt, Ladislaus épp felemelte a fényképezőgépet, hogy kattintson, amikor Eszter odaszaladt, beszaladt a képbe, és Ladislaus egy pillanatra leeresztette a gépet, aztán felemelte újra.

Júlia nem tudta eldönteni, hogy azért nem bírja nézni a családot, mert ő egyedül van, vagy azért nem, mert a velejéig hazug az egész. Ahogy Eszter ránézett, oldalra pislantva, aztán kinyújtotta felé a szabad kezét, míg a másikkal a kukoricát a szájához emelte, egy pillanatra úgy tűnt, ő rontott el mindent, és Borkának volt igaza. Beállt melléjük. Amint tovább indultak, Eszter átjött az ő oldalára, és belekapaszkodott a kezébe. Ki tudta tapintani a sószemeket a tenyerén.

– Apa szomorú. Anya mérges – mondta, ahogy ketten leszakadtak mögöttük. Dorka zsebre tett kézzel bandukolt a szülei után, a kapucnit mélyen a szemébe húzta.

– Miért? – kérdezte Esztert, és megszorította a kezét.

– Mert nekik nem lett volna szabad összeházasodniuk – mondta Eszter, aztán kihúzta a kezéből a kezét, és előreszaladt.

Ahogy felnézett, látta, ahogy Borka és a férje elindul a Váci utcán. Borka, már sietett volna, de visszafogta magát, Ladislaus meg kellenlenül, lompos, lassú léptekkel, jó fél méterrel arrébb mellette gyalogolt, mögöttük Dorka és Eszter kézen fogva, mintha ők kísé- nék a szüleiket, és nem fordítva. Az utca szürkén nyúlt előttük, a fejük felett a kirakato- kig látszott lógni a hófelhők hasa. Este megkérdezte Borkától, nem tudják-e megbeszél- ni a dolgot Ladislausszal. Borka visszafordult a mosogatótól, aztán azt mondta, Júliának semmi köze az életéhez.

– Menj férjhez, aztán majd meglátod – vágta oda a mondatot azzal a mozdulattal, ahogy odavágta a műanyag tálat a szárítóba.

Nino előrehajolva várta a választ a kérdésre, hogy szerelmes-e.

– Tegnap voltam egy kertben, és ott volt a férfi, akie a kert – válaszolta Júlia a fiúnak, aki- nek olyan erős volt a parfümjé, hogy a szag betöltötte az apró konyhát. Ragyogott a szeme.

– Na – mondta, aztán felkapta a tálcát, és elindult kifelé.

Hetek voltak, mire kellően elhomályosodott a férfi és a kert emléke, és október lett, aztán november, mire végre nem jutott eszébe.

– Bonyolult ember – mondta Sergio egy délelőtt, amikor egész végig esett, és legyintett. Júlia úgy sejtette, a festő talán felhívta Sergiót, hogy megkérje, egy ideig ne látogassa meg és ne vigyen magával senkit, főleg őt ne.

Felkapta a kabátját, hogy leszaladjon gyümölcsért, és beállt a sorba. Akkor hallotta meg, hogy Jacopo, azon az ezüstös hangon, amely valahonnan ismerős volt neki, és ahogy hátrafordult, meglátta Caterinát és mellette a fiút. Hátraintett nekik. A kijáratnál Caterina a nyakába ugrott. Az évek alatt elkopott tőlük. Amikor Jacopo már nem örült neki, akkor kezdett elmaradozni, és Caterina nem hívta. Most előretolta a fiút, aki mellett aprónak tűnt, és öregnek.

– Tizennyolc éves – mondta Júliának.

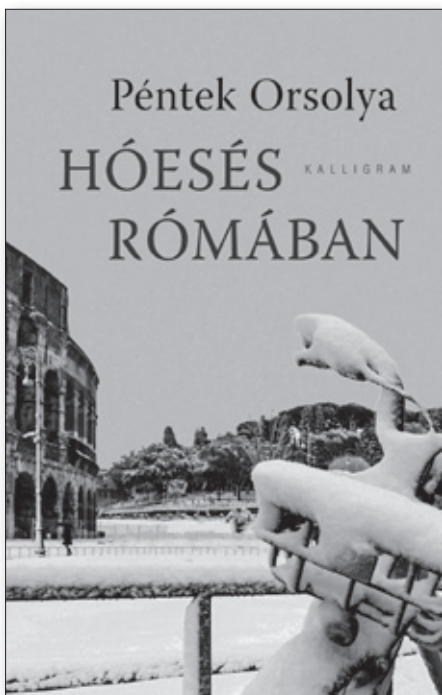
– Tizenkilenc – szólalt meg Jacopo, és Júlia szelíd gúnyt érzett a hangjában. Megint megbeszélték, hogy majd találkoznak, és Júlia hosszan nézett a fiú után, aki a vállára dobta a szatyrot, úgy cipelte haza a zöldséget Caterina után, aki meghízott, és az egyik lábát kisé húzta maga után. Elindult utánuk, aztán elszégyellte magát, és lefordult az első utcán.

Csepegni kezdett, aztán a csepegésből sűrű, apró szemű eső lett. Körülnézett, majd megindult az orra után. Ahogy felmorajlott az ég, és kettéhasította egy villám a Gianicolo felett az eget, befutott a Pantheonba az eső elől, és felnézett a kupola nyílásán át az égre.

Eszébe jutott a tibeti szerzetes, és a reggelek, amikor dolgokra ébredt, amelyeket mint-ha réges-rég tudott volna, de mégiscsak álmában jutottak volna eszébe. Néha úgy tűnt, éjjel beszélgetett vele, néha úgy, magában ül valahol, amíg ki nem világosodik.

Ahogy áttetszőbb és áttetszőbb lett a világ, főleg ezeken a különös reggeleken, Júlia néha beleolvasott a könyvbe, amit a bécsi pincér adott a kezébe. Néha két oldalt, néha négyet, néha csak két sort olvasott, összevissza, ahol kinyílt a könyv. Úgy rakta aztán össze, mint egy puzzle összekevert darabjait. Néha nagyobb, néha kisebb rész állt össze, és Júlia reggelről reggelre könnyebb lett.

Egyetlen könyv. Lehetne az Őszövetség is. Vagy az Új – gondolta, aztán ment a dolgára.

Péntek Orsolya: író, festőművész. Kötetei: *Az őszön egy rőtbarna komondor borongol keresztül* (vers, 2002, Fekete Zongora), *Az Andalúz lányai* (regény, 2014, Kalligram), *Dorka könyve* (regény, 2017, Kalligram). A *Hóesés Rómában* című regénye szintén a kiadónknál jelenik meg.

Húsvét

Invitational slam

VARGA IMRE

Világunk steril, de piszkos.
Hiába támadt fel Krisztus.
Hallod most, hogy: *Chrisztosz voszkrész.*
De földön maradt, mi elvész.
Minden napunk rossz jelet vés.
Vakmedrünk a pótcselekvés.

Virágzik a kányazsombor.
Pohárban pimpós a rossz bor.
Dőlnek el szép szál legények.
Golgotás üvöltés, ének.

Magad ki vagy s mit cselekszel?
Honnan jössz, hová igyekszel?
Hová a rád bízott testtel,
lelkedet törő kereszttel?

Nevedre s múltra szegezve –
ilyképp csak lator lehetsz te.
A világ steril, de piszkos.
A világ?

Aki szól itt s most.

Motyog, hogy *Isztinu voszkresz.*
De bármit mondhat, csak rossz lesz.

Keresztre, *mostra* szegezve.
Mindennek tere lehetsz te.
A dolgok forrása, célja.
Fényre csapó kard acélja –
villanása, hogy elérted,
ami volt mindig egészed,
s hogy ebben megvan a részed.

Meghalt a magadnak vélt test.
Isztinu... túl vagy a szón is.
A csenddel lettél valódibb.
Gyász után itt van az ünnep:
Aki vagy, el sose tűnhet.

2020. május 7.

Reggel óta három világkorszak

Annyira nem Csabi esete.

Kimennék egy cigire, ha nem gond. Csabi görnyedten ül. Dobol az egyik lábával. Izzad a tenyere. Morajlik a tér.

Nem, annyira nem Csabi esete. Valami túllszoknya. A kelleténél szűkebb műszálás Adidas dekoltázsos cipzáravva. Összepréselt mellek. Csabi kimenne egy cigire, akkor is, ha gond, mert lehet, hogy egyáltalán nem is az esete ez a csaj, de mégsem biztos benne, és ezt jó volna tisztázni. Egy cigi alatt ezt szépen végig lehetne gondolni. És Csabi amúgy is kimenne egy cigire. Csabinak most már pont ki kéne mennie egy cigire.

Gyűjtsunk rá, várjál, megcsinálom!

Szőrös, leopárdmintás szütyő. Tővig vágott, türkizkék körmök. Matatás, rámolás. Papír, dohány, filter. Apró törmelékek hullanak ki a szütyőből. Kicsit túl nagy a melle, és folyton az asztalra pakolja. Rádól az asztalra, és odahalmozza a mellét.

Á, én is tekerni szoktam. Csabi heherészik. Ebben is hasonlítunk. Csabi hallja magát, ahogy heherészik. Hülyén heherészik. Csabi hallja magát, ahogy azt mondja, ebben is hasonlítanak. Morajlik a tér. Jobb, mint a gyári, nem? Csabi a nadrágzsebébe túr. Maga sem érti, miért mond ilyeneket, hogy ebben is hasonlítanak. Olyan csajoknak szokott ilyeneket mondani, akik bejönnek neki. Persze azokkal sem hasonlítanak egymásra semmiben, pont azért jönnek be neki.

Babett felpillant. Te hosszú papírt használsz?

Csabi makog valamit. Gyors mozdulattal félbetépi a papírt.

Hát nem tudom. Babett megborzolja rózsaszín haját, megtapogatja benne a türkizkék virágot. Sima cigibe annyira lassan ég, elalszik, meg minden. Vágod. Jelentőségteljesen Csabira vigyorog. Csabi pislog, nem mond semmit. Jobb szeretem ezt a fehérét, famentes, nem, mint a rajzlap, a rizspapír a félfamentes, a fehér a famentes, nem? Full olyan. Lassan végignyálja a cigi oldalát, közben Csabit nézi.

Aha. Csabi maga elé bólogat. Pont olyan. Görnyedten, gondterhelt arccal ül. Az egyik lábával dobol. Le akarja rakni a félbetépett papírt az asztalra, de hozzáragadt az ujjához. Izzad a tenyere, izzad minden egyje külön-külön. Egészen közről látni lehet, ahogy lassan, kitartóan szívároga a nedű a pórusaiból. Lefejti a papírt a másik kezével, a papír beszakad. Csabi apró galacsinná gyűri, és önkéntelen mozdulattal elpöcköli. Babett gondosan leütögeti az elkészült cigijét. Félrebillentett fejjel, kíváncsi mosollyal, várakozón méregeti Csabit.

Ó, koppint a homlokára Csabi. Felpattan, letérdel, a galacsint keresi a földön. Elnézést, furakszik be egy asztal alá négykézláb. Megvan, mutatja fel a galacsint féltérdről.

Babett nevet. Te biztos ilyen rendes gyerek vagy, nem? Minden héten takarítász otthon, mi? Csabi leporolja a térdét. Hát igen. Úgy is mondhatjuk. Minden héten.

Jaj, ez annyira cuiki!

Micsoda? Csabi vet egy pillantást a válla fölött a háta mögé.

Ha egy pasi ilyen takarítás. Az tök cuiki. Babett Csabit bámulja mosolyogva.

Ja. Csabi nem néz vissza. Izzad, és az előbb mintha érezte volna a saját szagát. Leheletnyit oldalvást fordítja a fejét. A válla irányába fordítja a fejét, és szippant egyet-kettőt. Reméli, nem lehet észrevenni a szippantásokat, és tényleg leheletnyit fordította oldalra a fejét. Legalább egy másodperce történt. Egy másodperc alatt szétágulnak a dolgok, lehet, hogy a vállát is megemelte, megemelte a vállát, és aládugta a fejét, teli pofával ráslukkolt a hónaljára. Lehet, hogy ez történt, bár nem valószínű. Eldönthetetlen. Az sem segít, hogy esznek valami hagymásat két asztallal arrébb, meg az orra is rossz, eleve szétvan már az orra, eldönthetetlen, hogy mi van. Jó lett volna egy cigi egyedül.

Babett megigazítja maga előtt a saját cigijét, hogy párhuzamos legyen a terítő mintájával.

Csabi Babett cigijére sandít. Felsőhajt, újabb papírt vesz a kezébe. Nem tépi félbe. Hezitál. A tekintete Babett filterzacskójára vándorol. Kérhetek esetleg? Otthon hagytam a... De ha gáz, kiugrok szívesen dohányba, egy fél...

Nincs kedved betépní?

Babett és Csabi a szórakozóhelytől pár méterre állnak. Csabi jobbra-balra forgatja a szemét a fejére húzott kapucni alól. Babett valamiért nem vett kabátot. A kelleténél szűkebb műszálás Adidas cipzárját sem húzta feljebb. Azt mondja, nem fázós. Azt mondja, pár perc, elszívják itt, a szórakozóhely előtt, nem érdemes elmászni a legközelebbi parkig. Nem érdekel senkit. Más is ezt csinálja. Mindenki ezt csinálja. Csabi ne parázzon. Csabi próbál úgy tenni, mint aki nem parázik. Próbálja nem jobbra-balra forgatni a szemét, és főleg nem Babett cipzárral összepréselt mellét bámulni, ahogy kurva feltűnően hadonászik előtte a spanglival, mert lehet, hogy egyáltalán nem is az esete ez a csaj, de mégsem biztos benne, és ezt jó volna tisztázni. Csabi hülyén érzi magát.

Csabi élete nagyobb részében hülyén érzi magát. Randikon különösen hülyén érzi magát. Nehéz eldönteni, hogy azért, mert már a randi előtt betép, vagy azért, mert mire odaér, kezd múlni a hatás. Megfogadja, mindig megfogadja, hogy egyszer kipróbálja. Kipróbálja, hogy nem tép be randi előtt. Csak az a baj, hogy randik általában délután vagy estefelé vannak. Csabi lefekvés előtt megfogadja, hogy nem tép be a másnapi randi előtt. Betép, megfogadja, hogy másnap nem tép be. Fogat mos, a biztonság kedvéért még egyszer betép, kiöblíti a száját. Aztán fekszik az ágyban, és a másnapi randira próbál gondolni. Löködi a gondolatait a másnapi randi felé, de helyette a konyhaasztalnál ül, és a biztonság kedvéért még egyszer betép. Felriad, rájön, hogy fekszik az ágyban, és nem a konyhaasztalnál ül. Felkel, a biztonság kedvéért még egyszer betép a konyhaasztalnál, kiöblíti a száját. Aztán fekszik az ágyban, és próbál a másnapi randira gondolni. Hogy az most majd hátha más lesz, ezért nem kéne betépní előtte. És akkor felkel másnap, benyomja a gépet, és amíg tölt, az ujjai szórakozottan sodornak egy spanglit. Ekkor agyának egyik fele közbeszól randiügyben. Agyának másik fele azzal érvel, hogy a randi majdnem tíz óra múlva lesz. Vagy nyolc, mikor hogy. Még hét óra is rengeteg. Igazából öt óra is sok. Rengeteg óra van egy

napban. Csabi beleszív az első reggeli spangliba, és valamilyen oknál fogva azt hiszi, hogy ez ennyi, ez a spangli ennyit jelent, önmagát. Csabi valamilyen oknál fogva azt gondolja reggel, hogy egy spangli nem spangli.

A randi előtt másfél órával Csabi felocsúdik, hogy másfél óra múlva randi. Még oda is kell jutni, az fél óra, el is kell készülni, az is fél óra, marad még egy fél óra, ami alatt egyáltalán össze kéne vakarnia magát. Csabi betépve görnyed a gép előtt.

Öt után már nem igazán dolgozik,

van, hogy négy, fél öt vagy négy. Néha három. Ez a jó a home office-ban, hogy kettőkör is lehet végezni. Csabi betépve görnyed a gép előtt, és rájön, hogy másfél óra múlva randi. Másfél óra alatt ki lehet józanodni. Csabi kinéz az ablakon, és elképzeli, hogy egy óra múlva ott fog állni lenni, ott az utcán, aztán villamoson fog utazni, aztán egy szórakozóhelyen fog ücsörögni, mindenhol emberek, és akkor Csabi pórusai olyanformára kerekednek, mint az apokalipszis harsonái, és Csabi verejtéke mennydörgő robajlással zúdul ki rajtuk. Csabi huszonöt perc alatt lejátssza az összes lehetőséget magában, hogyan kellene lemondani a randit úgy, hogy ne sértődjön meg a csaj, és lehessen még vele találkozni egy olyan napon, amikor nincs ennyire betépve. Míg mindezeket igyekszik higgadtan végiggondolni, az ujjai szórakozottan sodornak egy spanglit. Még mindig van idő, a találkozásig több mint egy óra. Csabi elszívja ezt a spanglit, és azalatt kitalálja, hogy legyen. Elszívja ezt a spanglit, egy kicsit belazul, és kitalálja az egész lemondószöveget. Csabi elszívja a spanglit, kezébe veszi a telefonját, hogy akkor most felhívja a csajt, meglátja az órát, és pánikszerűen készülődni kezd. Sikerül időben elindulnia, sőt ha sodor egy egészen gyenge spanglit még indulás előtt, az is belefér. Azt állva elslukkolja a konyhában, az még bőven belefér. De Csabi nem számol vele, hogy egyrészt az izgalomtól gyakran rájön a szarás, éppen az utolsó utáni spangli közben, másrészt hogy a folyosón fog eszébe jutni, hogy lekapcsolta-e a fürdőszobában a villanyt.

Ha Csabira nem jön rá a szarás az utolsó utáni spangli közben, Csabi akkor is visszamegy a folyosóról a lakásba, hogy lekapcsolta-e a fürdőszobában a villanyt. Igen, lekapcsolta, ő is látja, lekapcsolta, de azért néhányszor fel-le kapcsolja, maga sem tudná megmondani, miért. Páratlan számú fel-le kapcsolás szükséges, hogy végül lekapcsolva maradjon, de Csabi szeret bizonyos páros számokat, különösen a nyolcas szorzótábla számait, maga sem tudná megmondani, miért. Ezért Csabit zavarja, ha például pont hétnél hagyja abba a kapcsolgatást. Akkor már el kell jutnia nyolcig, vagyis, hogy a villany végül lekapcsolva maradjon, kilencig. Csabinak ekkor eszébe jut, hogy ha már úgyis visszajött a lakásba a villany miatt, a lekapcsolás sikerességére való tekintettel gyorsan sodorhatja még egy spanglit. Nem, nem sodorhat még egy spanglit, már így is késésben van. A tenyere izzad, valamit csinálnia kell a kezével. Gyorsan fel-le kapcsolgatja még egy kicsit a villanyt, eljut tizenhétig vagy huszonötig vagy még tovább. Csabi késésben van, iszkol ki a lakásból. Már a folyosó végéig jutott, amikor egyszerre valami szörnyű balsejtelem keríti hatalmába. Valami szörnyű balsejtelem, hogy amíg ő odabenn a spanglisodrás gondolatával foglalatzkodott, elfelejtette lekapcsolni a villanyt. Nem, nem felejtette el, ő is tudja, hogy nem felejtette el, lekapcsolta kilencszer vagy tizenhétyszer vagy huszonötyszer vagy nyolcszor n plusz egyszer. Csabi megtorpan a folyosó végén. Ő is tudja, hogy lekapcsolta a villanyt, de csak a fel-le kapcsolgatásra emlékszik, és képtelen kiverni a fejéből a szörnyű balsejtelemet, hogy mégis inkább nyolcszor vagy tizenhatszor vagy huszonnégszer vagy nyolcszor n-szer kapcsolta le. Csabi toporog a folyosó végén, izzad. Lekapcsolta a villanyt. Tudja, hogy lekapcsolta. De és ha nem kapcsolta le, akkor is mi van? Akkor felkapcsolva maradt a villany. Majd lekapcsolja, ha hazaért a randi után. Jól keres, ennyi plusz a villanyzámlán belefér, takarékos izzó, ennyi belefér.

Csabi toporog a folyosó végén. Izzad.

Csabi visszamegy a folyosóról a lakásba, hogy lekapcsolta-e a fürdőszobában a villanyt. Igen, lekapcsolta, ő is látja, lekapcsolta, és ha már ilyen szépen le van kapcsolva, nem is kéne hozzányúlni a kapcsolóhoz, maradjon is így ez az állapot. Csabi a kapcsolót nézi, és ellenállhatatlan vágyat érez, hogy sodorjon egy spanglit. Csabi fel-le kapcsolgatja a villanyt, nyolcszor n plusz egyszer.

Csabi késésben van, most már tényleg késésben van, iszkol ki a lakásból. Az ajtóból még visszafordul, vissza a konyhába, kihúzza a konyhaszekrény egyik fiókját. Ott a spangli. Ott a spangli, hátratulva az evőeszközök mögé, hátratulva egy légmentesen záródó dobozban, hogy még véletlenül se találja meg senki. Nem mintha bárki bármikor idelátogatna. Vagy ha mégis idelátogat, azt hosszas egyeztetés előzi meg. Kivéve, ha a fiatalabbik bátyja látogat ide, vele képtelenség bármiről is egyeztetni. Olykor elméletileg lehetséges, de a gyakorlat azt igazolja, hogy teljesen fölösleges. Alapesetben nem látogat ide senki. Pedig akár ide is látogathatna. Csabi lakása szokatlanul rendes, kicsit talán sterilnek is mondható, ami persze ízlés dolga. Van, aki szerint ez modern, például Csabi szerint, ha épp jó passzban van. Más eddig nem nagyon mondott véleményt Csabi lakásáról, mivel nem sokan látogatnak ide, igazából senki, a fiatalabbik bátyját leszámítva, és Csabi nem biztos benne, hogy modernnek számít-e, vagy csak simán steril. Csabi minden egyes spangli után szépen visszateszi a füvet egy kis dobozba, szépen összepakolja a tekerőkészletet, szépen visszarakja őket a légmentesen záródó nagyobb dobozba, és szépen hátratulja az egészet az evőeszközök mögé, hogy még véletlenül se találja meg senki. És nem is jó, ha folyton szem előtt van. Nem jó, mert Csabi akkor odanéz, minduntalan odanéz, és eszébe jut, hogy sodorjon egy spanglit. Csabi igyekszik elkerülni, hogy túl sokat szívjon. Így is épp elég sokat szív, ő is tudja, de ha még ennél is többet, az már túl sok lenne. Van ez a bűvös határ elég sok és túl sok közt, ott van valahol Csabi, ott billeg valahol, és ha széthagná mindenhol a füvet, akkor biztos, hogy átbillenne.

Csabi, immár tényleg késésben, kiveszi a légmentesen záródó dobozt, kiveszi belőle a kisebb dobozt, kiveszi belőle a spanglit, lecsíp egy nagyobb rögöt, megfelel, egy friss pakettbe csúsztatja az egyik felét. Hezital. Megfelezi a másik felét, és a pakettbe csúsztatja a másik fél felét is. A többit visszateszi a kisebb dobozba, amit visszatesz a légmentesen záródó nagyobb dobozba, amit szépen hátratul az evőeszközök mögé. Összepakolja a tekerőkészletet. Ez egy csapda, tudja jól, és a villanykapcsolgatás miatt sétál bele. Ha most csak egyszerűen elhagyta volna a lakást, már rég tarthatna a randi helyszíne felé, anélkül hogy lenne nála spangli. Végül is minek egy randira spangli. Vagy sodor egy utolsó utáni utáni spanglit, ami egyenlő a biztos késéssel, vagy magával viszi a randira a spanglit, ha már egyszer visszajött. Ha már visszajött, valamelyiket csinálnia kell.

Csabi lóhalálában rohan a villamoshoz, zsebében a tekerőkészlet. Párszor leveri a víz, nem tudja kitapintani a zsebében lapuló tekerőkészletben lapuló pakettet. Semmi gond, lehet, hogy otthon maradt. Nem gond amúgy tényleg, minek egy randira spangli. Ha mégis

nála van, akkor sem kell szívni belőle. Vagy legföljebb a randiról hazafelé, ha van olyan nyugisabb, elhagyatott rész. Majd meglátja, de egyáltalán nem muszáj szívni belőle. Esetleg szív belőle, ha jól sikerült a randi. Most a randi a lényeg. Majd elszív egy spanglit, ha hazaért a randi után. Talán ha van olyan nyugisabb, elhagyatott rész hazafelé.

Csabi ül a randin. Általában kávézóban vagy teázóban, ilyesmiben szoktak megállapodni. Csabi nem iszik, tart a piásoktól. Nem kedveli azt sem, ha egy nő iszik. Pohár vörösbor legföljebb, kis kipirulás, kis kacarászás, ennyi befér. Csabi teázik vagy gyümölcslevet kér. Ki van száradva a szája, elég cserepes is. Aprókat kortyol az italából, hogy

fel ne tapadjon az ajka a fogaira, ha elmosolyodna. Csabi ül a randin, hülyén érzi magát. Valahonnan távolról morajlik a tér, Csabi körül légüresség. Próbál figyelni a lányra, akivel randizik, de annyira lefoglalja önmaga árgus szemmel tartása, hogy vajon helyénvalón reagál-e, vagy hülyeségeket szövegel, hogy újra és újra lemarad róla, miről beszél a lány. Pedig amúgy érdekelné, nem arról van szó, szeretne odafigyelni. Állandóan erőfeszítést tesz, hogy visszarugdálja a figyelmét a lányra. Közben az arca lemerevedik az erőfeszítéstől, azaz is kéne foglalkozni, a hülye pofák vágdozásával. Mindez együtt nagyon fárasztó. Csabi amúgy is fáradt. Sokat dolgozik mostanában, érthető, ha fáradt.

Kimennék egy cigire, ha nem gond, szólal meg a randi egy pontján Csabi. Nem gond. A lány szerencsére nem dohányzik. A lány rendes, szép, nem iszik, nem dohányzik. Csabi optimális esetben talál egy olyan, a helyhez közel eső zugot, ahol el lehet szívni a vécében megtekert spanglit. Egy egészen gyenge spanglit. Nincs benne sok élvezet, Csabi jobbra-balra kapkodja a fejét, gyorsakat slukkol, a spangli félreég, pazarlás az egész. Csak akkor csapja meg igazán, amikor belép a kávézó vagy teázó ajtaján. Belép a tér morajlásába, összezárul mögötte a morajlás, és akkor csapja meg. Annyira megcsapja, hogy alig mer visszakullogni az asztalhoz.

Csabi kullog vissza az asztalhoz, ott ül a lány. Néz rá a lány, még mosolyog is, ennek örülni kéne. Csabi szája ki van száradva, eszébe jut, hogy kellett volna hozni Visine-t. Mindig elfelejt hozni Visine-t, mert azt hiszi, úgysem fog betépni, mivel el sem hozza a spanglit, hiszen nem rohan vissza villanyt kapcsolgatni, így el tud indulni időben, ugyanis nincs egész nap betépve, tekintve, hogy előző este megfogadta, hogy randi előtt nem fog betépni. Csabi kullog vissza az asztalhoz. Csak egy gyenge spangli volt, ennyitől otthon be sem tudna tépni, de idegen környezetben más, morajlik a tér, és ott ül a lány, talán egy egészen helyes lány, talán még tetszik is Csabinak. A lányok azért többnyire tetszenek Csabinak. De most már mindegy. Lassan Csabira ereszkedik a légüresség búrája. Ott ül a lány a morajlásban, és látszik az arcán, hogy fogalma sincs, miben van Csabi. Persze nagyszerű, hogy fogalma sincs. Csabit el-elöntik a paranoia hullámai, hogy mégis van, a lány nem hülye, tudja, hogy be van tépve, és soha többet nem lesz hajlandó szóba állni vele. Lehet, hogy Csabi megkönnyebbülne, ha a lány közölné, hogy soha többet nem hajlandó szóba állni vele, de a lánynak fogalma sincs, hogy Csabi egy búra alatt ül. Csabi kortyol az italából, hogy fel ne tapadjon az ajka a fogaira, ha megszólal. Azt kérdezi, hol is tartottak. A lány elmondja, hol. Csabi hagyja, hogy beszéljen. Tulajdonképpen érdekes, amiket mond, pláne most, hogy ennyire betépett. Eltelik egy kis idő, Csabi hallgatja a lányt, és kezd megnyugodni. Arra gondol, hogy mégiscsak jó ötlet volt betépni. Ha betép, jobban tud figyelni. Jó, hogy hozott spanglit, végül is jó ötlet volt. Mindenki jól jár vele. Nem kell annyira túlgondolni a villanykapcsolgatást sem. Jó most itt betépve ülni, és figyelni a lányt. A búrán kívüli morajlás kellemes duruzsolássá olvad.

Csabi figyel, figyel, figyel, és egyszer csak ásít egyet. Kicsit összerázkódik. Észreveszi, hogy fogalma sincs, miről beszél a lány. Próbál fókuszálni, de el sem tudja képzelni, hogy jutottak el eddig a témáig, és hányszor lehetett közben témaváltás. Pedig amúgy érdekelné, nem arról van szó, szeretne odafigyelni. Állandóan erőfeszítést tesz, hogy visszarugdálja a figyelmét a lányra. Közben az arca lemerevedik az erőfeszítéstől, azzal is kéne foglalkozni, a hülye pofák vágdozásával. Mindez együtt nagyon fárasztó. Ezért Csabi egy ponton azt mondja, szavad ne feledd, kimennék mosdóba, és akkor már lehet, hogy elszívnék egy cigit is. Ha nem gond.

Egy sikerebb, hosszabbra nyúló randi során három-négy spangli is elmegy. Egy sikerebb randi után azt mondja a lányoknak, majd beszélünk, majd kereslek, ilyesmit. A lányok mosolyognak, ezek szerint nincs ellenükre a folytatás. Csabi hazamegy, betép, ábrándozik. Felkel másnap, eszébe jut a lány, arra gondol, hogy ráír, mizu, mikor találkozunk legközelebb, ilyesmit. Benyomja a gépet, és amíg tölt, az ujjai szórakozottan sodornak egy spanglit. Elszívja ezt a spanglit, és ráír a lányra. De miközben szívja a spanglit, elbizonytalanodik. Egy kicsit túl udvariasan mosolygott a lány. Lehet, hogy csak nem akarta megbántani őt. Csak megsajnálta. Csabi betépve nézegeti a lány képeit a Facebookon. A lány túl szép. Csabinak újabb és újabb emlékek ugranak be. A lány elnéző mosolyai, amikor Csabi poénkodik. A lány értetlen hallgatásai, amikor Csabi kifejtí nézeteit. A lány története a családjáról. A lánynak totál normális családja van. A lány totál normális. Csabi sodor egy második spanglit.

Babett és Csabi a szórakozóhelytől pár méterre állnak. Csabi próbál úgy tenni, mint aki nem parázik. Babett rágyújt a spanglira. Tömzsi ez a csaj, bokája még oké, combja vaskos, csípője széles, dereka semmi. Valami zavarja ebben a csajban. Valamiért zavarban van ettől a csajtól. Pedig annyira nem az esete. Csabi próbálja elképzelni, hogy álmai nőjével tép. Nem megy. Próbálja elképzelni álmai nőjét. Nem megy.

Déjà vu, hadonászik Babett a spanglival, még mindig, még mindig, még mindig tart! Csabinak nyújtja a spanglit, de mozdulat közben meggondolja magát, gyorsan beleszipkáz pár aprót, csak aztán adja át. Összeér a kezük. Csabi sietve veszi át a spanglit, jobbra-balra forgatja a szemét a fejére húzott kapucni alól.

Babett ráérősen eregeti a füstöt. Annyira imádom az ilyeneket, te nem?

Csabi rövid, mohó, kapkodó slukkokkal szívja a mutató- és hüvelykujja közé csipentett spanglit. Kézfejjével ernyőt formál fölé. Milyeneket, kérdezi a füst kifújásától megbicsakló hangon. Babett horkanó röhögést hallat. Csabi is pukkadozik egyet-kettőt. A bennrekedt füsttől görnyedten kahácsolni kezd. Babett fejhangon vinnyog, a combját csapkodja, testtartásával mintha Csabiét parodizálná.

Babett a kellesténél egy kicsit hangosabban karattyol, a spanglival hadonászik, néha beleszív. Csabi a spanglit nézi, ahogy Babett dekoltázsa előtt táncol. Babett mellbimbói átütnek az Adidas felső műszálás anyagán. Csabi nyel egyet. Benn hagyta a teáját. Kezd elfogyni a nyála. Kezd betépni. Babett egy pingvinről magyaráz, amiről kiderült, hogy fogas. Csabi szívja a spanglit, a slukkjai elnyúlnak, meglassulnak. Van egyetlen darab csillámporszem Babett dekoltázsában, azt jó lenne kihalászni. Megnyálazni a mutatóujját, és benyúlni Babett két összprepselt melle közé.

Néha neked ez nem keveredik össze?

Micsoda, riad fel Csabi. Próbálja kikanalazni elkocsonyásodott tekintetét Babett dekoltázsából.

Csóri, hogy bedurrant a fejed, de cuki vagy!

Csabi félig eresztett szemhéjjal, bugyután elvigyorodik. Hirtelen gyomron csiklandozza valami érzés. Valami kellemes érzés. Talán az az érzés, hogy kezdi jól érezni magát. Mindenek ellenére kezdi jól érezni magát. Kezdi elfelejteni, mik azok a mindenek, amelyek ellene. Mélyeket slukkol a spangli végéből. Rég tépett be ennyire, azt mondja. Nem szokott túl gyakran. Egy időben sokat, de mostanában visszafogja magát. Megtapogatja a nadrágzsebében a tekerőkészletet.

Ja, én is csak időszakosan, mondja Babett. El ne dobd a püspökfalatját! Nem kérsz a limonádéból? Látom, cuppogatsz. Kicsit undi, ahogy összerágom a szívószálat, kivegyem belőle? Mindjárt bemehetünk, csak még eltolom ezt a mentest. Babett kihalássza a füle mögül a cigijét.

Csabi Babettet nézi. Babett mellbimbói szinte keresztüldöfik az Adidas felső műszálás anyagát. Csabi vet egy pillantást a szívószálra, a szívószálon az apró rovátkákra, amelyeket Babett rágcsált bele. Nem undorító. Félretolja a szívószálat, beleiszik a pohárba. Hirtelen olyan érzése támad, mintha a szívószál szájba vétele azok után, hogy Babett külön felhívta a figyelmét az összerágottságra, olyan gesztus volna, mint lesmárolni Babettet. Elsőre nem annyira Csabi esete, de lehet, hogy le tudná smárolni, ha volna nyála.

Nem fázol, kérdezi Csabi a limonádét szorongatva. Nem kéred a kabátomat?

Jaj, cunci vagy nagyon, mondja Babett, de jól vagyok így. Félrebillentett csípővel, ki-düllesztett mellel áll, felfelé fújja a füstöt. Kurva jó rágyújtani spangli után. A legjobb. Így ledugózza a hatást.

Mit csinál?

Ledugózza. Egy haveromtól hallottam. Én is ezt kérdeztem, hogy mi van, erre azt mondja, hogy hát ledugózza, erre nincs jobb szó. És bazmeg, tényleg. Nem próbálsz ki?

Ledugózza, ismétli Csabi idétlenül kuncogva. Ledugózza.

Elszívhatjuk felesbe.

Adogatják egymásnak a cigit, a kezük össze-összeér.

Hú, ez most még rára egy lapáttal, csóválja a fejét heherészve Csabi. Tényleg ledugózza.

Kahácsolás, vihorászás. Babett mond még valamit. Csabi nem érti, de így is vicces. Csillogó, hunyorgó szemmel kommandóznak vissza a helyükre. Csillog a szemük, bent narancsosan csillognak az asztalok, a lámpák, meleg fények csillognak a műszálás Adidason, Babett rózsaszín frufruján, a fekete patkón az orrában.

Babett bensőséges pillantást vet Csabira. Neked nincs néha olyan érzésed, hogy ami épp történik, az mindig is történt?

De, vágja rá Csabi csodálkozva. Pont ezen gondolkodtam kint. Eszembe jutott a reggel. Mintha nem is velem történt volna. Most meg így... Mintha...

Az kemény, csap az asztalra Babett, nekem is a reggel jutott eszembe. Közelebb hajol. Csak neked bevallom, hogy nem bírtam ki, betéptem reggel. De csak mert tegnap este vettem a csumpit, tudod, megvettem, betéptem, de már kavics voltam, kidőltem. Reggel meg így gondoltam, hogy hát nem kéne betéptni, mert akkor egész nap be leszek furcsulva, és még megyek emberek közé, este találkozom veled, ilyen tők konszolidált, normális srác, nem kéne. Mert tudod, ha betépek reggel, akkor az nem egy cigi lesz. Csak közben eszem-

be jutott egy festménynek az ötlete, egy triptichon, de úgy, hogy ilyen csirkecombok, megmutassam? Telón megvan, még nincs kész, csak az alapok, várjál, nézd!

Csabi nézi. Nem érti, amit lát, de az az érzése, hogy nem is kell értenie. Hogy amit most lát, az az értelenen felül áll. Elfogódott áhítatot érez. Inkább Babettet nézi lopva.

Hát annyira nem látszik sok belőle. Babet igazít egyet a melltartóján. Ma főleg az egésznek a gondolatiságával foglalkoztam. Van egy ilyen elméletem a szakrálisról meg a húsról, még húszévesen begombázva volt egy látomásom Jézus testéről, vágod, és megvilágosodtam. Na mindegy, majd kifejtem, ha érdekel. Szünetet tart. Csabi nem mond semmit. Szerintem amúgy kurva jó elmélet, írtam róla egy esszét, amiben összevettem a Vénusz- és a Pietá-ábrázolásokat, átdobjam?

Persze, nagyon érdekel, bólogat Csabi megszeppenve.

Zsír. Na mindegy, szóval éreztem, hogy ha most betépek, akkor lesz egy nagy rájövés, úgyhogy betéptem, és hát lett is. És, és, és... Mit akartam... Hogy is jutottunk ide?

Csirkecombok... Reggeli cigi... Hogy mintha mindig is itt lettünk volna...

Ja. Babet Csabira vigyorog. Mintha lement volna reggel óta három világkorszak. Mint ha azok már történelmi idők lennének. Mintha ezer éve ismernének. Látszik, hogy te is ilyen full érzékeny lélek vagy.

Csabi hálás tekintettel nézi Babettet. Reméli, hogy Babet elfelejti azt a húsos-jézusos témát.

Na jó, én is bevallok valamit. Csabi nekifoháskodik. Bevallom, én is betéptem reggel. De csak...

Sejtettem. Babet elégedett pofával hátradől, összefonja a karját.

Ennyire látszott?

Á, nem, ne gondold túl. Vannak dolgok, amiket megérzek. Akire így rá vagyok vājbolódva. Nem kell túlgondolni. Mindent túlgondolsz te is, mi?

Ja, hagyja helyben Csabi kissé elszontyolodva. Szóval betéptem reggel. Hát még egy pár cigi elment aztán. Csak azért nem akartam mondani, mert nem vagyok amúgy...

Vágom. Én sem.

Én is pont tegnap vettem. Sokat dolgoztam mostanában. Elfáradtam mostanában. Sok volt a munka. Felkeltem, és azt gondoltam, néha ez jár. Csináltam a dolgaimat, csak még egy pár cigi elment, tudod. De nem vagyok...

Vágom. Te is tudsz meló mellett spanglizni, mi?

Persze, nem okoz gondot, bár néha...

Na, ebben is hasonlítunk, örvendezik Babet. Mit is mondtál, mit csinálsz, rendszergazda vagy?

Honlapokat tervezek. Nem egy...

Az végül is alkotómunka, nem? Te is ilyen kreatív elme vagy!

Hát lehet, mondja bizonytalanul Csabi. Még sosem gondolt magára kreatív elmeként.

Narancsosan csillognak az asztalok, a lámpák, meleg fények csillognak a műszálas Adidason, Babet rózsaszín frufuján, a fekete patkón az orrában.

Te, hallod. Babett rádól az asztalra. Babett mellei ráomlanak az asztalra. Hallod, nincs kedved lelépni, és sétálni egyet? Elbőknénk még egy cigit, de így főleg a sétálás, én nem bírok sokáig egy helyben ülni, te igen?

Nem, nem, én sem! Csabi átéléssel rázza a fejét. Pont erre gondoltam én is, egy kis sétálás, az jó lenne, pont ezt akartam én is mondani!

Csabi fickándozó gyomorral rendezi a számlát a pultnál. Egy kicsit rájön a szarás, mert induláskor, az utolsó utáni spangli után, világekorszakokkal ezelőtt sajnos nem jött rá. Lehet, hogy nem is kéne többet spanglizni. A lényeg a séta. Csabinak amúgy is rossz érzése van, mert most már nem mondhatja el Babettnek, hogy nála is van spangli. Az most már hogy nézne ki. Majd legközelebb hoz ő. Ezt mondani kéne. Majd megmondja Babettnek, hogy legközelebb hoz ő. Csabi fickándozó gyomorral azon kapja magát, hogy a legközelebbre gondol, pedig még a most sem ért véget. Csabi kártyával fizet, a gyomra fickándozik. Nem kéne Babett melleire gondolnia, erre gondol, köztük a farkával, nem kéne arra gondolnia, hogy Babettel tépnek az ágyban. Hogy tép az ágyban, Babett meg a farkával a mellei közt, a farkával a szájában, de mégis erre gondol. Csabi vazel egy utolsót indulás előtt. Nem kellemes.

Mennek az utcán. Babett azt mondja, hogy tud egy jó parkot, de előtte ugorjanak be boltba, vegyenek valami üccsit. De vehetnének amúgy egy bort is, ha már így. Csabi szólni akar, hogy ő nem iszik, mégsem szól semmit. Beugranak egy boltba, Babett a borokat mutogatja, melyik legyen. Csabinak mindegy. Csabi vesz egy ásványvizet is. Mennek az utcán, egymás mellett mennek, mégis mintha Babett menne elől, nem tudni, hogyan csinálja. Babett vonul, valami kavargó körülötte, az utcai lámpák fénye csillog a kapucni alól kilógó rózsaszín frufruján. Olyan, mintha nagy történések zajlanának, pedig csak mennek az utcán.

Babett törökülésben foglal helyet egy pingpongasztalon, ütemesen bólogat, mintha zene ritmusát hallaná, széles, rapperes kézmozdulattal nyújtja Csabinak a spanglit. Kajak rám került az ilyen nyolckeres suttyó fless! Vihog. Szíjad, tesa. Csabi vele szemben áll, zavartan heherészik.

Cimbimmel, a Kockával, majd megismered, geci nagy forma, itt raktunk tüzet egyszer. Ezen az asztalon, ott még látszik a nyoma. Nem akarsz felülni? Tüzet raktunk, basztuk a goát, és táncoltunk az asztal körül. Kurva nagy volt. Babett meghúzza a borosüveget.

Nem jöttek ki a rendőrök, kérdezi aggódalmasan Csabi.

Ebbe a parkba? Itt perzselték a cigányok a disznót, szerinted? Azoknál a padoknál. Tangóharmonikázott a tag, meg minden, ott perzselték. Nem kérsz? Babett Csabinak nyújtja a bort.

Hát... Jó, de. De, kérek. Csabi iszik, maga sem tudja, miért. Csabi nem nagyon tudja, mi miért történik ezen az estén. Csabi iszik. Csabi szív. Csabi heherészik. Csabi jól érzi magát. Csabi megretten, hogy jól érzi magát. Csabi szarul érzi magát. Csabi megretten,

hogy szarul érzi magát, és még ezt is el fogja baszni. Csabi iszik. Csabi szív. Csabi heherészik. Csabi mindenfélét érez, maga sem tudja, hogy miket. Néha nem lehet tudni, hogy az ember jól vagy szarul érzi magát.

Mesélj már magadról te is, full ilyen titokteljes lény vagy, adja át Csabinak Babett a spanglit.

Csabi törökülésben foglal helyet a pingpongasztalon. Egy kissé elzsibbadtak a lábai. Nem nagyon érzi őket. Arra gondol, hogy ha egyszer valamikor, a távoli jövőben fel kell majd állnia, össze fog csuklani. Meg kellene mozdulnia, de mintha elhalt volna az egész alteste. Lehet, hogy ez egyfajta csendes trombózis. Beleslukkol párat a spangliba. Nem kéne többet inni.

Hát nem tudom. Nekem nincs annyira érdekes életem, mint neked.

Á, csak menőzök a faszágaimmal, legyint Babett. Úgysem az az érdekes, hogy miket csinálsz, hanem hogy mik mennek az agyadban, nem?

Csabi elmosolyodik. Nem tudom. Félek, hogy nincsenek annyira érdekes gondolataim. Próbálja megmozdítani a lábát. Feladja.

Babett elgondolkodva szívja a spanglit. Igazából én is ettől félek. Hogy nem vagyok elég érdekes. Hogy ha nincs állandóan valami eksőn, érted, valami kurva nagy történéis, akkor eltűnök. Csak így felszívódom, vágod?

Csabi fénylő szemmel nézi Babettet. Nem kéne többet inni. Ki van száradva. Iszik.

Nem gondoltam volna, hogy te ilyeneket érzel. Csabi meg van hatva, nem világos egészen, hogy Babettől vagy saját magától. Makog még valamiket. Azt a szót használja, hogy jelenség. Azt is, hogy művész. Babett mosolyog. Hallgatnak, szívják a spanglit.

Tök szép a szemed, szólal meg Babett.

Neked is. Csabi arra gondol, kicsit kásásan arra gondol, hogy ezt most elbaszta. Meg kellett volna előznie Babettet, neki kellett volna azt mondania, hogy szép a szeme. Gondolt is rá, már akarta is mondani amúgy. Erről eszébe jut a spangli a nadrágzsebében, megtapogatja, eszébe jut, hogy azt is kellett volna már rég mondania, hogy majd legközelebb hoz ő. Most akkor legalább ezt nem kéne elbasznia, ezt mondania kéne, ha már a Babett szemét nem sikerült. És mondja is. Azt mondja, hogy majd legközelebb, idáig jut, hogy majd legközelebb, aztán valahogy már smárolnak. Csabi érzi, hogy kimozdul a törökülésből, érzi az altestét, a lábai vannak valahol, összevissza, Babett lábai között, mindenhol, mindenhol lábak, karok, Babett melle a tenyerében, a szájában.

Annyira nem Csabi esete, de nem csak a külső számít. ■ ■ ■

Sivár gyerekkor

ezt sem bocsáthatom meg neki(k)
sose kirándultunk hét éves koromig egy udvar négyszöge a világ
legfeljebb nagyanyám háza kertje meg a temetők
mert oda menni kellett
de ott félttem a régi sírkövek kígyót napoztattak
a puszpáng szaga zavart de az apám gyászolta
apját lányát magát

egész nap simogatta a kurva téglákat a kibaszott vasbetont
a kurva és kibaszott jelzőket anyám használta az anyagokra
tapogatta a recés betonvasakat szálkás zsaluzó deszkákat
nektek lesz ez ha nagyok lesztek tiétek nektek nekem nem kell semmi
ott volt a ház amit sose fejezett be
de még ahhoz is hozzáépített
minek
ott soha senki egy percet nem aludt
nem evett nem csinált semmit
hideg szoba nyári konyha
minek
néha pokrócmosáshoz használták később
csak azt szajkózta anyáttal mi majd itt lakunk
egy szoba konyha alacsony plafonnal
kereti budi hozzá luxusnak
se víz se fürdőszoba
péterkályha és sparhelt ennyi a fűtés főzés egy platnis villanyrezsó egérszag

simogatta a betonvasat
de az én fejem kívánta volna
egyszer megpofozott részegen
asztal alá estem
egyébként nagy ritkán később ha ivott
már nem maradtam otthon

Világvége

változatok

simogatta a betont a téglákat benézte az egyenest
zsinórral léccel vinklivel
minden levágott deszkavégért lehajolt gyújtósna jó lesz
bár korábban erősen akkoriban a cigarettáról is lemondott
nem szívta
fűszál volt a szája sarkában mindig
ahol ha mosoly ha keserű
akkor is valaminek lenni kell
de nem volt semmi
mindent nagyra tervezett minden összement
mára nincs is

egyszer sem voltunk kirándulni
harmincöt elmúltam amikor tengert láttam
először
nagy zöld félelmetes dübörgés ring a fejemben
mar az orromban sója mint a szégyen
mint amikor vendéglőben nagykamaszként
először ettem
remegő kézzel rontottam apám ázsióját
leesett a rántott hús kiborult a kompót
én uborkával szerettem ha akkor inkább

a nyári konyha és a kisszoba
soha nem lett kész
be se költöztek

ilyenek ezek a tervek
elfelejteni élni
elfelejteni lenni
csak simogatni a betont

valami régi sírra ástak rá a fiúk sarokba tolvá
a korábbi gödörlakót
ott roppant meg később a keret
most enyhén billeg a csiszolt betonlap felette
ha rálépek leseperni avarszőnyegét a gesztenyének
ide ez alá kíváncozott
ahol felette most a betonlap mozog

ugye nem jössz ki
ugye nem
nem felejttem el

mikor láttam először a tengert

Ebben az elveszett

benne az elveszett idő
az ember gyerekkorában
amikor azért nyűgös
mert nem érti
miért hal meg mindkét nagyapja
idő előtt
úgy hogy nem is beszélhetett velük
unalmas szigorú nagymamák maradnak
vele
ők azok akik
mindig feketében
nem lehetett a nagyapákról beszélni
hogyan micsoda
fickók voltak ők valóban

az egyik Amerikában
Fordnál a szalagmunkát
másik 38-ban Madridnál
Hemingway író úrral mint szanitéc
állítólag de miért ne találkoztak volna
a nagymamák kishitűek
nem fogékonyak a legendákra
gyerekkori nyűgökre
olyan problémákra mint
a kinyalhatatlan barackleváros üveg
vagy a sosincs sose volt elég
aprópénz céllövöldére
ahol pálcikán feltűzve a papírrózsa
aminek olcsó kölni illata van

semmilyen pénzem nem volt
nekem soha
semmim nem volt
egyszer
nagyon kellett a céllövöldéből
a kétkoronás wrigley spearmint
csak egy darab

aztán tíz évesen kóstoltam meg
úgy kaptam egyszer a szomszéd sráctól
mecsajnált
olyan ez a rágó
hogyan a szél szádba fúj
így mondta
és tényleg valóban oda fúj

de ha akkor lett volna apróm
ha vehettem volna
kétkoronás wrigley spearmint rágógumit
menőzhettem volna Icu előtt
aki talán
el is kérte volna rágni

egy kicsi nyálcsere
így
csókolódzás helyett
álmodni jó az ilyet
így terjednek bizonyos betegségek
például a mononukleózis

Világvége

változatok

majdnem meghaltam azon a nyáron
tízéves voltam
minden koszos és minden ragad
az egész világ baracklekvár
meg cukros vizes
jobb esetben zsírral megkent
cukorral megszórt futva rágott kenyér
miért is ne sietnél ha folyik a csata
a malomszigetért
amibe beleszólt

Szalmon Ella kisasszony
kis híján meghaltam

maradt a kórház
nem kellett semmit se csinálni
volt egy szekrény tele könyvekkel
négy nap se kellett nyolcvan helyett
a Föld körül
eltelt a nyár
az idő elveszett

semmit nem tudtam meg
a nagyapáimról
rá egy év múlva meghaltak
a nagymamák
így lett az élet gyerekként
elveztegetett idő

Anyám szuicid mozdulatsora

annyira kiskorú voltam
csak a trauma maradt
ebből állok talpra

reumás apám
már régen impotens
gyógyfürdőn éppen
szépen írott képeslap érkezik
szívélyesüdvözlétemetküldömagyógyfürdő
bőljólvagyok
mi olvasunk értelmezünk
a franc lehet az a szívélyes
ezt a szót soha nem használta azelőtt otthon

gyanút fogott anyám
a váratlan korán érkező változó kor
hő és idegállapot hullámain szörfözve
öngyilkossági szándékát egy marék
aszpirinnal jelezte

mivel senki nem vette az adást
nem hívtak orvost
nem kezdeményeztek gyomormosást
ráevett egy marék aktív szén
majd ivott egy liter teát
kicsit zöldesbe ment át az arcszíne
még másnap is szürke volt
amikor apám egy nappal képeslapja után
szombaton délelőtt váratlanul hazajött
megérezte hogy gond van

sosem láttuk olyan valóban szívélyesnek
még kérdezett is
hogyan vagyok

én nem tudtam válaszolni
tényleg nem tudom azóta se
hogyan vagyok
különben is olyan viszonylagos mindig a helyzet
éppen annyira az
mint amennyire nem
meg amennyire érdektelen az ezt firtató kérdés

szóval miután nem válaszoltam
azt mondta szomorú hogy nem válaszolok
majd miután megebédelt
kiadósan
aludt egy órát
csak úgy ruhástól a fotelban

anyám továbbra is szürke volt
forgatta kezében a képeslapot
nem értette a szövegét

apám felébredt vette a kabátját
akkor majd jövök
ennyit mondott és fejfájásra panaszkodva aszpirint keresett
nem talált

anyám aki felfalta az egész készletet
szigorúan annyit mondott
ne kérdezzem semmit

a sikertelen öngyilkosság oka
máig homályban maradt
annyira kiskorú voltam
csak a trauma épített falat
közénk

soincs itthon aszpirinem

■ **Szászi Zoltán** (1964): költő, író. Legutóbbi kötete a Kalligramnál a *Bábukák – kiskvárosi panoptikum* című novellagyűjtemény. Zeherjén él.

Nosztalgia

Három műszak van, és nem is az éjszakai a leghúzósebb, gondolja Lupita, amint átveszi délután 2-kor a stafétát a kollegától, Verától, akivel egy szót se tud váltani, de már nem is akar. Verának hiányoznak a fogai, Lupita szerint mindegyik, ezért is cigizik annyit, és Lupita ezt óhatatlanul összekapcsolja azzal, hogy nem tudnak egymással kommunikálni. Varrodában dolgoznak Magyarországon, Vera és Lupita. Lupita éjszaka szeret dolgozni, hajtja a pedált, volt, hogy huszonöt munkaruhát megvarrt reggel hatig. Vera tízet, de nem azért, mert nincsenek fogai, hanem talán azért, mert nincsen ott neki Caracas, a végtelen ösvényeivel. Hajtja a pedált minduntalan, és megjelenik előtte a kis Lupita, Carlos a szomszédból, Daniela és Mimi, ahogy szaladnak az ösvényen, követik Carlóst, kapaszkodnak az indákba, minden zöld, friss, és az ég kék, csillagász akart lenni emiatt, csak feküdtek a tutajon naphosszat, és nézték a kék eget, ami reggel hétkor is, és délután hatkor is kék volt, aztán hirtelen jött ez este, a csillagok is ragyogtak, onnan a tutajról nézve, minden olyan közelinek tűnt. Innen, a magyarországi faluból minden oly távol van, télen és tavasszal csillagok sincsenek, csak köd telepszik rá a településre, a katolikus templom tornya szürkületben nem is látszik, csak este, ha felkapcsolják a villanyokat, de akkor az emberek lelkére is köd telepszik, másképp miért lennének ilyen durcásak?

Lupita varrás közben füldugóval a fülében ül és zenét hallgat. Patrióta dalokat, amiket otthon alig. Éjszaka megengedi magának, hogy szerelmes dalokat is hallgasson, sőt, van, hogy dalra fakad közben. Olyan lehet, mint az amerikaiaknak Gloria Gaynort, vagy Boney M-et feltekerni a maximumra: mozog a teste, pedálon dobolja a ritmust, amikor az anyagot elfordítja, felemeli a karját, kezdődhet a refrén.

Nacho zenéjére már nem táncol Lupita. Leállítja a masinát és előveszi azt a textildarabot, amit magának kézzel hímez. Tervező szeretett volna lenni, sokat rajzolt. Azért hurcolták el több társával együtt, mert egy pincében kiállították egymás műveit, amik a vád szerint „rendszerkritikus és uszító” elemeket ábrázoltak. Lupita színes családi portrékat készített hatalmas vászondarabokra, amelyeket családtagok ruháiból készített, különböző korú asszonyok beszélgetnek, cigarettáznak, kártyáznak. Húsz napot ült börtönben. Amióta kijött, reszket a keze, hímezés közben folyton megszúrja ujjbegyeit. Nacho Valiente száma szól, kicsit giccses, de a venezuelaiak bátorságáról énekel. Elég erős a szöveg, két hete Lupita épp ezt magyarázta a magyar bevándorlási hivatalban az ügyintézőnek, a művészek nem tudnak ott létezni, hallgassa meg, mit énekel Nacho, fordítom: *Olyan erő van bennem, hogy majdnem szétroppantom a vasláncot / Ha újra lábra állok, gyalog a jelen végére járok, / a jövőre többet nem várok.*

Miközben hímezi a Moriche pálmafát, és a sok gyönyörű orchideát, egyre hangosabban szól a Valiente, Lupita kicsit ráborul a varrógépre. Hangtalanul sír, rázkódik a teste, kívül-

ról olyan, mintha a varrógép megkergült volna, és nem lehet megállítani, minden fonalat összegabalyít, a tű az így összegubancolódott szálakat is átviszi, ritmusra fortyog, nyomja, paszírozza, a gép alatt pedig megállíthatatlanul szövődik az egyenetlen anyag, egyre hosszabb, már a földet éri, a fekete színű fonal a domináns, nem hagyja magát, már a szék lábainál kunkorodik, a vörös színű követi, Lupita öléből lecsúszik a hímzés, a fordítottjára esik, a fekete fonal beleakad, egy lövöldözés képei rajzolódnak ki, a piros fonal szétterül, vérző emberi arccá.

Egy kéz finoman megsimogatja Lupita vállát: Vera az a fogatlan mosolyával. Vissza kellett jönnie, a főnök behívta őt is, mindenkit, jött egy sürgős megrendelés.

Vera int Lupitának, hogy menjenek ki. Vera rágyújt, megkínálja Lupitát is, aki hálás. Vera elkezd magyarázni hosszan, megállás nélkül, Lupita egy szót sem ért belőle, de mosolyog, mert olyan szavakat hall, hogy *tucc, fucc*, ezeken mosolyognia kell, Vera is mosolyog, elkezd énekelni, hátha azt jobban megérti a kolleganője: *Sáncban a hóvíz, könnyű hajót visz, füstöl a mennyben a barna tető* – ezt énekli, és magyarázza, hogy gyerekkorában kimentek az utcára a többiekkel falun, ahol laktak, és ha kiszáradt az árok, a sánc – itt megfogja Lupita karját és odaviszi az üzem csatorna-lefolyójához: látod, na, ez a sánc –, belefeküdtek egymás után, és a papírból készített hajókat maguk mellé vették, pitypanggal szórták be magukat, és ezt a dalt, ami egy megzenésített vers, zengték, közben kidobálták a hajókat egyenként, kacagtak nagyokat, ha valaki épp arra jött, elnémultak. Jaj, Lupita, tudod, melyik a pitypang? A kínai fiú, azt szokott szedni sokat, sokat és szétteríti, megszártítja, rázogatja. Szerintem azt szívja, azért mosolyog mindig, ha hozzá beszélek, tudod, Lupita?

Egy végtelenül hosszú nap

A hogy közeledett a faluhoz, szíve körül szorítást érzett. Letekerte az ablakot, friss levegő helyett az a csípős szag csapta meg, ami évtizedeken át láthatatlan polipként telepedett rá a falura, csápjáival gúzsba szorítva az egész települést. És hiába szűnt meg a szemétfeldolgozó üzem, a szag és a nyomasztó szürkeség lemoshatatlan átokként ottmaradt minden házon, tömbházon a ráégett hamuszemcsékkal, az utcákon a megsűrűlt fűvön és az emberek üres tekintetében.

Jani gyorsan visszatekerte az ablakot. Ekkor köhögni kezdett, egyre fojtogatóbban – lelassított, de nem állt meg, mert attól tartott, ha leállítja a motort, nem megy tovább, hanem visszafordul, és a határig meg sem áll, ahogy pontosan huszonöt évvel és két hónappal ezelőtt tette. Elővette az asztmájára kapott spray-t, bal kezével tartotta a kormányt, jobbal visszaváltott, és belefújt a csőbe. A tömbház előtt lelassított: egy megkötött kutya vadul ugatni kezdett, így lassan továbbhajtott. Vasárnap este 7.30 volt, bekapcsolt az autós rádió, egy női hang beolvasta a híreket.

Reggelre hűvös időt mondott, amit néhol zápor, heves zivatar követ, délutánra felszakadozik a felhőzet. Este zord idő várható. Jani belenézett a visszapillantó tükörbe: szeme késszürke színe egybeolvadt haja őszességével. Elmosolyodott ezen a zord időn: elképzelte, amint az idő a nap múlásával egyre morcosabb, zordabb lesz, akárcsak ő, a szürke, zöld Jani. Kinézett az autó ablakán: az eget ugyanolyan sötétnek látta, mint a fekete Audiját.

A tanya végén, a kijárat előtt letért a főútról a jobbra vezető földúton, és addig ment, amíg az út egyszer csak véget nem ért, az Audi erős motorja magától leállt.

Jani a slusszkulcsot az autóban hagyja, kiszáll. Rohanni kezd felfele, amerre az út viszi, lábai remegnek. Nem tudja, milyen látvány fogadja az út végén túl. Caplat felfelé, meg kell küzdenie a sok kővel, elvadult gyökérrel, amikbe minduntalan belerúg. Huszonöt éve és két hónapja nem járt ezen az úton. Ezúttal is liheg, nem az asztmája miatt, hanem, mert felfelé kell menni, néhol csúszik is. Elvadult bokrok közt kaptat. Fullasztó a csend. Hiába gyorsít, hiába köhög hangosabban, a csend fojtogatja. Nem akar megállni.

Az autóban még hangosan szól a rádió: Jani a szakadékhoz ér, amikor a hölgy szenvtelen hangon épp azt mondja be, hogy szakértőnk szerint a fenyvesek közé szorult településeken gyakori villámbeccsapódások várhatók, kérjük a likasmezei lakosokat, ha tehetik, maradjanak otthon, de semmiképp se menjenek a volt szemétegető közelébe, mert a gyakori villámcsapások miatt a leégett üzem helyén a több rétegben lerakódott hamu felszáll és mindent betakar.

Jani hirtelen lerogy: lábánál épp beccsapódott valami, a törmelék omlani kezd, gyűjti a köveket, és gurul lefelé. Jani eltakarja az arcát, elővesz egy maszkot a zsebéből, az asztmája miatt állandóan van nála. Olyan erős fénycsóva jelenik meg a reggeli égen, hogy muszáj eltakarnia a szemét, ha nem akar megvakulni. Eszébe jut a huszonöt évvel és két hónappal ezelőtti nap, amikor utoljára itt járt, csak nem fent, hanem lent, a mélyben, az üzem belsőjében. Akkor két hete két műszakban dolgozott, mert annyi munka volt, az ukránok is odavitték a szemüket, az oroszok mocskáért duplán fizettek. Legalábbis ezt mondta a főnök, aki a dupla műszakért dupla fizetést ígért. Ez ment akkor, már több mint öt éve, az ígéretes a dupla bérrel, szolgálati kocsival és lakással. Jani csak azért hitt még, mert nem volt más választása, ahogy a többieknek sem, még ő csitított mindenkit, hogy ne háborogjanak, ez van, ezt kell elfogadni, ők ezért születtek ide. Csabi, az unokatestvére, már tíz-

éves korától szolgálatba állt, ő egész életében azt hallgatta, te csak dolgozz fiam, valakinek dolgoznia is kell.

Énekhangot hall: *engem anyám elátkozott, / mikor a világra hozott: / azt az átkot szórta reám, / ország-világ legyen hazám.*

Körbenéz, senkit se lát: belső hang ez, a szívéből tör fel és lesz egyre hangosabb, fülsiketítő, ahogy annak idején a robbanó, majd égő üzem. Jani a robbanás előtt kimenekült, akkor törtek rá az asztmás rohamok, tizenöt évig ült az égő szemét mellett, és nézte a felszálló füstöt, majd összeseperte a hamut. Csabi valószínű, hogy szándékosan maradt bent az üzemben, ő volt az, aki utolsóként leoltotta a lámpákat. Végleg leoltotta, a domb tetején az üzem égésekor hallani véltek egy kislányt énekelni.

Meg kell pihennie; megroggyan. Előveszi zsebéből az óráját. Legszívesebben eldobta volna. Nem volt szüksége rá. Semmire se volt már szüksége kis vízen és ételen kívül.

Az okostelefonjától már korábban, két nappal azelőtt megszabadult. Kitérölte belőle profilját, üzeneteit, fotóit, majd összetörte és lehajította egy kis szakadékba, ahová biztos nem megy utána. Egész jól elvolt nélküle; nem érzett kényszert, hogy minduntalan megnézzze, mi történik a világban nélküle. Ott, ahova innen elmenekült huszonöt éve, és ahonnan most ide, visszamenekült.

Hirtelen koromsötét lett, csak a hold fénye világította meg az utat. Visszafahele indult, az autót elkötötték. Ez várható volt, de most ezen se dühöng. Megy tovább, behunyt szemmel is hazatalál. Az anyja hívta fel azelőtt való nap reggel, hogy másnap meghal, menjen haza elbúcsúzni. Jani először ódzkodott ettől, nem tudta anyjának megbocsájtani, hogy az asztmája ellenére elküldte Sucevára két évre katonának, hogy végre férfit faragjanak belőle. És az anyja akkor is letagadta fia betegségét, amikor a szemétegető üzembe újoncokat toboroztak. Egyszerűen meghamisította a papírokat.

Tudta, már nem lehet sok hátra, és meglátja a kis apró fényt az anyja házából. Huszonöt éve nem járt arra, mégis úgy tűnt számára, hogy semmi sem változott. A kinti lámpa most sem égett, de az egész utca sötét volt, csak a házakból kiszűrődő fények világították meg az utat valamelyest. Ahogy közeledett, szíve körül szorongást érzett.

A likas nevet ők adták a helynek, a gyerekek. Négy domb ölelte körbe a tanyát, a likas alulról nézve egy nagy gödörnek látszott. Olvasta az interneten, hogy pár évvel ezelőtt régészek is helyszíneltek, mert az a hír járta, hogy ott tényleg létezett egy nagy lyuk, ami az összes, felülről leomlott követ abba a gödörbe sodorta. Volt idő, amikor egyszerre hat tehenet, és három lovat vittek ki legelni a gyerekek, főleg ő, és Csabi, az unokatestvére. Vigyázni kellett, nehogy becsúszzanak a gödörbe. Jani szeretett legeltetni, ismert minden járást, hecserli bokrot, a fűszálat megfújta, úgy terelgette a jószágokat.

A házhoz ért, lihegett. A kapu a régi, könnyen ki tudta nyitni. Fény szűrődik ki az ablakon, előbb benéz az ablakon, nehogy valami meglepetés érje. Elmosolyodik, amikor az ágyon fekvő anyját meglátja, kezében az ő, Csabival közös fotójával, a szemétegető üzem megnyitásakor. Megkocogtatja az ablakot, a kutya felugat, egy kislány valahol énekelni kezd: *engem anyám elátkozott, / mikor a világra hozott: / azt az átkot szórta reám, / ország-világ legyen hazám.* ■ ■ ■

Tófalvi Zselyke (1976, Marosvásárhely): Budapesten, a Közép-európai Egyetemen dolgozik. Írásai a marosvásárhelyi Látóban, a kolozsvári *Szabadság* című napilapban és a *Székelyföld* Kulturális Folyóiratban jelennek meg rendszeresen. 2019-ben Látó-nívódíjat kapott.

Hogy tudd

Nulladik bejegyzés.

*Nem tudom mióta. Messziről
nézem, hunyorgok. Nem látom a vonásait,
az alakját is csak elmosódva.
Sziklafal szélén áll, alatta víz.
Összefogja a haját, kezét a feje fölé emeli,
két tenyerét összezárja. Nagy levegőt vesz,
gondolom. Zuhan.
Bármit megtehetek,
bármit megtehetek, hallom, és felismerem.*

*Leó, olyan hülyeségeket álmodtam,
anyám hasában vagyok, éppen szül.
Márta, aludjunk, még hét óra sincs.*

*Első bejegyzés, megint az anyámmal
álmodtam. Kórházi ágyon fekszik,
nem kiabál.*

*Törött kulcscsont, vékony cső a torkomban, fulladok.
Anyám alig húsz éves, meg van ijedve.
A mellére fektetnek, nem tudja, mit kezdjen
velem.*

*Leó kivan ezektől az álmoktól.
Holnap lesz a születésnapom,
mintha zsák téglát, cipelem a hátamon.
És ha meg se születek,
kérdzem minden évben, napra pontosan,
reggel nyolc óra öt perckor, állította anyám,
vagy délután háromkor, szólt apám.
Most akkor nem tudják?
PTSD, okoskodik Leó,
PTSD.*

*Nem gondolja komolyan,
gondolom, de mégis a legszívesebben kiugranék
az ablakon.*

Délután a teraszon, tavaszban,
egymás mellett törökülésben
ülnek, mint a szárítkozó kacsák a tóparti kerítés tetején.
Kezükben szívószál, szappanbuborékok
szállnak, pukkadnak.
Mama, láttad?
A buborékok szállnak, kipattannak a szélben.
Kipukkadt, mama, láttad, fordul nevetve Vera az anyjához.
Fújj egy újat, biztatja Márta, finoman,
ahogy a papa mutatta.

*Második bejegyzés, itt a tavasz.
Az orrom tövében apró szeplők bújnak elő. Imádom!*

Reggel óta csörög a telefon.
Szia Mimi.
Márta, hagyjál már a köszönetéssel. Már azon voltam, hogy
az anyádat hívom.
Aludtam, válaszolja Márta, messziről nyúlik a hangja.
Egész nap?
Hát nem egész nap, délben
leugrottam cigiért, és ebédeltem a Csendesben. Képzeld...
Márta, este a Piafba megyünk, vág közbe Mimi.
A Piafba, Márta rágyújt. Unja az ivást, meg a vihogást,
a férfiakat,
egyből meg akarják baszni.

Nem megyek sehova, az ágyba

visszafekszem.

A Liszt Ferenc téren találkozunk, fasza lesz. Különben is,
annyi mindent meséltem rólad. Mimi elhallgat,
hallgatnak.

Fasza.

Különösen Leónak, folytatja. Neked való, egész éjjel...
Piha, Márta kifújja a füstöt.
A tévét kapcsolgatja. Egy hete nyaggat,
mikor találkozhat veled. Kivagyok. Mimi elhallgat,
hallgatnak.
Jól van, értem, Márta kifújja a füstöt. Mégis
mit mondtál neki? A zöld szoknyámat veszem fel,
ha nem beszélsz.

Mimi zavartan köhög. Semmi különöset,
ne megint a zöldet,
csak mondtam, hogy van egy szép, okos barátnőm,
egyedülálló barátnőm, aki éppen illene hozzá.

Egyedülálló

Mimi, baszd meg.

Elment az esze.

A múltkor is, nem emlékszel,
mi volt?

Márta, ez most más. A múltkorit nagyon sajnálom. Nem hittem volna,
| hogy még mindig az anyjával él.

De akkor is, édesem, nem lehettél volna kevésbé direkt?

Kevésbé direkt.

Hogy néz ki? Márta a pizsama kirojtolódott szélével babrál,
elengedett a szál, fél éve.

Majd meglátod, magas. Múlt héten veled beszéltél a telefonban. Na,
jó, most akkor leteszem. Kilenckor ott legyél. Ha akarod, most

| megmondom miben jössz.

Most megmondom.

Jól van már, pontos leszek.

Pontos leszek.

Márta megáll a tükör előtt, ma huszonhét éves,
szeme alatt karikák.

Miminek nincsenek karikák a szeme alatt,
és Miminek igaza van, gondolja.

Huszonhét éves.

Ma este a Piafba megy, és szerelmes lesz.

A Piafba megyek.

Nem hiszem el!

Márta ha-akarom-szép-is-lehetek
elhatározással egy órát fekszik a fürdővízben.

Leó.

Miután kiszáll a kádból, gondosan végigtörli magát,
és a tükörbe néz.

Szép vagyok.

Kilenc óra öt perc, Liszt Ferenc tér, mindenki
ott van. Sápadt fiatal emberek,
ingben.

Baszd meg,

már csak a nyakkendő hiányzik.

Sziasztok, Márta vagyok.

Az egyik, sűrű haj, zilált tekintet, felkapja a fejét.

*Harmadik bejegyzés, Leó és Márta.
Ezek mi vagyunk.*

Márta nem képes pontosan felidézni, mi is történt
valójában azon a csütörtökön,
koradélután. Két dologban biztos,
spagetti és Serpico.
A filmet előző este nézték meg.
Ágyban, szorosán.
Leó születésnapjára kapta a dévédét,
és a sapkát is, padlizsánlila.
Mint amilyen a Serpicóé, Márta kötötte.
Leó paradicsomos spagettit készít,
két pillanat alatt főzi sós vízben
andantéra a tésztát, futtatja olívaolajon
a fokhagymát és keveri bele
a kockákra vágott paradicsomot, forgatja egybe,
tálaláskor friss bazsalikomlevélkéket
helyez az egészre. Parmezánt nem,
csak az asztalra, Márta kedvéért.
Finom lett, Leó.
Hm, tudom. Szalvéta?
Márta feláll az asztaltól, és a fiókból
két damasztzalvétát vesz elő. Beszéltél Gedeonnal?
Nem.
De hát mondtam, hogy keresett, még ki is írtam. Itt
van a hűtőn, nézd, mutatja.
Aha, nem Gedeon keresett, hanem
a Werner.
A Werner?, ismétli Márta.
Ahogy mondom, a Werner. Tegnap este óta vártam a hívását.
Márta nehezen szedi villára a tésztát. Eltévesztettem. Drágám,
kérek add ide a parmezánt.

Eltévesztettem.

Ugyan Márta, mindig eltéveszted. Ha
nem hívom fel a Wernert, hogy megkérdezzem
hol reggelizett, akkor nem tudom, hogy keresett. És akkor,
nincs üzlet. Állandóan tévesztesz.
Márta feláll,
vizet enged a pohárba. Nem direkt volt,
tudod.
Baszd meg, Leó elsápad, Mártára néz,
mi az, hogy nem direkt volt? Gondolom,
hogy nem direkt volt. Sose

direkt van. Tettél be mosást?
Nem, még nem, kérsz vizet?

Nem direkt volt.

Öt napja nincs egy kurva alsógatyám.
Ez így nem igaz, csak
nincsenek kivasalva. Márta kilötyenti a vizet, véletlenül.
Az ugyanaz, Leó elsápad.

Az ugyanaz.

Jó, mindjárt beteszek egy mosást.
Mindjárt, baszd meg, állandóan mindjárt, kurvára unalmas.
Márta kilötyenti a vizet, véletlenül. Befejezted, meglöki Leó tányérját,
mintegy véletlenül. Mármint
az ebédet?

Kurvára unalmas.

Tessék? Márta, megőrülök tőled.
Villámgyorsan történt, maguk se tudják hogyan.
Mártának az utolsó pillanatban
sikerült kitérnie a felé repülő tányér elől.
A fején tészta parmezánnal.
Egymásra néznek.
Nevetnének, de mégsem.

*Negyedik bejegyzés, a huszonhetedik
születésnapomon ismertem meg Leót. Régen
voltam szerelmes. És volt szerelmes belém akárki. Aztán
az a galamb, pont az én ablakomba szállt.
Nem bírom a galambokat. Tavasszal
a homokozóból egy döglött példány tetemét
újságpapírba csomagoltam. Kezemben a meleg test,
nem hányom el magam, sosem hányok.
De ez a galamb más volt. Fehér gatyás.*

Piros Vera: Budapesten született, jelenleg Portugáliában él, francia nyelvtanárként dolgozik. Prózát és verseket egyaránt ír. Az elmúlt három évben különböző magyar irodalmi lapokban, oldalakon jelentek meg versei, novellái.

Páratlan fülek

SZÉP NAP VOLT MIND, amelyekre ébredtem. a hétfő, a kedd, a szerda, még a csütörtök is. ugyanazt csináltam folyamatosan. hibatípus voltam a saját rendszeremben. akkoriban nem sokat nevettem, mert a tüköröm nem volt túl tiszta a fürdőben, úgy meg minék, ha senki nem látja. néha azt hiszem, rossz küldetést választottam. mint valami béna gtaban. nyírd ki ezt és ezt. nem, én téged nyírlak ki. néha magamat is ki akartam. pedig stabil családi háttérrel volt. anya, apa, nagymama, nagypapa, mind egy fedél alatt. a konyhában közösen ettünk, amíg el nem fogyott a hétfégi húsleves-rántottcsirke kombó. a tévét is közösen néztük, amíg a szemünk ki nem fakult. onnantól már a szomszédok is csak fekete-fehérben jöttek be, egy kis szódobikarbónáért vagy ecetért, mert az elfogyott, és egy láthatatlan kamerába beszéltek. még a liftben is, ahol ketrecharcos lettem volna, pedig csak klausztrrofóbia. így sokszor inkább a lépcsőt választottam. két emelet fel, két emelet le. összesen négy. ahogy szedtem a lábam, néha arra gondoltam, hogy holnap megint ugyanaz lesz. évek óta vagyok állandó éjszakás a lumuban. őrzök, őrizek, őrizgetek. mit mondana erre a költő, név szerint mező andris haverom? valószínűleg azt, hogy túlgondolom, és ő semmit se akart mondani. ugyan mit is lehetne mondani kétszerkét emeletről, és egy lakásról, ami tele van holdtöltésszaggal, amitől mindenki meghülyül? sokszor mintha álomból riadtam volna fel, olyan volt az egész. megnéztem, hogy ott van-e az óra. aztán, hogy én ott vagyok-e. de ott voltunk mind, mind a huszonöt: anya, apa, nagymama, nagypapa, a hétfő, a kedd, sa-többi. egy idő után egyre kevesebbet aludtam. folyamatosan szorítottam lejjebb az alvással töltött időt. amikor mégis elaludtam félhárom előtt, néha felkeltem, tettem egy kört a hű-tő körül, majd hideg lindt csokit majszolva néztem tovább, ahogy alszom. nem horkoltam egyszer se. viszont néha álmomban beszéltem. nem volt benne semmi badarság. igazából csak ilyeneket kérdeztem, hogy milyen leszel öregem?, vagy hogyan öregszel meg? nem vá-laszolt senki. a jövőm csak egy szerdát tartogatott, meg egy enyhe émelygést az éjszaka be-falt csokoládétól. megnéztem, van-e még aftersévem, és éreztem, máris túl sokat gondolok a világról. lassan azért felvettem a nap ritmusát, a pulzusom 78 volt. szemben egy ház füs-tölt. egy darabig egykedvűen néztem, aztán kerestem egy zenét, ami passzol a füsthez. ami-re kiértek a tűzoltók, már háromszor lejátszottam a smoke on the watert. hörpöltem a reg-geli kávémat, és átfutott az agyamon, hogy mégis belenézsek abba a tükörbe, hogy végül azt mondhassam, ki ez a csávó? emlékeimben jóképű voltam, nem túl magas, enyhén ko-paszodó. kint a báránnyelők elkezdtek bégetni, mire odajött egy zivatarfelhő és befejezte a tűzoltók munkáját. megvártam, ameddig a szüleim felébredtek, és csak azután kezdtem

úgy tenni, mintha dolgoznék. először apu ébredt fel, és jóreggeltkívánok helyett egyből a lemezekkel kezdett babrálni. nagy zenebuzi, csak nincs meg hozzá a hallása. utána nagypapa kelt fel. nehezen mozog, és amikor kimászik az ágyból, az csak még egy ok az önsajnálatra. sajnálom magam, pedig nem is én fuldoklok a kétszerkét emelettől. anyu porcelánból van. apu egyszer részegen fellökte, és letört belőle egy darab. pillanatragasztóval állították helyre az orvosok. már rég volt, de még mindig van egy kis sárgás színe az összeillesztésnek. nagymamának már csak az árnyéka van meg, de mind úgy csinálunk, mintha ott lenne köztünk. fél tíz, amikor visszafekszem aludni. egy ideig felváltva nézem a plafont és a mobilomat, aztán délig már csak szmájlikat küldözgetek magamnak egyik telefonról a másikra.

VALAHOGY ELJÖTT az este is. munka. romantikusan elhelyezett folyómeder, made in heaven. itt dolgoztam, a lumuban, középszerű senki pozícióban. kutyáknak tilos, de egyéb állatok aggathatnak ki képeket. szemben az áharmincnyolc állóhajó, rajta valami sznoboknak való jazzbanda zenélt. nem volt elég ruha rajtam, hogy melegem legyen, de nem fáztam. a vilamostól a múzeumig két perc a séta, odáig metróval. az épület mellett egy zikkurat, amelyet még II. nabukodonozor emeltetett a hévnel. hetente egyszer megmászom, hátha a tetején rálelek istár istennőre, egy szárnyas oroszlánszörnyre, egy jáspis nyakékre, vagy bármire, amit érdemes megosztani instán. aznap nem az a nap volt. betettem a hátizsákomat a szolgálatiba, magamhoz vettem a talkywalkyt, lepacsiztam a kollégákkal, ittam egy kávét ásítás ellen. a nap már teljesen lebukott, bekapcsoltam a díszvilágítást. így az épület külseje kék-lila-sárga-piros színekben pompázott, mi meg belül egyszerű fekete-fehérben. egy ideig elüldögéltem a földszinten és néztem egy animét, majd az óra leteltével elkezdtem bejárni a területet. végigvizsgáltam a termeket, benéztem a kabinokba, a vécékbe. a síró fűzfa előtt megálltam. festette claude dubois 1977 nice. nájsz. jó kép volt, legalábbis nekem tetszett. a másik képre nem voltam kíváncsi: hósapkák csillámlása, mintha egy nagymama horgolta volna őket. a másodikon törött ceruzával rajzolt szkeccsek à la rónaszegi 1984-ből. a leírás szerint érett már a rendszerváltás, a kádár-korszak szemétkosárba hajtása, a téeszeket összekapcsoló gemkapcsokkal együtt. számozott papírok. ez volt a címe a másodikon a társkiállításnak. a művész, bizonyos rod emery akkumulátorokat és kalória-térképeket festett, véletlenszerűen kombinálva saját családfájával, egészen a majomtól leszármaztatva. mire visszaértem a pihe-nőbe, elvesztettem a film fonalát. egykedvűen visszaültem a helyemre, nézegettem a mobilom, miközben próbáltam úgy tenni, mint aki nem az animét pörgeti vissza, amíg a társa félrenéz. a film korrekt életpótlás volt. napi rendszerességgel vettem be belőle két evőkanálnyit a retinámon keresztül. visszaültem a helyemre, és néztem az időt. tik-tak. mentolos. megkínáltam a kollégát is, de épp rágózott. látod ezt?, kérdezte hirtelen, és felröhögött. valami ördögök tűntek fel a képernyőn, egyenest az alvilágból, az őzikeszemű főszereplő pedig felvette a harcot ellenük. nem volt velük probléma, úgymond. mi meg néztük a képernyőt, néha a biztonsági kamera monitorára pislantva, csak hogy érezzék, figyelik őket. aztán vége lett az animénak, és ő betette a következő filmet. batman. hülye álarcban jóemberkedik. néha felrobbant valamit, hogy gyorsabban végezzen a jóemberséggel. mire nem maradt túlélő, vége a filmnek. misi járt körbe, aki már látta, így nem volt baj, hogyha kimarad egy-egy részlet. puhatalpú cipőben járt ő is, mint batman. az én cipőm nyikorog. nem jön rosszul, amikor egyedül vagyok, és nem szól hozzám senki. nyi-nyiiiik, nyi-nyiiik. igen. nyik-nyiiik nyinyiiik. igen, tegnap én is. jól eltársalgunk így. a jobbos kicsit szorít. néha megszakítom a lépteim, mintha a pályán lennék és cseleznék. a focihoz teljesen más cipőt használok.

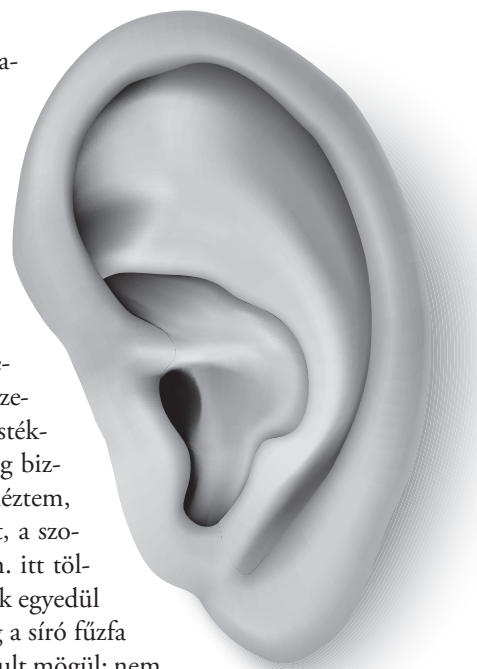
A TERCSENYI BORINAK A MELLE nagyon jó. itt lakik a házban, és tegnap tréningruha volt rajta, ami nem volt nagyon jó. láttam a naplementében, ahogy nem jól áll neki. akkor már felvettem az öltönyömet, és készen álltam az unalomra. éjjel festményeket nézegetni egyébként egyáltalán nem rossz időtöltés. főleg pénzért. egyszer rákerestem a neten egy képre, aminek éjjeli őrjárat a címe. rembrandt festette és mi vagyunk rajta a misivel. persze én sose vennék fel olyan nagy karimájú kalapot, amiben lefestettek. nem állna jól, mint ahogy borinak a sportcipő. neki egy egész csomó dolog nem áll jól: a tréningnadrág, a középen elválasztott fri-

zura, az indiánszínű bőrharisnya. néha úgy érzem, bori tele van hibákkal, de mégis jó csak a szöke a hajával a fején. egyszer befestette feketére, és akkor olyan lett minden, mint a rembrandt képen. anyának mondtam, hogy nem mondtam még borinak, hogy tetszik nekem. anya erre megvakarta ott, ahol össze volt ragasztva, és azt mondta, bori nem hozzám való lány. lehet, hogy igaza van. ugyanaz az emelet, ugyanaz a folyosórész, csak bori beszáll a liftbe, így nem érti annyira, hogy mennyi is a kétszerkettő. amíg nem merem megszólítani, arra kell gondolni, hogy tizenöt év múlva már nem fog tetszeni. az állandó liftezéssel kialakult zsírpárnái miatt talán már a lába se lesz olyan nagyon jó. az öltönyt persze ma is fel kellett venni, megsétáltatni a múzeum képei előtt. a kis dög lehugyozta a síró fűzfát, festette claude dubois 1977 nice.

EGY NAP APA a yesterday-t hallgatta. aztán kihúzta a gumit a gatyájából, rászorította a bal karjára, és hangosan zihálva egy duzzadó érre rátette a lemezjátszó tűjét. belötte a yellow submarine-t. de ez nem az a nap volt, amikor másnap volt. mert másnap áfonyás joghurtot ettem, és látszólag minden rendben volt. én dolgoztam az öltönyben, a többiek meg aludtak az ágyban. anya, apa, nagymama, nagypapa, a hétfő, a kedd, mind aludtak. péntek volt ez a másnap, új kiállítás jött a lumuba, hogy a képek marionettbábúként függjenek a falon. haver, ezt nézd meg, mondta misi, ennek az ürgének nincs füle. önarckép, van gogh. nagyon kell rá vigyázni, mert nem gyakori az ilyen félfülű kép. ezen a másnapon tudatosan jártam végig a múzeum termeit, és minden portrét alaposan megvizsgáltam, megvannak-e a fülek. az önarcképpel együtt száznegyvenhárom számoltam össze. páratlan szám, rendben vagyunk. a pihenőben a kávémat kavargattam, misi elindított egy filmet. robin hood. arról szól, hogy van egy tolvaj, aki annyit lop, hogy a végén beleszeret a királykisasszony. hát innen jött az ötlet, hogy bori apját, tercsényi belát meg kell koronázni. amikor két kávé múlt öt perccel, elvettem ezt az ötletet, és úgy határoztam, hogy inkább én leszek a tolvaj. elképzeltam, ahogy a zsákmányolt gyémántokat borinak adom, és azt mondja, legyünk barátok. nem jó. elképzeltam, ahogy a zsákmányolt gyémántokat borinak adom, és azt mondja, hívom a zsarukat. ekkor értettem meg, hogy ide valami más kell. sugarat rajzoltam magam köré ($\varnothing = 1,30 \text{ m}$), mit érhetnek el. az órák, a kávé, az enter, misi órája. lopjam el az entert vagy valamelyik betűt a billentyűzetről? de melyiket? sorra vettem az abécét, bori melyik betűnek örülne a legjobban. a bé biztos befutónak tűnt, mert a bori bével kezdődik. vagy legyenek formabontó, és lepjem meg egy xszel? azzal meg mire menne? végtelenül sajnáltam magam, hogy esz betű nincs a klaviatúrán. esz, mint szerelem. az es meg a zé külön túlzásnak tűnt. egy teljes napig képzelegtem, hogyan próbálom az abécé betűit bori kezébe. amikor rá gondoltam, először összegyűjtöttem a szívdobogásom egy nejlonzacszkóba, hátha úgy könnyebb lesz rá gondolni másodsor. tanácsra volt szükségem, így felhívtam mező andris haverom. nullahatharminc. az a férfi nyer, mondta andris, aki a legtöbb fű-, és itt megszakadt a vonal. nem volt időm visszahívni, várt rám a síró fűzfa, hogy megnézzem menetrend szerint. festette claude dubois 1977 nice. mező andris haverom szavai jártak a fejemben. a cipőm talpa nyekegett, de én hozzá se szóltam, úgy el voltam foglalva. az a férfi nyer, aki a legtöbb függőnyt birtokolja? vajon ezt akarhatta a költő mondani? vagy a legtöbb füstölőt? esetleg a legtöbb fűrész? andy warhol elvise időnként kilép a vászonról a másodikon. ilyenkor úgy kell visszatessékelni. aznap, amikor másnap volt, még fel is emeltem a hangomat. nyugodjál már békében! de ha se nem függőnyt, se nem füstölőt, se nem fűrész, akkor mit? reménytelenül nézegettem a képeket, amikor megláttam van goghot. hát persze. körbenéztem, elővettem a nadrágzsebemből a bicskám, és...

KINEK HIÁNYOZNA egy fül? amúgy is hiányos volt az a kép. a zsebemben rejtegettem, szalvétába tekerve. misinek nem tűnt fel. ő csak beletette minden érzését a kávéba, és még így is keserű lett. zavartan mosolyogtam, hogy nem is rossz, és éreztem, hogy van gogh füle átvérezte a szalvétát. misi letette a csészét, hogy most ő jár körbe. nem számol füleket, nem tűnik fel. már csak egy nagy elhatározás kellett, hogy odaadjam a szerzeményt borinak. kereszteződésre volt szükségem, ahol megoldható a csere: fülért szerelmet. akkor délután felmáztam az ereszcatornán, hogy meglessem. az ablakpárkány takarásá-

ban a holland fülével hallgattam bori lélegzetvételét. laza, mami tréningruhát viselt. nem állt jól neki, de így is szép volt. azokat a srácokat, akiknek nincs igaza, már mind láttam vele. visszamásztam láthatatlanul, és azt gondoltam, itt az ideje, hogy most nekem se legyen igazam. az erkély alatt letöröltem a könnyeimet. eszembe jutott, hogy bűnöző lettem, és le kellett volna lőnöm magamat, amikor levágtam a fület. ha most letartóztatnak, az utolsó szavam a kivégzőosztag előtt az lenne, hogy tűz. a cipőm nem nyekergett a puha gyepen, ahogy visszafele jött felém a ház bejárata. éljen a lehetőséggel, mondta a tévében egy sűrű öltönyös, egyenesen a szemembe nézve. teleshopos elemérnek hívták, egy pultról ezüstékszert kínált és megváltást. úgy véltem, jobb lesz, ha egy ideig biztonságos helyet keresek. a rendőrség már talán keres is. körülnéztem, hová rejtőzhetnek. sorra vettem a szobákat, a szobák sarkait, a szobák sarkában a bútorokat. végül elemér pultja mögé bújtam. itt töltöttem a délutánt, és aznap nem is mentem dolgozni. misinek egyedül kell bejárnia a három emeletet, és ő tutira nem áll majd meg a síró fűzfa festette claude dubois 1977 nice előtt. kilátásaim az életre a pult mögül: nem túl biztatóak. mégis erőt gyűjtöttem, periszkóppal figyeltem a külvilágot a tévémasinériából, elemér pultja mögül. amikor megláttam, hogy bori közeledik a lépcsőhöz, szinte hallottam, ahogy kiáltok, gyérünk, amigo! lerohantam a kétemeletnyi lépcsőn és még a lift előtt érkeztem a földszintre. borinak olyan illata volt, mint a hétfői szabadnapomnak. a lábán a cipő nem állt jól. szia, mondtam, és amikor rám mosolygott az az egyetlen szájával, ami volt neki, már állítottam is volna át a facebook névjegyemben a családi állapotomat kapcsolatbanra. ezt neked loptam, akartam mondani, de nem mondtam semmit, csak diszkrétan elővettem a szalvétát a zsebemből. bori felszabadultan nevetett a van gogh fülön. megbántottságot éreztem és bosszús voltam. azt reméltem, hogy azt mondja, ugye, hogy ugyanúgy érzünk. kedvem lett volna visszarohanni a lépcsősoron és elemér pultja mögé bújni. de ekkor bori a fül után nyúlt. igazi? igazi. pont ilyet kerestem.

BORI NÉZ RÁM, fület a fülemhez, van gogh füléhez illesztve. mint aki csak az új füllel akar járni és hallani ezután. ahogy halántékához emelte az ajándékfület, úgy láttam, ez volt az első dolog, ami jól állt neki. fiam állj meg, kiáltotta anya a másodikról, majd hozzátette: menekülj. körbenéztem, és megláttam a zsarukat a hátam mögött. elemér beköppött volna? nincs több nyikorgó cipő, nincs több hétfő, kedd, szerda, nincs több szerelem, nincs több síró fűzfa festette claude dubois 1977 nice. eszembe jutott, hogy amikor anyu eltört, azt is helyrehozták. majd azt mondom a bíróságon, mint akkor az orvos: ragasztó kérdése az egész. vagy veszek egy másik fület van gogh-nak. ötös csomagolásban lehet kapni őket a boltban, láttam. csak ezt az egyet hadd tartsam meg, és hadd adjam borinak. hátha ezerszer hálálja meg. de a rendőrök nem értem jöttek. könnyet írhatnak róla, milyen érzések váltották egymást a fejemben, de ki akarna hatszáz oldal jajt és uramistent elolvasni. kint eleredt az eső, és felismertem a szomszédunk hangját, ahogy a rendőrök esernyőbe csomagolva viszik ki a kapun. a rendőrautó ablakát felcsavarták, a tenyerem nedvesebb volt az esőnél. a tócsa közepén volt az életvonalam, ami, éreztem, jobbkezes keresztződésbe került a szerelemvonalammal. bori rám nézett, élesen befordult az udvar felé, neki volt elsőbbsége. végre, gondoltam magamban. csúnya tréningruhája megázott egy kicsit, de már nem törődtem vele, mennyire áll jól neki vagy sem. holnap hozok neki egy ágat a síró fűzfáról, az jó lesz eső ellen. csak itthon ne hagyjam a bicskám. ■ ■ ■

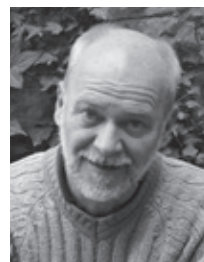

Ha van hajlék, ha nincs

Vajat köpülő kézmozdulatokkal ugrálta körül a sírt. Enyhén görnyedt háttal dobbantgatott, cafatos szakálla, mint a madzag, amit a szél nyakára kötöttek. A pap már elment, a gyásznép oszladozott. Alig volt közönsége. Hat-hét kör után hangokat is adott, tekerőlanthoz hasonló fáradt dűnnyögést. Egyszerre volt mind a négy évszak. Nyála is fröcsögött, beledöngölte a sáros avarba. Szeme vörösen hunyorgott, elkeskenyítette a sok beszáradt csipa. A szagra emlékszem, ami felcsapott a ködből, áporodott, felajzó, zsírra, dohányra, szeretkezésre, ecetre változó szag. Mindenki elfordította a fejét. Döngetett körbe, kínosan sokáig.

Vadász-óda

Bundáját láttad meg először a fogason, vállfa nélkül, kinyújtva lógott, mint a frissen elejtett állat saját vérenek szagában. A hideg átította a szőrmét, a puska vascsövének fémessége elegyedett az állat filteren átszűrt lelkével, ujjbegyek simíthatták a gereznát – A kiszemelt vad kinézte magának a hóhért, a szemén látszott, ő ejti el a vadászt, hajlandó neki meghalni, étellé, izommá válni, és ezt cinkosnál cinkosabb illatokkal adni tudtára a törzsnek. Nincs az a szerelem, ami merészebb vagy mélyebb. Ne vágóhídi állat, legyél vad, aki halálában a véres ízt előre elrendezi, és a puszkagolyók mint a sötét égen kirajzolódó, fényes csillagkép csúcspontjai – ölnek és útba igazítják azt, aki bolyong.

Lizetta

Lizetta

Bulgáriában megtáncoltatják az asztalt. Lizetta a járatos ebben.

Pápká előhúz két nagyarásznyi repülőjegyet, utazunk Várnába, azt duruzsolja, ráfér a pihenés. Nyúzott, ingerült, napokra elutazik, ha pedig megjön, vagy a városban intézkedik, vagy elvonul az irodájának nevezett szobába, és ismeretlenekkel tárgyal. Egymondatosak a beszélgetéseink. Néhány napja arról faggat, mely nyári időszakban tudok vele lenni, nehezen ugyan, de két hete meg tud velem neveztetni egyet. Nem könnyen egyeztetem, hogy a haverok közül mikor tartózkodnak a legkevesebben a városban, ámbár tavaly ilyesmi történik, aztán a banda mégis együtt lófrál. Bakuban a nyár rémes, ha kitör a forróság, aki teheti, vidékre menekül, aki pedig nem, sötétedés után merészkedik ki az utcákra. Pápká kicsikarja belőlem a megfelelőnek tűnő időpontot, homályos a tekintete, nem hogy a részletek felől érdeklődni, hogy aztán hamarosan megjelenjék a meglepetésével. Üzleti út ez, afelől sincs kétségem. Afelől sem, hogy legfeljebb ott tudom meg, ha az orromra köti.

Várnához közel, az Aranyhomokon. Üdülőparadicsomnak mondják, legalább hatvan éve, ami azt jelzi, hogy befejezték a megépítését. Pápká ott foglal szobákat, különállókat, mindkettőnknek. A balkonról, ugyanis a tizenegyedik emeleten lakunk, mélyen belátni a tengerre. A Fekete-tenger, a nevével ellentétben, nem fekete, csak piszkos, kéknek nem mondható. A horizonton hajórajok, reggelente északnak húz a többségük, estelente pedig délnek. Partközelsben karcsú kirándulóhajók nyüzsögnek, nagy részük, bár motor hajtja őket, vitorlás. A matrózok csíkos trikót viselnek, s ilyesfélét a sétányok menti fabódékban lehet vásárolni. Lassan lebeg el a kalózhajó-utánzat, naponta kétszer köt ki a hotelsor előtti kikötőben, amúgy a tengernek öble sincs, a part tulajdonképpen egy széles, sárga homoksávból álló, sok kilométer hosszú karéj. A karéj alját a víz, a tetejét a hotelek, apartmanok, intézeti vendégházak és szállóvendégekkel és kutyákkal tömött villák mögötti magaspart határolják, amelynek a peremén, a szakadék vonalát követve sztráda kanyarog. Így a toronyszállók nyugati szobáiból látszik a sok sávós út, mögötte, az egyik oldalon Várna nagy kikötőjű városa, a másikon pedig a földtani érdekesség, a Kőerdő. Már ami megmaradt a kőoszlopokból, szirtekből és a miniszurdokokból.

Lizettával a hotelban találkozunk. Egy avantgárd festmény. Leginkább úgy néz ki. Modigliani asszonyportréinak a rokona, időközben nagyra nőtt a szeme, s annyira nem látszik a pupillája, hogy a valóságban nincs szembogara. Kizárólag a szemét tekintve akár bolgár lehetne, nekik ugyanis hatalmas és szüntelenül olajos a szemük. Lizetta azonban törekenyebb alkat, érett ötvenes, a két melle határozott idomú, s egymástól különböző ritmusban ficán-

kolóak, mondom, mintha Modigliani rakta volna a vásznára. Lizetta egy nappal utánunk érkezik, mi addigra belaktuk a hotelt, ismerős a bár, a reggeliző és a svédasztalos vacsorára szolgáló terem, jártunk a konditeremben, a tetőszodában és a parti medencéknél, s egy cserepes pálmákkal elkerített részen üldögélünk. Oroszok, ukránok a vendégek, kevés román, elenyésző számban magyarok. A személyzet bolgár. Napközbeni szolgálataikért nem levában várják a borraivalót, úgyhogy apám rövidnadrágjának a zsebe telve egydollárosokkal.

Lizetta kezdetként engem ránt magához, jobbról és balról csókol többször arcon. Tapogatja az izmaidat, könnyed és határozott az érintése. Hogy végez velem, pápká nyakába ugrik, hosszadalmasan öleli. Potyognak a könnyei, ámbár kacag és be nem áll a kárminpirosra festett szája. A bőröndjeit kocsin toló londiner a háttérben udvariasan várakozik, időközben egy ugyancsak uniformisba bújt lány csapódik hozzá, s belemerülnek a fecsegésbe. Lizetta, mintha tőle pápká bármit kérdezett volna, egymástól független eseményekben nyújt magáról tájékoztatást, igen, kitűnően utazik, a párizsi géppel, s ennek köszönhetően megfelelő az ellátás, igen, a bérelt autóhoz könnyen hozzájut, az utazási ügynöke mindenkor gondosan jár el, ezzel szemben az alternatív programok összeállításában megbízhatatlan, amúgy nem ez a legnagyobb hátránya, hanem, hogy nem mindig veszi fel a telefonját, igen, az autó majd hármás használatba kerül, majdnem vadiúj, automata sebváltós, már levitték a garázsba, ő tudja, hova érdemes elugrani, vezetés közben tudunk beszélgetni, sokat, sokat, évek alatt felgyűlnek a mondandók, meg hát – fordul hozzám – nem tudok rólad szinte semmit, majd szépen elmondasz mindent, ugye, a titkaidat is, a magadfajtanak mindig akadnak olyan titkai, amik érdeklik a nőket, s ezt sose felejtsem el, igen, nagy örömet okoz számára, hogy együtt lehetünk, ha nem is sok az az egy hét, amelyet együtt töltünk, ebben a hektikus világban ennyi sem kevés, igen, mindig dohányzik – s magához inti a londinert, megkérdezi, hogy itt rágyújthat-e, s megkéri, hozzon neki hamutartót –, igen, pápká olyanná változott, mint az apja, nagyapa, meg kell mondani, az apja snájdig katonatiszt volt és úriember, aki a legostobább tyúkokkal is el tudott beszélgetni, legyen neki könnyű a föld, s igen, a biznisz jól megy, annak az időszaknak, amely az ő területe, továbbra is kielégítő a felvevőpiaca, a szovjet-orosz festmények iránti kereset nem lanyhul, sőt, az avantgárd irányzatok mellé csatlakozik a sztálini időszak szocreálja is. Pápká feltartóztathatatlanul vigyorog, hol Lizetta derekára fonódik a karja, hol a kezét fogja, meglegyintgeti az arcát, ráteszi formás hasára a kezét, úgy simítja meg. Lizetta tekintete pápká arcára ragad, a cigarettahamut beleüti a levegőbe, némelykor a szállongó hamu után pillant, s nem áll be, nem áll be az az élénkre festett szája. Igen, egyedül él, eszébe se jut férjhez menni, nem magányos, nem ismeri az egyedüllétet, ezt a vidéki állapotot, most amúgy menők a szingli üzletasszonyok, majd mesélek – és csókot dob pápkának –, miféle pasik legyeskednek körülöttem. Igen, azt hiszem, túl sok itt a birodalmi, hát ez mind másodvonalbeli feketéző, nézzük csak meg, annyi rajtuk a tetoválás, mint a táborokból hazajutottakon, cirill szövegek, ikonokról másolt szentek, titkokat sejtető alakzatok, a klánra utaló stigma, a mama portréja, a nőik pedig mögöttük állnak, két lépésnyire, ráncigálják magukkal a kölyköket, s olyan öntudatosan pillantanak a hozzájuk hasonló társnőikre, mintha nem viselnének napszemüveget, amely eltakarja a szemük alatti megzöldült-megsárgult ütéstoltokat. De hát nekünk az momentán jó, ha most ilyen szecskába való figurák között vagyunk, biztosan nem fogunk összetalálkozni a magunk köreinek tagjaival, nem kell unalmas üzleti tárgyalásokba bonyolódunk, amikor mi itt vagyunk egymásnak. Végre.

Még beszámol a legutóbbi élményéről. A strand végén található egy kitűnő partszakasz, ahová a kutyás vendégek vonulnak, mivel arrafelé a kutyák szabadon fűrődhetnek. A jószágok akkor hajlandóak a vízbe menni és úszkálni, ha nem hullámszik a víz, amúgy a hullámokat ugatják s orral újrarájzolják a fövényre kifutó, a finom homokba szívódó fodrokat. A gazda és az eb közös fürdésére alkalmas időszakokban a gazdája nyomában úszó egyik kutya úgy ül fel a víz alatt a rá várakozó gazdája alkarjára, ahogyan a sólymok szoktak a vadászéra. A víz fölé a fehér, letapadt szőrterű kutya büszkén emelkedik ki a habokból, s utasításokat ugat a partról őt figyelő kutyatársainak. Vagy büszkélkedik.

E napok nagy része azzal telik, hogy Lizetta és pápká rögzíti, mely kérdésekben értenek egyet, s melyekben már nem. Az utóbbiakból akad a több, Lizetta vélekedése szerint mindennek az oka az eltérő életmód, na, és az élettér. Be kell látni, Azerbajdzsán bármenny-

nyire fejlődik, évezredes a lemaradása Európától, egyelőre az oligarcháit hizlalja és nem a kultúráját, de ez, bármennyire aggasztó, természetes. Ő, aki Európa kortárs művészetben exponált, az egymás mellett élő tradíciók mindegyikét értékeli, a természetes folyamatokat kifejlődni hagyó nagyvárosait lakja, meg se tudja mondani, melyik lakhelyét érzi legközelebb a szívéhez Moszkva után, nem érzékeli, hogy a közegében olyan eszementen fontos lenne a vagyon, igaz, mert mindenki gazdag, vagy ha szegény, akkor az nem látható rajta. Másrészt nem jut mély érzelmekben gazdag kapcsolatokhoz, sosem tudja, hogy egy Tatlinba, egy Goncsarovába zúg bele a barátja, vagy az ő két szemébe. Vagy abba, hogy ötven éves korom ellenére továbbra sem kedvelem a nálam korosabb, sem a fiatalabb férfiakat – és azonnal helyesbít, ahogyan rám esik a pillantása –, kivéve téged, ámbár nagykamasz vagy. Meglehet, pedofil leszek. Mondd – fordul el tőlem, pápkától kérdi –, lehet-e egy nő pedofil? Hogy nevezik azt az érett asszonyt, aki nagykamasz szeretőket tart? Kitarató? Nem vár választ, mivel az nem érdekli. Számára a kérdés föltétele a fontos.

Amiben egyetértnek: hogy élni, utazni, enni, inni, a barátokkal együtt lenni, emlékezni, bolondozni és szexelni jó. Holott, megfigyelhető, feltűnően keveset eszik, semmiféle alkoholt nem iszik, a maga szórakozására, ha sok az ellátandó feladata, amennyiről beszámol, sokat nem utazhat. Na jó, alaposan ismeri a Földközi-tenger partvidékét, rajong az amerikai keleti partért, a Karib-vidékért és magától értetődően Indokínáért. Ő, nem számítanak a köztünk lévő különbségek, ha olyan nagy a mögöttünk lévő közös múlt! Apádat gyerekkoromtól ismerem, gyerek volt ő is, bár mindig nagyfiúként gondoskodott rólam, gondosan ügyeltem, hogy kövessem a sorsát, követtem is, a főiskolán, a katonai pályán, azután, hogy megnősült. Nahát – és markába fogja és megszorogatja az államot –, hogy mennyire magadon viseled anyád vonását! Pápkától helyeslést vár, de hogy nem érkezik válasz, nem a levegőbe mondja, hanem pápkának szögezi az állítását és a kérdését.

– Hogy ez a gyerekférfi mennyire magán viseli az anyja vonásait! Nem úgy találd?

– Hát én az anyját nem ismertem akkor, amikor annyi korú volt, mint a fiam most.

Lizetta felvisít. A föld felé nyitott tenyerét megfordítja, a baljának ujjával sorra behajlítja jobb tenyere ujjait, majd ezekkel az ujjakkal pápkát tarkón pöccenti.

– Ez az! Te mindig ilyen voltál. A humorod a régi! Imádlak, haver! Nehogy megváltozz!

– Lizettának – segít pápká, hogy értsem a jelenetet – ez saját gesztusa. Sokáig kutakodik, mígnem kitalálja, milyen legyen az övé. Mindönknek akad egy ilyen. Azt hiszem, ez egy olyan mozdulatsor, amelyre rajta kívül senki sem képes. Mármint nem a véghezvitelére, hanem a használatára. Ámbár nem tudom, miért volt rá szüksége.

– Itt mindenki időtálló – mondom.

– Nahát, jó, hogy az apádtól örökölted az iróniádat. Ilyesmihez anyádnak nincs semmi érzéke. Vagyis nem volt, amíg találkoztunk. Tudod, apád engem a korábbi idejéből vitt a házasságba, emiatt órá lettem osztva a válás után. Szóval rám maradt, mint számárfülön a szőr, ahogy a magyarok mondják.

– Nem számárfül és nem fülszőr!

– Persze, tudom, Csak arra lettem volna kíváncsi, hogy ismered-e még a kifejezést. Eszerint igen. Helyes.

Harmadnapon Lizetta azzal robbant szét egy pápká és köztem zajló reggeli vitát, hogy található egy táncterem a hotel második emeletén, ahol minden este nagy a mulatság. Bárzenészek játszanak ugyan, szóval a zongora a vezető hangszer, de az urak a közelmúlt rockzenéjében is járatosak.

– Fiúk, elviszlek bennetek valamikor táncolni!

Pápká nyerít, tudom, hogy rajtam. Sosem íratott be tánciskolába, diszkóba pedig, ahol a legalapvetőbb mozgásokat megtanultam volna a tánchoz, sosem jártam. Tánciskolába járnai szerinte is, szerintem is ódivatú. Nincs rá szükségem, Baku diszkóiban azerbajdzsán rock és diszkózene megy, nem olyasmi, amit hallgatni szeretek, vagy amit a bandatagok emlegetnek.

– Ma pedig csinálj magadnak saját programot. Ne hagyjad, hogy mindenhová magával cipeljen ez a marcona apád. Az öregekre egyébként ajánlatos rájuk hagyni a mániákat, én ezt korán megtanultam. Meg amúgy is. Nekem vannak olyan mondandóim, amelyek nem rád tartoznak.

Lizetta make up time-ot kért a maga számára, pápkát elzavarta, hogy városi öltözetbe bújjon. Aztán autóba vágják magukat a egy teljes napra egyedül maradhatok. Vacsoraidőszak előtt érkeznek vissza, pápká félórát ledől pihenni. A hármásban elköltött vacsora után Lizettának sétálni ébred kedve, így hármásban megyünk végig a parton. Tízkor irány a hotel táncsterme. A zene, hát, a zene olyasmi, amire mindenki a saját mozdulatait tudja a parketten előadni. Na jó, parkett nincs, fényes, fehér márványon siklanak a változatosan felöltözött párok. Rövid, rózsás, nagymintájú nadrágos, pocakos alakok is láthatóak, csipkeköpenyes nők és olyan párok is, akiken a sötét zakó, illetve a szolid kosztüm jelzi, hogy összetartoznak. Lizetta e kavalkád láttán tapsol örömeiben.

Alkoholmentes koktélt kér, miután számunkra bort ajánlott. Mentoltól illatos a lehelete, amikor áthajol pápká előtt, odasúgja számomra, hogy hiába feszengek, táncba visz. Segélykérően nézem pápkát, aki rám villantja a tekintetét, parancsolja, hagyjam!

De nem tudom, mit kellene hagynom.

– Nincs okod panaszra! – szögezi le, amikor visszatérünk az asztalhoz. – Nincs okod a fiadra ma rosszat mondani – hajol pápká füléhez, hogy a zenebonában megértse a mondanóját. – Nekem sincs okom ma a panaszra – s elegánsan leereszkedik a nagy háttámlás székre. A mögötte álló pincér udvariasan alá tolja a kényelmes, a nők számára valóban mozdíthatatlannak tűnő ülőalkalmatosságot.

Lizetta hangja hármónk közül az egyetlen, amely meghallható. Pápkáét és az enyémet szétmorzsolja a zene, Lizettáét nem. Ő tart minket szóval. Valamikor, a régi rendszer idején, járt Bulgáriában, négyesben: a két lány és a két fiú sorra járta a jelesebb városokat, Szófiából indultak, a Rodope északi oldalán, olykor a Dunát érintve jutottak el Várnáig, onnan a tengerparton mentek a török határig, majd vissza, s a hegység déli oldala alatt értek két hét után ismét Szófiába, de akkor már csak a Vitosa megmászására jutott elég idő. Hát nem a legalkalmasabb időpontban érkeztek, akkor ünnepelte a bolgár állam az 1350 éves fennállását, az országos és helyi ünnepek nem kedveznek a turizmusnak. Lizetta meghatározó élménye Tarnovo városához, a történelmi fővároshoz fűződik. Tarnovo valójában egy szurdok, amelynek a mélyében éppúgy házak épültek, mint a hegyoldalakon, ettől zsúfolt és áttekinthetetlen. Az utcák eszement módon húzódnak az életveszélyes meredély felett. A hegy tetején Todor Zsivkov államelnök erődszerű villája áll, amelyet érthetetlen okokból olyan villák vesznek körbe, amelyekben soha senki sem lakik. Lizettáék a nagy ünnep előtt hátizsákosan kóvályognak a város alján, jobb híján a Jantra vizét bámulják, s feladják, hogy szállásra bukkanjanak. Az esős nap nem kedvez a parkban való alváshoz. A hotelek zsúfoltak, magánszállások nem léteznek, a kollégiumi szobákat pedig, hiába egyetemista a négy orosz fiatal, nem adják ki szorgalmi időszakban. Isszák a konyakot, mégpedig a legjobbat, az öt csillagos Pliszkát, s ezen ugyancsak csodálkoznak a pincérek, s minden forduló után hozzák a számlát, s egyben elkérik a felszolgált italok árát.

– Nem kérünk konyakot? – veti föl pápká. – Akár Pliszkát, ha emlegeted.

Pápká barátnője hezitál ugyan, de igen mond. Ámde előtte megkérdezi, kapható-e masztika.

Amennyire meg tudom állapítani, nem jobb sem az örmény, sem a grúz konyaknál. Velük azonos színű, de azokénál mintha vaníliásabb illatú és aromásabb is.

A konyaktól annyi bátorság szorul belém, hogy sötétedés előtt a mozgalmas főutcán megszólítom a minket messziről figyelő, rendkívül jól öltözött, öregedő, de energikusan mozgó urat. Elmondom, kik vagyunk, mi járatban, s hogy elügyetlenkedtük a dolgot, s nem biztosítottunk magunknak szállást. A tanácsát kértem, hova mehetünk éjszakára, kihez forduljunk segítségért. Az úr figyelmesen hallgat, mindönket alaposan felmér, a fiúkat alaposabban, mint a lányokat. Amikor mindent megért, elkéri mind a négyőnk útlevelén, átlapozza azokat, majd zsebbe süllyeszti a paszportokat. És telefonál! Bőr oldaltáskájából (a bolgár bőrtáskák népi motívumokkal díszítettek) kihúz egy telefonkagylót, a kagyló mikrofonja alatti nyomógombok segítségével tárcsáz s hosszan beszél (tárgyal!) valakivel. A telefonkagylóhoz rugószerű, hófehér, vékony kábel tartozik, a figyelmet leginkább ez, s nem a hordozható telefon, s nem az azonnal adódó telefonvonal váltja ki. Majd szokatlanul határozottan arra szólítja fel az értetlenül tébláboló társaságot, hogy kövessék. Az utcán oly sok az ember, hogy nehéz a nyomában maradni – s ő egyszer sem fordul hátra, hogy ellenőriz-

ze, megvannak-e. Nem telepszik rájuk, elől halad, szétoszlik előtte az embertömeg, de mögötte rögvest össze is zárul. A folyópart sziklával egybeépült, emeletes épületénél kötnek ki, ahol alázatos gondnok várakozik a kompániára. A gondnokszerű alkalmazott – aki, utóbb kiderül, egy sofőrrel s Csajkával, kezét-lábát tördelve várakozik az örökzölddel elkerített, arnyékos parkolóban – miniszter elvtársnak szólítja a pártfogót.

Ekként kerülünk a bolgárok tarnovói pártüdülőjébe. A liftfülke oldalait perzsaszőnyeggel tapétázzák, dohányfüstöt és rózsaillatot áraszt magából, a szobánknak pusztán a plafonja nincs kárpittal borítva, és hát az a legkülönösebb a helyiségben, hogy a terasz felé nyílik csupán üveges ajtaja és széles ablaka. De mindezt eltakarja egy nehéz függöny. A szobányi erkélyen megtapasztaljuk, nem véletlenül dicsekszik a miniszter vele, a legszebb városi panoráma a gyönyör forrása. Amíg a város értékes épületeire sorra rámutat és a legfontosabb tudnivalókat elmondja róluk, fölhívja a figyelmet, miközben menthetetlenül besötétedik, mit szükséges felkeresni. A kanyon alján tovaúgó Jantra tükre tele remegő fényponttal. Az erkélytúra azzal szakad meg, hogy bejelentkezik egy újabb alkalmazott, akinek annyi feladatot ad a miniszter, hogy unalom ellen kártyatrükkökkel szórakoztasson minket, s éppen addig, ameddig értünk érkezik az utastérben négy személy befogadására alkalmas, csillogó gépkocsi (ugyancsak perzsaszőnyeggel kibélelt), amely felszállít minket a hegy peremére épült – az államelnök itt tartózkodásakor öt és embereit ellátó – csupaüveg étterembe, ahol megvacsorázunk. Mégpedig azon a helyen – nem kell csodálkozzunk, ha rajtunk kívül kizárólag az alkalmazottak lesznek –, ahol holnap a kormányfogadást tartják, érdemes a várost onnan is megtekinteni, az egy olyan pont, hová közönséges halandó be nem juthat, már ha befejeztük az étkezést, és nem lennénk fáradtak. A gépkocsival ne legyen gondunk, addig várakozik ránk, ameddig dolgunk akad. Arra se legyen gondunk, hogy nem leszünk helyhez illően öltözve, hiszen ezt az alkalmat nem mi kerestük, de számunkra teremtette a sors.

– Mit tudtok meg erről a gálás miniszterről?

– Elköszön, s csak nagyvonalúan legyint a hálálkodásunkra. A kártyatrükkökkel brillírozó – amúgy vezető, helyi hivatalnok – elmondása szerint az energetikáért felelős ágazat miniszterét szólítom meg. Akinek gondja volt arra, miután Szófiába visszatérünk, hogy számunkra szállást rezerváljon a minisztériuma vendégházában.

A zenekar tust húz, megismétli, hatalmas a terem, a kerekasztal, amelyre a sok, égő gyertyás tortát helyezik, lassan érkezik meg ahhoz az asztaltársasághoz, akik a legvígabbnak mutatkoznak. Az ünnepektől jóformán észre sem veszi, hogy hozzá tolják a több emeletes, csillagszórókkal körbevett süteményépítményt. Születésnapot tart, ennek a marcipánból formázott hatvanas szám a bizonyítéka. Egy-egy szelet tortára minden jelenlevőt meghívhatnak. Pincérlányok hada hordja szét a pompás édesség darabkáit a szellősen elhelyezett asztalok vendégeihez, a szobai pálmák alatt transzírozzák fel a cukrászati remeklést. Lizetta rámosolyog az orosz krémtorta szeletét elhelyező pincérlányra, megemlíti, hogy a bolgár édességek messze földön nevezetesek, azonban, amikor a fityulás lány eloldalog, fájdalmas mosoly kíséretében pápká elé áttolja tányérját.

– Sajnálom, hogy nem vezetek naplót. Sajnálom, hogy az emlékezetemre kell hagyatkozni, mert a részletek, amelyekre egykor alig figyelek, hiszen mellékesek, egyszer csak fontossá válnak, és egyre-másra érzi az ember, hogy éppen a magva hiányzik a szilvának, azaz a sztorija kulcsjelenete. Én valahogy így működöm. A festményeken az eldugott részletek – a falon, a háttérbe bújó kép, amely a portré múltjára utal, a kézben tartott olvasó, ilyesmiket gondolok – a fontosak, nem a díszbe öltözött alakok. Bulgáriáról jók az emlékeim, nem bánom, hogy itt találkozom veletek, legalább látom, kevesebb a csótány, amikből egykoron ugyancsak sok volt. Ha naplót vezetek, azt hiszem, ezekről az undorító jószágokról emlékezek meg legtöbbször. Látom, hogyan fröccsennek szét a fürdőszobában, amikor rájuk nyitom a villanyt. Hogy spuriznak szerte a cipőm előtt, amikor végigsétálok egy élelmiszerboltban. A kenyereskosárban rájuk bukkanok, amikor felhajtom a szalvétát, és ott nyüzsgöttek a nyilvános helyek potyogtatós vécéiben.

Lizetta megissza a poharából a maradék konyakot. Pápká konklúziója: a vodkát, konyakot, mindenféle rövid italt csupán a nők kortyolgatják. Holott a szesz nem a szájnak, hanem a gyomornak való. Aztán pápkához fordul:

– Én azt hiszem, hogy Európában manapság nincs olyan ember, aki méltó lenne regényhősnek. Nem véletlenül, hogy egyetlen jó regénynek sincs se hőse, se története.

Lizetta a táncolók közé vonzol. Könnyed kézzel húz maga után, s tán, hogy a lehető leggondosabban eltüntessen a szemek elől, az önfeledten rángatózó tömeg sűrűjének legközepébe vonulunk. Ő halad mindvégig elől, töri az utat, azt hiszem, nekem nem sikerülne a centrumba furakodni, oda, ahol a legkülönbözőbb, többnyire nem kellemetlen szagok kavarnak. Parfüm, nőszag, kanszag és az izzadságé. Lizetta apró mozdulattal alakítja ki az általa számunkra szükségesnek vélt nagyságú táncterületet, a közepére áll, lassan riszálni kezdi csípőjét, ki-kinyomja a fenekét és ringatja a mellét, s akként tekintget körbe, hogy a mosolyából bárki kiérezze a köszönetét. Igyekszem ellesni a körülöttünk topogó férfiakról a megfelelő mozdulatokat. Lizettának nem kerüli el a figyelmét, derül rajtam, s mutatja is, mily megmosolyogtató az igyekezetem, és előjátssza, mit tegyek. Jobb kéz, bal kéz, jobb láb, bal láb, csípő, derék, törzs, nyak, megint jobb kéz. A lizettai mozgássornak követői akadnak, több férfi átveszi a ritmusát, és ha lehet mondani, azt a kellemet, amelyet az önfeledtség jelének ítélek. Majd többen követik Lizettát, ahogyan elasztikusan tekeri a karját, emeli a lábát és utánozzák a csípője méltóságos körözését. Elpárolog a szorongásom, többé nem érdekel sem az esetlenségem, sem az, hogy ezt az esetlenségemet bárki is észreveszi. Az sem, ha az esetlenséget szóvá tenné. Nem telik el nagy idő, többé nem akad férfi, aki ne lenne Lizetta koreográfiájának rezonőrje. Ezzel cseppnyi megkönnyődéssel elegy riadalmat okoz a nőknek. Aztán nincs egy nő sem, aki ne érzékelné, elvesztette a partnerét, nincs többé, akivel saját ritmus szerint mozdulhat. Választani kényszerül, vagy követi hűtlen táncosát, idomul hozzá, s ezzel a Lizettát övező tánckar tagjává degradálódik, vagy saját magába zárul, s a partnerével való korábbi belső összhangot felejtve magántáncba fog. A privát programot előadók azonban előbb-utóbb megünják a táncolás. S Lizetta idővel elhagyja a többiek iránti érdeklődését. Többször hunyja le a szemét, mint tartja nyitva, utánam nyúl, belekotor a térbe, nem hagyja, hogy habár körülötte, de tőle mégis függetlenül táncoljak, nyújtja a kezét, hívogatóan integet, ujjaival hozzáér az ujjaimhoz, hozzám csapódik a ruhája, bevarja, hogy felé lépjek, és amikor lépek, megragadja a kezemet, el nem engedné, puhán húz magához, s akként emeli meg a karomat, hogy olyan hatású legyen, mintha én emeltem volna magasra. Alápördül. Leng a szoknyaszéle, teljes testében lebeg, aláhajló lapáttenyerem ernyője alatt teljes testében örvénylik, hátralep, s ismét forog, körülöttem pörög, pedig nem én forgatom és nem én pörgetem. Magam is elhiszem, hogy magam vagyok az, aki vezeti a táncosomat, jó ezt hinnem. Csak Lizetta tudja, hogy nem így van. Irigy és sóvárgó asszonytekintetek követik Lizettát, a férfiak áhítattal figyelnek, mintha olyan filmet látnának, amelyben maguk is szívesen, dagadó kebelrel szerepelnének. A főhős ugyanis minden olyan tulajdonsággal rendelkezik, amelyekkel maguk is örömmel rendelkeznének, de amelyeknek nincsenek birtokában. Önmaga képzeleinek áldozatául esik mindenki ebben az örült táncban, a zenekar felfogja, hogy elszabadult a pokol, bár az nem derül ki, hogy ez egy jó vagy egy rossz pokol. Vagy egyszerre mindkettő. Villogó, kék, neonfényű lámpát kapcsolnak fel, tekerem a nyakamat, szeretném megtalálni, honnan érkezik a diszkófény, hóésésben kavargunk, majd fényhasábok között és vakító holdfényben, némelyeknek dermesztően fehér lesz a foga, mintha nem a sajátjuk lenne, és a nők arca, dekoltázsa, ott, ahová, vélem, valamiféle púdert pamacsoltak, foszforeszkálni kezd. A hamisak, gondolom.

Lizettán nincs semmi hamis, a körmeit is, amelyek olykor megkarcolnak, valódinak találom.

A gyors számot lassúak követik, ezeket ismerem, Beatles, Rolling Stones, Uriah Heep, majd pedig az édes Demis Roussos, a megbolondító fény kihúny, megérkezik a lecsendesedés időszaka. Lizetta hozzám tapad, vékony karjaival körbefonja a nyakamat, jól tudja, olyan az illata, amely fölpezsdít. Darabosan mozgat, az ízületeimet rutinosan kilazítja, és minden porcikámban megdolgoztat, azt mondja, hogy nem gondolta volna, mennyire gyorsan nagyszerű táncossá válok, üdvözlő köztük, köszönt a valóságban! Azt sutyorogja, hogy éjjél után vannak olyan utcák, amelyekben nem érdemes sétálni, de akadnak olyanok, amelyekben érdemes andalogni, mert a város valamennyi szabad lelke ezekben az utcákban lebzsel, álldogálnak a lámpák fénykörében, és arra várnak, hogy az odatérők lelke mel-

lé társuljanak. Érti az ember, hogy nagyobb lesz benne valami, holott csupán a lelke növekszik meg, a tömege nem. S hogy így kell a tökéletes úriembernek suttogni a lassú táncok alatt, csípőt csípőhöz tapasztva, mellkast a melléhez szorítva, comb a combnál, karok a nyakban vagy a derékon. A lehetőségek ilyenkor tárulnak fel, mint az éjszaka felpattanó orchideák. Teljes súlyával rám nehezedik, könnyen hordozom a súlyát, és egyszerre tartom a karjaimban az összes nőt, akik valaha is megfordulnak a képzeletemben.

A pincérek ablakokat nyitnak a teremben, áthúz rajtunk a szél. Lizetta borzong, lúd-bőrös, érzem a tenyerem alatt, mily érdessé változik a bőre. Azt mondja, vége, vezessem az asztalhoz. Felvetett fejjel követ, biccent annak, aki ellép előle, megérinti, akitől elvárja, hogy húzódjék előle el, s látom, hogy a selyemruha testére feszül, s az alakját összetartja. Rárogy a székére, pápká kutakodva szemléli, s én is leülök, s menten felhajtok egy pohárnyi frissítő italt. Elégedett vagyok.

– Legszívesebben az ágyba cipelném a fiadat! – pápkának mondja Lizetta. Úgy véli, nem hallom meg a zsongásban, amit mond. Azon töprengek, hogy ezzel pápkának akar-e imponálni, vagy mint egy gyerek, saját magának. Olyannak találok, mint magamat gyermekként, amikor esténként elégedetten veszem tudomásul, milyen kiadósat sírtam. – Pontosan azonosnak látom azzal a fiatal emberrel, aki egykor voltál. Amikor azt hittem, szerelmes vagyok beléd.

– Nem adtad semmi jelét.

Pápká rám szegezi a szemét. Érzem. Pedig nem látom, mert becsuktam a szemhéjamat. Amikor ráemelem a tekintetemet, látom, hogy tudja, hallom és jól értem a beszélgetésüket. És a szeme azt üzeni, hogy ne figyeljek oda. Majd pedig azt, ha már figyeltem, ne vegyem komolyan a párbeszéd tartalmát. Tegyek úgy, mintha mozifilmet néznék. Maradjak kívül a dolgokon.

– Éppen másnak csaptad a szelet. Észre se vetted, hogy ott vagyok. Amúgy mintha sosem vettél volna észre. Mármint úgy.

– Akadtak helyettem mások. De nehogyanis azt kérde, hogy felsoroljam valamennyiüket.

– Tudod, hogy listát vezetek, amelybe mindenkit feljegyzek, akibe szerelmes vagyok? És megcsillagoztam a beteljesedett szerelmeimet.

– Persze. Ilyesmink minden lánynak volt. Még jó, hogy a tied nem került a kezembe.

– Szétvered a pofájukat?

– Azt hiszem, hogy alaposan helybenhagyom őket.

– Ó, ó, mily szép ez a vallomás!

Másnap estével az érdeklődőket asztaltáncoltatásra invitálják. Hatalmas, kézzel írt plakát híreli a lehetőséget. Megfelelő számú jelentkező esetén gépkocsival szállítják át az eseményre jelentkezőket abba a természetes módon keletkezett barlangba, ahol az ősi tudással rendelkező asztaltáncoltató fogadja az érkezőket, s bemutatja az asztaltáncoltatás művészetét. A program, oda- és visszautazással együtt, két órát vesz igénybe, amelynek a fele a hűvös cseppkőbarlangban, sztalaktitek és sztalagmitik között töltendő. A program alatt nincs mód a barlang elhagyására. A részvétel díja 10 euró – a programszervező csak eurót tud elfogadni. Lizettának volna kedve elmenni, azt állítja, hogy a legtöbb orosz neo-avantgárd festő, amikor a szocialista realista korszakába ér, okkultistává válik. Pápká szerint a bolgár asztaltáncoltatás nem viheti Lizettát közelebb a festő mentalitása megértéséhez, így Lizettát sikerül lebeszélni, hogy mindhármunkat befizessen a programra. ■ ■ ■

Géczi János (1954): költő, író, Balatonalmádiban él. A Kalligramnál megjelent könyvei: *Tárlat* (képzőművészeti írások, 2001), *Viotti négy vagy öt élete* (regény, 2011), *Kívül* (kisregény, 2014), *Törek* (versek, 2016), *Szűz a gyermekkel, Szent Annával és egy számmal* (versek, 2020).

Túl mögött

(Zalán Tibornak)

(zárójel)

Versemet senki sem szavalja,
 versemet senki sem szereti,
 szégyenli magát miattam az anyám,
 ilyenkor, szegény feje,
 ilyenkor, elbujdosva,
 Istennek hiszi magát.

Versemet senki sem olvassa,
 versemre senki sem kíváncsi,
 így kerülök a középpontba,
 be vagyok dugva a konnektorba,
 az áram a fejemet veri a falba.

(zárójel)

Aki nem tud veszíteni,
 nem fog tudni az égis repülni,
 akinek minden sikerül elsőre,
 nem ér fel önmagához.

(zárójel)

Álmodni szeretnék,
 mindjárt lefekvés után,
 lehetnek akár rémálmaim is,
 inkább az enyéme, mint
 az ébren velem történő dolgok,
 a hétköznapjaim,
 ünnepnapjaim, akár
 a sorozatok,
 színházi előadások, vagy
 koncertek a tévében,
 vagy a versek, melyeket éppen
 megírtam, s már el is engedtem őket,
 ahogy a meggyűrűzött madarakat.

Esküszöm,
 egyetlen tévékészüléket
 sem láttam még álmomban,
 bár abban
 nem vagyok olyan biztos,
 hogy néztem-e bennük
 tévéműsort.

Fellinger Károly (1963, Pozsony): gyerekkorától Jókán él. Főleg verseket, meséket, gyerekverseket ír. Tagja volt az Iródia-nemzedéknek. Verseit több nyelvre lefordították (angol, francia, német, spanyol, orosz, görög, török, albán, szlovák, szerb, román). Utolsó verskötete 2019-ben jelent meg a Nap Könyvkiadónál Dunaszerdahelyen, *Plomba* címmel.

Virsli mustárral

– Párkit kérek horcsicával – mondta a nő. A büfés néni türelme fogyott. Harmadszor kérdezett vissza, mit kér a vendég, mégsem jutottak dűlőre. Ez vagy külföldi, vagy hülye, bosszankodott magában. A bódében ötven fok is lehetett. A sorban állók válla libabőrös lett, ahogy a fűzfák árnyékába értek, hajukból még csöpögött a Balaton vize. Neki meg a pórusaiból is forró olaj folyt. Az arcát nem törölkötte le a vendégek előtt, pedig csípte a szemét az izzadság. Az idegen nő szeme is csillogott, biztos belement a naptej. Azért még nem kéne ilyen ingerültnek lennie, hiszen ő akadémikusok itt.

– Bitte?— próbálta meg külföldiül, hátha többre mennek.

– Párkit kérek, kettő darabot, és horcsicával kérem – a nő hangja remegett.

Tud ez magyarul, csak nem akar, gondolta a néni. Orrnyerget, szemöldököt összehúzáva ráfókuszált, hogy jobban megnézzé magának. Apró nőcske állt vele szemben a büfé ablakában. Fej és váll, ennyi látszott belőle, amennyi a gyerekekből szokott. Arca fehér volt, mintha egész nyáron nem látott volna napot. Csak az orra csillogott pirosan, a vékony cimpák áterestették és megszínezték a fényt, mint az algidás napernyő. Elesett kis teremtsnek tűnt, meg is sajnálta volna a néni, ha nem ilyen fáradt. A bódéból is jól látta, hogy jéghideg lehet az orra. Olyan hideg, hogy jólesne kihajolni az ötven fokos hőségéből és megfogni. Egy pillanatra felmerült benne, hogy megteszi, aztán csak annyit mondott:

– Asszonyom, vagy tízen állnak maga mögött, adja le *érthetően* a rendelését, és ne tartsa fel a sort.

A nő erre sírva fakadt. A néni már biztos volt benne, hogy ez valami félkegyelmű a hisztériás roham határán. Jobb lesz vele vigyázni. Végignézett a sorban állókon, hátha valaki magára vállalja a feladatot, és arrébb tolja. Azok csak elhűlve bámulták a jelenetet. Bezeg, ha egy taknyos túl sokáig kenegeti fokhagymás vízzel a lángosát, azt azonnal kihurogják a sorból, ezt a drámakirálynőt meg nézik, mintha belépőt fizettek volna a műsorra.

A büfés kihajolt a bódé oldalán függő étlaphoz, ujjával lassan megindult rajta lefelé. Várta, hátha eligazítja őt, mint a szellemidézős játékban. Közben vigyázott, hogy mellével fel ne lökje a só- és borstartót. A nő orrhangon mormolt, a sírásból a párki és a kérek szavak hallatszottak ki.

Tudta, hogy őt most minimum külföldinek nézik, valószínűbb, hogy hülyének. Azt is tudta, hogy a virsli és a mustár szavak nélkül nem boldogulhat. De akárhányszor bukott volna ki a száján, a nyelvcsőve szűkülni kezdett és kapkodnia kellett a levegőt. Elvitte a cica a nyelvét, és csak a párki és horcsica szavakra kaphatta vissza, de már ezeket is nehezen formálta a sírástól. Ha sikerülne összekaparnia magát, elhúzna innen, és egész nap a büfé közelébe se jönne. De nem bírta mozdulni, a szégyenérzetnél erősebb kényszer tartotta őt ott

és mondatta vele, hogy párkit kér horcsicával. Nem futamodott meg, főleg, mert szemernyi kedve sem volt visszamenni a plédjükhöz.

Felrémlett benne gyerekei arckifejezése, ahogy otthagya őket. Gonosz manó arcok, gúnyosan röhögő kis szörnyek. Összenevettek egymás között, ahogy meghallották a szomszéd pokrócon tanyázó házaspár beszélgetését.

– Hol van a kártya? – kérdezte a férj.

– Ott van a jednotás szatyorban a kirántott húsos alobal alatt – válaszolt kissé ingerülten a feleség.

Gyerekei visszafojtott nevetéssel próbálták utánozni őket. Némán formálták a szavakat. Kirántott hús. Alobal. Legjobban a kártya tetszett nekik. Próbálgatták kerekíteni szájukat, ráncolták kis arcukat, ahogy kényszerítették az á hangot, hogy ne úgy jöjjön, ahogy szokott. Nem tudták hitelesen visszaadni, mivel az ő gyerekei nem beszéltek palócul. Erre a gondolatra felnyűsített. A büfés néni jelnek tekintette, ujjá megállt az étlapon az ízes palacsintánál.

Nem elég, hogy nem beszéltek palócul, de kinevették azokat, akik úgy szólaltak meg. És utánozták, ráadásul rosszul. Legszívesebben kikapta volna a sípot az úszomester nyakából, és kifütyülte volna a gyerekeit a strandról, a világból. Ehelyett csak felugrott, és elviharzott a plédjüktől. Dűhtől fuldokolva csörtetett végig a strandon, ugráltak előle a nála egy-két fejjel magasabb emberek. Ráakadt a büfésorra, beállt. Azt remélte, ott feltűnés nélkül adhatja át magát keserűségének, erre előtört belőle ez a párki-horcsicás örület.

Elment a kedve az egész naptól, a nyaralástól, a Balatontól. Inkább Megyeren strandolt volna, ahol mindenki úgy beszél, mint az a házaspár, vagy szlovákul. Még a szlovákok is szívesebben hallgatta volna, mint a saját gyerekeit. Felidézte magában hangjukat. Ami máskor nem tűnt fel, most jobban bántotta fülét, mint a kréta hangja a táblán. Gyerekei affektáltak. Mint a tévébemondók – apja így hívta. Férje hangjára gondolt, ő is affektált.

Képzletében egy képernyő rémlett fel, híradó ment, a férje és a gyerekei voltak a bemondók. A nyolc éves lányán rózsaszín tévébemondó-kosztüm volt, és felnőtt smink.

Mindenki komolyan nézett a kamerába, és hevesen artikulált, mint aki ételmara-dékat szed ki a fogai közül.

Combját a fagyihűtő motorjához nyomta. Fázott. Nem értette, mi a franc ütött belé. Miért ragaszkodik a rendeléséhez? Miért várja a kenesei büfés-től, hogy értsen szlovákul? És mit sír? Az anyja temetésén jobban tartotta magát, mint most. Arra gondolt, talán jobb is, hogy a szülei nem élték meg, mikor az unokák elkezdtek beszélni. És talán jobb, hogy az unokák nem emlékeznek a nagyszülőkre. Még kinevetnék őket, és utánoznák, ahogy beszélnek.

Mikor a büfés néni letette elé a palacsintát, egy picába szaladt ki a száján. A büfés meghökkent, hogy végre érti.

A nő is meghökkent. Hiszen nem csak a gyerekei, meg a férje, ő is affektál. Nagyot szívott az orrán, tenyerével letörölte arcáról a takonnyal összefolyt könnyeket, a büfés irigykedve nézte a mozdulatot. Mély levegőt vett és kimondta újra, picába. Ezúttal nem úgy, mint a tévébemondók, hanem rendesen, mint régen. Hátat fordított az ízes palacsintának, és eltökélten megindult a családja felé. A sorban állók elképedve nézték. Az utána következő vigasztalón mondta a büfésnek, hogy elviszi a palacsintát. ■■■

Ság

Jobb vállból indítom a mozdulatot, féloldalasan hajolok a föld felé. A labda elhúz a vállam fölött, jól sikerült, Britney Spears háttértáncosai sem csinálnák szebben. Szerettem a nyár első partizánját, mikor a nyaralni érkező gyerekek meglepődnek, hogy milyen jól mozgok. Ahhoz képest, hogy vékony és langaléta vagyok, egy fejjel magasabb, mint a többi hatodikos lány. Bennem van a mozdulat folytatása, mintha tényleg tánclépés lenne, aztán inkább nem csinálom. Luca megengedhetné magának, neki még a megfelelő együttes is van a pólóján. Spice Girls. Egyszer falunapra adott kölcsön Backstreet Boys-osat. Rám nagy volt mellben, de így is mindenki irigyelte.

Nincs együtteses trikóm, de néha felveszem a bátyám Black Sabbath-os pólóját. Most is az van rajtam, Péter biosztáborban van, és anya nem engedte, hogy magával vigye. Elég, ha itt a faluban hiszik rólunk, hogy rántott denevért ebédelünk, ezt mondta. Az osztálytársaim nem tudják, mi az a Black Sabbath, de már nem magyarázom el, ha kérdezik, mert csak provokálnak vele. Egyszer kinevettek. Azért fel szoktam venni, ha megkapom Pétertől, mert mégis együtteses, meg különleges. Suliban nem hordhatom, Péter mondta, hogy ott csak ő. Amúgy jó tesó, sose szégyell, mint például Lucát az övé. Egyszer még a tízóra-it is behozta utánam. Pedig akkor még csak ötödikesek voltunk, ő meg kilencedikesként bejött az ötödikes osztályterembe, és odaadta. Mondjuk nem szólt hozzám, de akkor is. A többiek csúfoltak, hogy mi van, bátyád négyet bukott egyszerre? De azért éreztem, hogy ez menő egy kicsit.

Náluk a labda, földről pattan, úgyhogy tölteni kell. Próbálom elkapni, csupa rossz kapáslövő maradt az éles térfélen, nem kell félnem a gyors lövésektől. Nem kapjuk el, húzok a térfelünk közepére, hogy jól tudjak mozdulni a labda elöl, ha megint engem céloznak. Ilyenkor a bénák mindig befutnak a távoli sarokba. Nagy hülyeség, mert onnan nem könnyű elmozdulni a labda elöl anélkül, hogy az ember kilépne a térfeléről. Mégis oda bújnak, a sarokban biztonságban érzik magukat. Én is oda futnék elsőre, de mindig kényszerítem magam, hogy középen maradjak, mert ésszel tudom, hogy itt jobbak az esélyek. Ferit célozzák, gyenge lövés, megszerzi nekünk a labdát. Vesztésre állunk, most két embert kell kiütnünk, legalább addig tartjuk meg.

– Ság vagy ség? – kérdezi Luca a Márkot. Végre, ezt vártam! Lucának kell kezdeni a játékot, ő a legszebb lány, ha ő kezdi, a fiúk is belemennek. Márk persze igazságot választ, mindig mindenki igazságot választ. Egyszer választott Luca merészséget, akkor fogta meg a Stígel a mellét. Persze Luca nem akart belemenni, de akkor Stígel mondta, hogy pedig merészséget választott, és tartsa magát a játékszabályokhoz. Aztán megkergette Lucát, és ahogy utolérte, megfoghatta a mellét. A Stígel így meséli. Luca szerint nem érte utol, és Luca megunta, és bevárta a Stígelt, és olyat lökött rajta, hogy a Stígel föladta. Nem tudom, szeretném-e, hogy Márk megkeressen engem. Mert nagyon tetszik, de félek, ha utolér, mit fog rajtam megfogni? Úgy kéne futnom, hogy Márk a bal oldalamon legyen, mert a bal mellel kicsit nagyobb. Azt kéne megfognia.

Lucát csupa olyannal csúfolják, ami bóknak is elmegy, hogy tőgyeket növesztett, meg hogy kilencedikesekkel jár. Engem azzal, hogy pulykatojás vagyok, meg girnyó, meg a Black Sabbath-tal.

– Már négy lányba voltam szerelmes – de nem hallom tovább Márk válaszát, engem céloznak, nem talál. Összekaparom a labdát a földről, és dobom át tölteni. Izzadok, a pólóba törölöm az arcom. Bűdös. Délután túrtam ki a szennyesből, Péter-szaga van. Ez is bő rám, de nem csak mellben. Egyszer veszek a spórolt pénzemből olyan együtteses pólót, ami pont az én méretem. Ha öt héten át nem veszek pattogós nyalókát, akkor összegyűlik annyi.

Anya hízókúrára fogott, azt mondta, ezen a nyáron meg kell erősödnöm. Minden nap húst meg krumplit eszek. Ha palacsinta is van ebédre, előtte két tál bablevest kell ennem, csak akkor kapok palacsintát. Ma is hús meg krumpli volt az ebéd, nem bírtam megenni, erre anya azt mondta, hogy a maradékot majd megvacso rázom. Éhes vagyok, de nem sietek haza, nincs étvágyam a húsrá meg a krumplira.

Márk mögött helyezkedek, ha őt célozzák, elcsípem a labdát. Remélem, nem érzi a Péter-szagot. Stígelt kérdezi a saját csapatából, a legjobb barátját. Nem elég bátor, hogy lányt kérdezzen? Stígel is ságot mond. Persze.

Jól beetettek minket, a kérdés kellős közepén kiütik Lucát.

Luca szerint nem ér, mert a ságra figyelt. Erre Márk azt mondja, hogy miért nem figyelt inkább a partizánra.

– Kérdés közben nem ér ütni – mondja Luca, és nem mozdul az éles térfélről.

– Ezért nem jó lányokkal játszani, mert játék közben találják ki a szabályokat – Márk inkább a saját csapatához beszél, mint Lucához.

– Egyébként nem tudnál kiütni, csak ha csalsz. – Luca hangja egyre sipítóbb.

– Bármikor kiütlek.

– Olyan béna vagy, tesin is lefut mindenki az osztályból, még mi, lányok is.

– Te biztos nem futsz le, úgy ugrálnak a melleid, lengécsillapító kéne rád, hogy futni tudj – erre minden fiú nevet.

– Mindenki lefut. Még Gili is leelőzne, ha nem lenne felmentve.

– Hülyeség – mondja Márk, közben látszik az arcán, hogy erősebb visszavágást keres.

– Be se érnél, ha a Stígel nem húzna be a célba – dupláz Luca.

– Nekem legalább vannak barátaim. Pulykatozás csak azért barátkozik veled, hogy jusson neki Backstreet Boys-os póló, meg mert az apád kirúgná az apját.

– A te apád meg egy bűdös alkoholista!

Rúgást érzek a gyomromban, mintha eltaláltak volna, pedig nem. Márkot nézem, csak áll ott. Lucánál a labda, még töltve van, Márk hasába dobja. Szeretnék összegörnyedni.

– Ki vagy ütve – Luca hangját csak távolról hallom, zúg a fülem.

– Szívd vissza! – kiált Stígel Lucára, de közben ő is Márk arcát nézi. Érdekesen vörösödik, fehér foltok jelennek meg a fején.

– Mit izgulsz? Mindenki tudja – felel Luca, rám néz, még bök is felém a fejével.

Lassan reagálok.

– Olyan a gyomra, mint a gumicsizma. A vizet nem engedi be – magasabb a hangom, mint egyébként. Érzem, hogy ez gyengére sikerült. Luca így is hangosan nevet. Márk átfut a halott térfélre, de nem fordul vissza a játéktér felé. Stígel az éles térfélen áll, nincs is töltve a labda, de belebikázza Lucába. Luca csak nevet. Biztos, hogy nem volt ilyen jó poén. Én is próbálok vele nevetni, de a gyomrom még mindig görcsben. A fülem zúgásán túl meghallom a Family Frost szignálját. Megindulok a biciklim felé.

– Hova mész? – kérdezi Luca. Csuklik a nevetéstől.

– A Family Frostra haza kell érnem, mirelit pizza lesz vacsira.

– Holnap strand, reggeli után megyek érted.

– Okés.

Tekerek hazafelé, jól meghajtom magam a kaptatón. Lefelé nem ugrasztok át a kedvenc árkom fölött. Most csak áthajtok a pallón. Márkéék háza előtt kiállok a nyeregből, lassan hajtok, belesek az udvarra. A nagymamája tereget. Márk pólóit megismerem. Az apja pólói kétszer akkora, mint Márké, van köztük egy Black Sabbath-os. ■ ■ ■

Körtemuzsika

Elrugaskodom a magassarkúmmal, az ablakhoz gurulok a székkal, ahol eltakarnak az irodai térelválasztók. Fekvő helyzetbe döntöm a szék támláját, nyújtózom egyet és úgy helyezkedem, hogy fejjel lefelé lássam a sűrke eget. Elered az eső, súlyos cseppek zuhannak felém. Olyan, mintha fénysebességgel utaznék a Csillagok Háborújában. Csillagok helyett esőcseppek húznak csíkokat. Vajon ha végignéztém volna az összes részt Péterrel, akkor nem hagy el?

Nézegetem magam a tükörben. Szerintem nem rossz látvány. A seggemen van egy csípés. Sosem volt szúnyogcsípésem, amíg Péterrel aludtam. Az ő vérét jobban szerették. Most ráfanyalodtak az enyémmre. Csinálok egy közelit a csípésről, és elküldöm Idának. Ez szúnyog? Hirtelen ötlettől vezérelve lefényképezem magam egészalakosan, meztelenül. Aztán mégsem küldöm el Péternek.

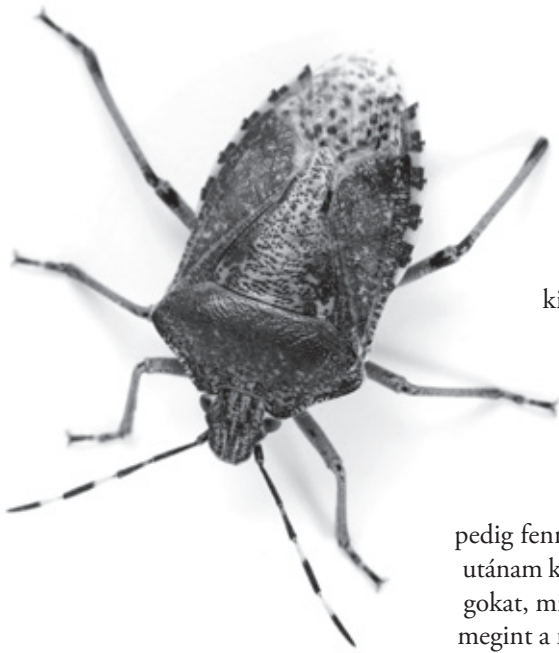
Parkolóhelyet keresek a háztömbünk körül. Vagyis a háztömböm körül. Ezt még szokni kell. Péter egyszer kifejtette, hogy a férfiak azt a nőt kívánják jobban, aki másé. Akárcsak az autóknál. Azt mondta, őt az indítja be, ha elsétál egy parkoló autó mellett, és megérfi a motor melegét. Ebből tudja, hogy a tulaj nemrég szállt ki. Ő ezekbe az autókba akar beülni. Azt is mondta, az ő hibája, hogy engem sem ő, sem más nem kíván meg. Régóta parkoltat, kihűlt a motorom.

Téblábolok a bevásárlókocsival, gyorsan végeztem a bevásárlással, túl gyorsan. Az sem segített, hogy direkt maratonira írtam a bevásárlólistát. Minden tejtermék után egy kozmetikum, a kozmetikumok után meg pékárú, így cikázhattam a részlegek között. Péter nevezte el a műfajt maratoni bevásárlólistának. Akkor írt ilyeneket, mikor friss házások voltunk, és az anyjánál éltünk. A mamát lefoglalta a bevásárlás, mi meg, mint a nyulak. Most én írok. Magamnak. A válasz óta az a nap legelviselhetetlenebb része, mikor meló után hazaérek, és még órák vannak hátra a napból. Az elektronikai részlegen hosszan válogatok az elektromos fogkefék között. Az elektromos fogkefét soha ne nyomjuk rá túlzottan a fogakra! Ha a fogkefét túl erősen nyomjuk a fogakra, akkor a sörték hamar elkopnak. Átsétálok a frissen kijött DVD-khez. Mit néztek este? Mostanában horrort választok.

Fekszem az ágyban, az elektromos fogkefe használati utasítását lapozgatom, de titkon feszült figyelemmel hallgatózom, még nyelni sem merek. A csipések megszorodtak, bevörösödtek és viszketnek. Vajon a férfiaknak tetszik a csipések tarkította meztelen női test? Van olyan férfi, aki kimondottan erre gerjed? Zümmögést akarok hallani. Most már kívánom, hogy szúnyog legyen.

Kirohanok a fürdőszobába, és a tükörben nézegetem az új csipéseket. Akadnak. Ez az első szombat, hogy nem a válasz gondolatára keltem. Lefőzök egy kávét, és nekiveselkedem a hálószo-
ba átkutatásának. Rongyossá olvastam az internetet, tudom, mit keresek. Meg is találok az apró barna

foltokat a matracon, pont, ahogy a neten írták. Ida hiába csúfolódott, hogy bekattantam. Diadalmasan küldöm neki a képeket. Ágyi poloskám vannak.

Csöng a telefon. Ida - munka, olvasom a kijelzőn. A nővérem, szabadkozom a kollégáknak, és kimegyek a konyhából. Ez nem beszélgetés, ez kihallgatás. Nem, nem alszom a nappaliban. Köszönöm, de hozzád sem költözöm át. Befogok a magyarázatba, miért nem okos dolog átköltözni a poloskafertőzött szobából egy másikba. A poloskák átjönnek utánam, azt a szobát is megfertőznék. Ha otthagynám a lakást, akkor pedig fennáll a veszélye, hogy szétmáznak az egész lakásban, utánam kutatva. Ida azt mondja, hogy olvassak vidámabb dolgokat, mint a poloska szócikket a wikipédián, és ne játsszam megint a mártírt. Idegesít a süket makacssága. Közlöm, hogy olvasson utána a témának, munkára hivatkozom, és leteszem.

Szombat! De rég vártam a hétvégét ilyen lelkesedéssel. Hétközben összevásároltam minden tisztítószert, vegyszert és eszközt, amit poloskairtáshoz ajánlottak. Megkávézok az erkélyen, és nekilátok. Jólesik a munka. Ahogy a polcokat törölgetve szembejön a hi-fim, kedvem támad zenét hallgatni. A hi-fim. Péter kedvenc számaira irtom a poloskát. Egész kellemes foglalatosság. Jókat röhögök magamban, ahogy az *I want it allra* nyomom szét a poloskalárvákat. Mercuryval együtt énekelek, egy kicsit táncolok is.

Tegnap még nem tudtam megállapítani, hogy sikerrel járt-e poloskairtó akcióm. Ma reggel munkába jövet megizzadtam a kosztümfelső alatt, és újabb területek kezdtek el viszketni. Kijöttem a munkahelyi mosdóba, itt állok a fürkében meztelenre vetkőzve, és vakarom a friss területeket. Az irritációra az új csipések is kezdenek kirajzolódni. Úgy látszik, továbbra sem alszom egyedül.

Ülök az irodában, és várom, hogy felszakadozzanak a felhők. Mostanában úgy esik jól dolgozni, hogy a képernyőmre tűz a nap, és alig látok belőle valamit. Csak ezzel a random faktortal tud izgalmas lenni a munka. Ida hív. Ellentmondást nem tűrő mondatokban közli, hogy poloskairtó szakembereket hívott, jövő keddre szerzett időpontot, szabadságot se kell kivennem, majd ő átmegegy a pótkulccsal. Ezúttal ő csapja rám a telefont. Talán belekelleme vágnom a poloskairtó bizniszbe, az mégiscsak jobban lekötne, mint a munkám. Elkezdem fogalmazni a szabadságkérő e-mailt. Csak megnézem, hogyan csinálják a profik! Legalább nem kell tovább hallgatnom a kollégák együttérzéstől bűgő hangján, hogy rámférne egy kis kikapcsolódás. Tavalyi nyaralásunk óta nem voltam szabadságon. Tavalyi nyaralásom óta nem voltam szabadságon. Bár az még közös nyaralás volt. Múlt időben használhatok többes számot?

Szétpermetezem az irtószert, felhajtom az utolsó korty kávé, mélyet szippantok a már ismerős vegyszerszagból, és bekapcsolom a hi-fit. Úgy döntöttem, hogy daczból végigcsinálom a poloskairtó procedúrát ezen a hétvégén is. De szép fricska lenne Idának is, a profi brigádnak is, ha arra érkeznének, hogy én egy személyben elintéztem azt, amire hitetlen nővérem egy szakemberekből álló csapatot akart megfizetni. Irtás közben változatos jeleket pörgetek fejben, amiben a poloskairtók elhűlve kutatnak élősködők után, de sehol sem találják. Ida töredelmesen megvallja, hogy nem hitt bennem, de most már látja, hogy hűga egyedül is megállja helyét az életben. A poloskairtók pedig igen jóképűek.

A jól végzett munka örömeivel terülök el az ágyon. Az egész napos, edzésnek beillő munka jóleső fáradtsággal tölt el. Bárhogyszövögettem a terveket diadalmas poloskairtásról, mégis úgy alszom el, hogy érzem a jelenlétüket. Azt álmodom, hogy terhes vagyok, és megdagadt lábakkal lépcsőzöm felfelé. A harmadikra érek, még egy emelet a lakásig. Egyszer csak az ötödiken találok magam. Visszafordulok, megint a harmadik emelet. Föl-le mászkálok a harmadik és az ötödik között. Eltűnt a negyedik emelet a lépcsőházunkból. A lépcsőházamból.

Kávével várom a poloskairtó szakembereket. Elhatároztam, hogy bármi történjen, kedves leszek. Közel egy óráskéséssel érkezik a brigád. Két fő. Nem jóképűek. Nem kérdeznak ki az előzményekről, nem hallgatják végig a részleteket. Zenét nem kérnek. Várom a lendületet, ami eddig mindig magával ragadott poloskairtáskor, de távolról sem olyan élmény, mint mikor magam csinálom. Alaposan dolgoznak, meg kell hagyni. Jóval alaposabban, mint én. Fáj nézmem, ezt nehezen leplezem, és közben még arra is figyelek, hogy fogadjam egyszerű flörtjeiket. Egyszerre két férfi izzad a hálószobámban. Dolguk végeztével átveszik a pénzt, a számláról megfélelkeznek, és elmennek.

Ülök a kádban egy pohár borral. Az irtás után mindent elpakoltam, kitakarítottam, fertőtlenítettem, telefonáltam Idának. Végigpörgetem az elmúlt hetek történéseit. Hiányérzetem van, mintha valamit elfelejtettem volna, valamit nem így kellett volna csinálni. Próbálok ellazulni a forró vízben, kiverni a gondolatokat a fejből. Nem esik jól a bor. Kimászom a kádból, fürdőköpenybe csavarom magam, és átmegyek a hálóba. Megérezem a vegyszerszagot, elmosolyodom. Kibontom magam a köpenyből, meztelenül fekszem az ágyon. Ujjaim hegyével ráfogok egy-egy csipésre a hasamon. Lefogok tízet, mindegyik ujjam alá egy. Mélyet sóhajtok. Mintha körtemuzsika lennék. Olyan körtemuzsika, amiről el fognak fogyni a hangrések. ■ ■ ■

■ **Gubis Éva:** 1988-ban született Ipolyságon, az ELTE magyar alapszakán és finn mesterszakán végzett. Multinál dolgozik, 2018 óta ír, eddig a Félonline-on, a Műútban és a Hévízben jelentek meg szövegei.

„Az ember nagyon
problematikus lény”

Vajda Mihály válogatott műveit 2013 és 2016 között négy, egyre vastagabb kötetben – az utolsó 1384 oldal! –, Sümegi István szerkesztésében adta ki az EKF Líceum Kiadó és a Kalligram, 2017-ben *Szög a zsákból* címmel a visszaemlékezései is megjelentek a Magvető Tények és Tanúk sorozatában – a kötet felét Kardos András kiváló interjúja teszi ki, az 1977 és 1990 közti időszakról beszélgetnek. Vajda Lukács György tanítványként tagja volt a Budapesti Iskolának, foglalkozott Heideggerrel, Husserllel, Schelerrel, írt, tanított itthon és külföldön, Németországban, Amerikában és Kanadában. Nekem nagyon tetszik, hogy mindezek ellenére a *Mozgó Világ* szerzőket felsoroló rovatában, noha 2020. február 10-én belépett a nyolcvanhatodik évébe is, a neve mellett mindössze ennyi áll: „filozófiával szeret foglalkozni”.

■ *Megnéztem, hány fok van ma – 2020 elején vagyunk – Athénben: tizenhárom-tizennégy, egész kellemes az idő, különös tekintettel a központra, az agorára, ahol Szókratész is gyakran megfordult...*

– Biztos én is jól éreztem volna magam. Sőt ha ilyen langyos az idő, most is jól érzem. Egyetlenegyszer jártam ott. Ki tudja, miért, csak egyszer. Utazni pedig szerettem.

■ *Érezhetően vonzódsz Athénhez, a görög filozófiához: már az 1993-as, A posztmodern Heidegger című kötetedben van olyan fejezetcím, hogy Vissza a görögökhöz?, aztán jött 2001-ben az Ilisszosz-parti beszélgetések, 2009-ben a Szókratészi huzatban – ami „a gondolkodás szelének” huzata –, s a Szög a zsákból interjúrészében Thalész is felbukkan.*

– A görög filozófia mindennek a kezdete. Nem lehet nem szeretni. De talán azért is olyan fontos a számomra, mert igazi filozófiával először Ladányi Péter óráin találkoztam, aki görög filozófiát tanított nekünk a Lenin Intézetben.

■ *Szókratészhez, akiről 2019 májusa óta havi rendszerességgel írsz a Magyar Narancsban Miért végezték ki Szókratészt? címmel, Heidegger révén kerültél közel? Ő mondta, hogy utána mindenki szélárnyékban filozofált, ami azért érdekes, mert Szókratész virtuális filozófus, Platón dialógusaiból lép elénk, de ezt most hagyjuk.*

– Dehogy, már jóval korábban is izgatott! Igaz, a Heideggerrel való foglalatoskodásom előtt nemigen mélyedtem el benne. Elvégeztem én a filozófia szakot, még az említett Lenin Intézetben kezdtem, amit 1952 tavaszán hoztak létre az ELTE BTK Orosz Intézetéből önálló, kar jellegű intézményként, de ott eleinte nem nagyon tanítottak nekünk filozófiatörténetet. Menekültem a marxista szakról, nem mintha nem tartottam volna magam marxistának – illetve nem tudom, mi voltam.

■ *Ma már tudod, mi vagy?*

– Vajda Mihály vagyok.

■ *Nem lehet egyszerű.*

– De egész jól elvagyok vele... Tanultunk munkásmozgalom-történetet, legfőképp orosz. Az első év után kettéválasztottak minket, filozófia szak is lett, oda mentem át. Nem akadtak sokan, akik nekünk a filozófiát úgy tanították, hogy értettek is hozzá, de odahozták az említett Ladányi Péter nevű fiatalembert, akinek az egész antik filozófia a kisujjában volt. Mindent elolvasott, ógörögül! Ott indulhatott vala-

D. Magyar Imre

mi... Szókratész aztán egyre fontosabb lett számomra, mikor elkezdtem azon gondolkodni, hogy a filozófiát igazából beszélgetve lehet művelni, az írásbeliség problémákat okoz. Akkor még nem olvastam Heideggernek ezt a késői, remek könyvét, amit aztán lefordítottam, *Mit hívunk gondolkodásnak?* címmel. Szókratész nagyon szimpatikus figura. Persze Platónnál több Szókratészt is találunk. A korai dialógusokban csak kérdez. Ott mondja valahol, hogy nem tudunk semmit, csak azt, hogy nem tudunk semmit. A későbbiekben aztán már sokat tudott, például a *Phaidón*ban ő fejt ki a protokeresztény álláspontot, Platón keleti misztikával vegyített koncepcióját. Engem a korai dialógusok Szókratésze izgat. A kérdező, a beszélgető. Hogy ő maga mit gondolt, azt persze nem tudjuk. Ettől még nagyon vonzó. Én is elbújok a szelárnyékban, sokat írtam, írok. De mindig úgy éreztem, s mióta taníthatam, még inkább úgy érzem, hogy számomra csak akkor van ennek az egésznek értelme, ha kommunikálhatok, mert annak az eredményeként jönnek a gondolatok. Az írászta mellett fogalmazgatni semmi értelme.

■ *A Szög a zsákból című kötetedben ezért is váltottál párbeszédre?*

– Egy ponttól nem tudtam folytatni, azért. Amit meg tudtam írni belőle, az sem összefüggő önéletrajz, sőt nem is önéletrajz. Azokat az élményeimet próbáltam leírni, amelyek, úgy néz ki, a gondolkodásom alakulásában komoly szerepet játszottak. A gyerekkor, a család, a holokauszt, a marxizmus és a kommunizmus elfogadása, a lassú megértése annak, hogy nem ez kell nekem, '56, az eltávolodás, a Lukács körül kialakult Budapesti Iskola... De ezekről különálló esszéikben írtam. És nem tudtam, mi is alakította tovább a gondolkodásomat. Most már nagyjából tudom. A tanítás, a diákokkal való kapcsolat. Nagyon szerettem tanítani, hiányzik ma is. Ugyan a legvégén már elegendő volt a diákok új generációjából. Akikkel kezdtem '90-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen – ma Debreceni Egyetem –, egész mások voltak, izgalmasak. Még átélték a kádári világot és az izgatta őket, hogy most mi is történik az országban. Engem is az izgatott.

■ *Bizakodtál? Híres jelenet, amikor a demokratikus ellenzék tagjaként vagy meghívottjaként a nyolcvanas évek közepén egy Óra utcai magánlakásban zoknijában állsz egy asztal tetején és a demokráciáról beszélsz...*

– Nem bizakodtam én semmiben. Illetve hát reménykedtem, persze, csak tudtam, hogy egy demokrácia létrejötte hosszú folyamat. Mint az angol pázsit. Négyszáz évig kell öntözni és nyírni.

■ *És nagyon nem mindegy, milyen a talaj...*

– De elhatároztam akkortájt, hogy ezentúl mindig kimondom, amit gondolok. Lesz, ami lesz. Persze, sejtettem már, hogy nem igazán fognak ezért bántani.

■ *Tehát a későbbi diákok már nem hoztak lázba.*

– A 2000 után jelentkezettek a filozófiát valami szakmafélének tekintették, az már nem érdekelt. Egerben is tanítottam, az ottani diákok még kevésbé érdekeltek. De korábban nagyon szerettem a kezdőket bevezetni nem a filozófiai gondolkodásmódba, hanem az én gondolkodásmódbamba. Nem tudom, mi az, hogy filozófia – abba tehát, amit én filozófiaként elképzeltem. És nagyon szerettem a már érettebb fiatalokkal szeminarizálni. Valószínűleg tanítanom kellett volna Descartes-ot, Hegelt, ez engem nem vonzott. Olvassátok el őket és gondoljatok róluk valamit! Félreértés ne essék: nagyon szívesen beszélgettem az érettebbekkel filozófiai szövegekről. Mindig az volt az álláspontom, hogy azok fontosak, kell róluk beszélgetni, de hogy én elmondjam, pláne előadjam, miről írt a Kant... Olvassátok el! Aztán vagy jutunk valamire, vagy nem.

■ *Ha jól tudom, a Gorgiasz az első olyan platóni dialógus...*

– ...három pasival beszélget benne Szókratész...

■ ...igen, a Kalliklésszel folytatott vitáját elemzed is a Sisakrostély-hatásban. Szóval ez az első, aminek a végén döntetlenre áll a meccs, ha szabad ilyen profánul fogalmaznom. Általam legjobban kedvelt írásodban – lesz még róla szó – hivatkozol Wittgensteinre, aki azt mondja valahol, hogy az ilyen vitákban a felek soha nem győzik meg egymást, sőt öltre mennek. Gondoltam, megkérdezem, mi az értelmük a szókratikus beszélgetéseknek, ha nem győzzük meg a másikat. Aminek persze nem kell feltétlenül célnak lennie.

– A cél biztos nem ez. A cél az, hogy kifejtsük a saját álláspontunkat. Szeretünk beszélni. Olyannal beszélgetni, aki radikálisan más álláspontot képvisel, senki nem szeret beszélgetni. Az, hogy ott Kalliklész és Szókratész egymással vitatkoznak, egy meghatározott történelmi szituáció, ahol az egyik valami olyasmit képvisel, amit ma szaktudományos gondolkodásnak neveznénk, ami a dolgok végiggondolásán keresztül egy végső állásponthez vezet, a másik pedig azt mondja, hogy csak beszélgessünk... Olyat kérdeztél, amire nem tudok válaszolni!

■ Egy beszélgetésben rengeteg impulzust is kapunk.

– Hajjaj! Hát ez az! A tanítás nekem épp ezért mindig beszélgetés volt.

■ Azt mondd és írod, hogy a filozófiának az ember világban elfoglalt helyéről kellene szólnia, reagálnia kell arra, amit az ember gondol, hogy a filozófiában kérdezni kell és megérteni dolgokat. Mennyire lehet? Mert mintha csak közelíteni lehetne hozzájuk, ha egyáltalán. Mintha épp a legfontosabb kérdésekre nem lehetne válaszokat kapni, és a kevésbé fontosakra sincsenek végleges válaszok. Hogy megosszam veled mély gnoszeológiai szkepszisemet.

– Nem tudom, hogy mindezt jól gondolod-e, de hasonlóan, mint én.

■ A beszélgetésekben Kardos András felidézi, hogy amikor a nyolcvanas évek első felében a te ötletre öten – te, ő, Angyalosi Gergely, Bacsó Béla és Orosz István – lefordítottátok Heidegger-től a Lét és időt, ő még a munka megkezdése előtt lelkendezett, hogy meg fogják érteni a művet „és akkor minden meg lesz oldva”, Angyalosi Gergely pedig öt év múlva, a tervek megvalósulásakor így reagált: „Na látod, Andriská, lefordítottuk a Lét és időt, és nem oldottunk meg semmit.” Ez engem lenyűgöz; távoli rokona Wittgenstein mondatának a Logikai-filozófiai értekezés végéről – Márkus György fordításában idézem: „Érezzük, hogy még ha választ adtunk is valamennyi lehetséges tudományos kérdésre, életproblémáinkat ezzel még egyáltalán nem oldottuk meg.”

– A filozófiában az az izgalmas, hogy a legtöbb kérdésre, és ezek a filozófiaiak az én szememben, nem lehet választ kapni. Túl vannak kompetenciánk határain. Hinni ugyan lehet az egyik vagy a másik válasz helyességében, de az hit. Körülbelül ezt gondolta már Kant is.

■ Rossz véget is ért szegény, de nem akarnám elpoénkodni a problémát.

– Nem tudunk végleges válaszokat adni, döntenünk kell, mi az, ami számunkra elfogadható. De tudjuk, hogy ez hitbéli válasz.

■ Miként zajlott egyébként Heidegger öt éven át tartó fordítása? Négy nyelven olvastatok, németül, angolul, franciául és olaszul, de nyilván az eredetiből, a németből fordítottátok. Hogyan osztottátok fel a munkát? A magyar kötetből, ami 1989-ben jelent meg, nem derül ki, kinek melyik rész a munkája, nyilván mindenki keze nyoma ott van mindegyik részen. Sokat vitatkoztatok?

– Minden ülésre egyvalaki hozta el a nyersfordítását. Aztán bütyköltünk rajta. Vitatkoztunk, persze, de hát ez természetes.

■ Visszatérnék a szkepszishez! Lelkesen olvasgatom – olvasgatom és nem olvasom – mostanában Tözsér János Az igazság pillanatai című könyvét, ami szintén a Kalligramnál jelent meg 2019-ben. Alcíme szerint Esszé a filozófiai megismerés sikertelenségéről.

Rögtön az első bekezdésben leszögezi, hogy a filozófia „sikertelen vállalkozás, mert a filozófiai problémák közül egyetlenegyét sem oldott meg”, s fel is sorol néhányat a legfontosabbak közül: „létezik-e Isten, milyen viszony van a test és az elme között, van-e szabad akarat és morális felelősség.” Ahogy azt sem tudjuk megmondani, bármennyire szeretnénk, mikor ér véget a mostani világiárvány... Ugyanakkor nem állítja, hogy nincs értelme filozófiával foglalkoznunk (például bizonyos „intellektuális szkillek birtokába juthatunk”, az is valami), sőt azt is mondja, hogy önreflexiónk gyakorlása révén kétféleképp is átélhetjük a címbe szereplő pillanatot, ezt most nem részletezem. Meg, teném én hozzá, el is szórakoztathat bennünket, ha keresgéljük a válaszokat... Sőt, még valami esztétikai élvezet is akad ebben!

– Persze! Tözsér könyvét nem olvastam. De hogy a filozófiai megismerés sikertelen lenne? Szó sincs róla! A filozófia – ma már sokan tudják is ezt – eleve olyan kérdéseket vet fel, amelyekre nem tudunk válaszolni. A filozófia kérdez, nem válaszol. Megfogalmazza azokat a kérdéseket, amelyek majd’ minden embert izgatnak, de a nagy többség elfojtja őket.

■ *Vagy fel sem teszi. Kant egyébként, akit te a Narancsban az Immanuel alapján tiszteletlenséget parancsolón „Manó bácsi”-ként emlegetsz, nem igyekezett megmondani a tutit? Igaz, a boldogságot, amiről már a Gorgiaszban is beszélgetnek, „tarkabarka fogalom”-nak minősítette...*

– Attól függ, milyen szinten. A tiszta ész kritikája tulajdonképpen a természettudományok módszertana, ott igen. Amit úgy nevezünk, hogy tudomány – bár a társadalomtudomány kifejezés számomra mindig problematikusnak tűnt –, végső és mások számára is elfogadandó álláspontokat képvisel.

■ *Amik persze módosulhatnak: nem mozog a föld, mozog a föld, és mégis.*

– A természettudomány olyan objektumokat vizsgál, amelyek a mi életünk, az emberi élet szempontjából állandóak, az ásványoktól a csillagokig. A gyakorlati ész kritikája már kifejt egyfajta álláspontot a tisztességes emberi viselkedést illetően, de nem állítja, hogy amit mond, az bizonyítható. A harmadikban, Az ítélőerő kritikájában az esztétikai problémákat veti föl, és egy pillanatil sem gondolja, hogy egy egységes válasz lehetséges lenne. Nekem az az érzésem, hogy Kanttal befejeződik a filozófiának az a korszaka, amikor igazán tudománnyá szeretett volna válni. Kant már tudja, hogy ez nem megy. Az életproblémáinkra, amiket Wittgenstein említ, a filozófia tényleg nem tud választ adni. Kant után jön, amit klasszikus német filozófiának szoktunk volt nevezni – nem tudom, ma miként illik hívni, a marxisták így nevezték, Fichtétől Hegelig...

■ *Most, hogy írom ezt a szöveget, megnéztem: például a Boros Gábor főszerkesztette, az Akadémiai Kézikönyvek sorozatban 2007-ben megjelent remek Filozófia hetedik fejezetének címe Kritikai filozófia, német idealizmus és hatásuk – ebben szerepel Kant is, Fichte is, Schelling is, Hegel is, sőt Feuerbach és Marx is, de Schopenhauer és Kierkegaard úgyszintén – a pozitivistákkal zárul.*

– Kantot azért nem szoktam ide sorolni, mert őt lezárásnak érzem. Utána jönnek néhányan, akik csak azért is szeretnék megválaszolni a megválaszolhatatlan kérdéseket, majd Hegel kudarca után – mert az tényleg kudarc! ha zseniális kudarc is! – teljesen megváltozik a filozófia stílusa. Nem akar többé tudomány lenni.

■ *Tehát a klasszikus német filozófia...*

– Akiket ide soroltunk, azok még valamennyire akarták az abszolút tudást, Hegel mindenképp. De kiderült, hogy ez nem érhető el. Hegel után alig akad filozófus, talán Husserl egyedül, aki tudománnyá akarta volna tenni. Igaz, őt viszont egész életében ez izgatta. A többieket, már akik jelentős gondolkodónak számítanak, nem. A Hegel utáni korszakról már nem is lehet igazi filozófiatörténetet írni, mert nincs kontinuitása a gondolkodásnak, az egyik filozófus nem a másik eredményeire épít.

■ *Amikor így kezdted a Sisakrostély-hatás című könyved: „Jó ideje szeretném már azt hinni: lassan sikerül búcsút intenem a Szellemnek” – akkor például a hegeli szellemre, Világszellemre gondoltál? Vagy én gondolhatok arra?*

– Persze. Az abszolút tudástól szeretnék elhatárolódní, mert ezt már elég korán nagyon kétségesnek éreztem. A biztos tudás nem is érdekel, nem arra törekszem. A hivatalos marxizmusnak minden kérdésre biztos válasza volt. Amikor én kezdtem belőle radikálisan kiábrándulni, akkor nem egyszerűen abból a marxizusból ábrándultam ki fokról-fokra, amivel a létező szocializmus ideológiáját akarták megalapozni, hanem mindenféle izmusból, ami egy meghatározott irányba akarja vinni a gondolkodást.

■ *Van olyan állításod, amiben biztos vagy?*

– Például most látlak téged, azaz ott ül egy ember. Ezt nehéz kétségbe vonni.

■ *És ez ráadásul érthető is, bár fel lehetne tenni a kérdést, hogy mi a látás, mi az ülés, sőt mi az ember... Itt bevallanám, hogy az én filozófiai műveltségem a nullához tendál, az alapszövegek többségét sem olvastam el elejüktől a végükig, pláne nem kellő alapossggal. Sőt, ha Kantot vagy Hegelt olvasok, a legjobb szándékom ellenére sem jutok messzire, mert rendkívül spekulatívnak érzem a szövegeiket és áttérek valami kis könynyed Thomas Mannra...*

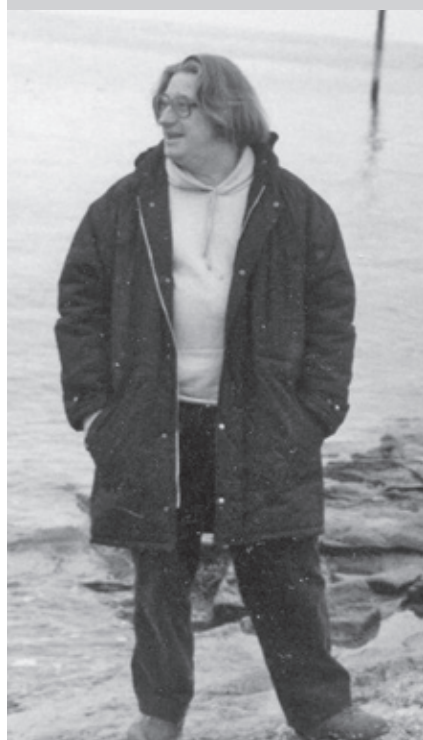
– A nagy filozófusoknak célja is volt, hogy frusztrálják az olvasót!

■ *Engem általában sikerül. Igaz, például Platónnak lelkes híve vagyok!*

– Őt lehet is élvezettel olvasni! Jóllehet, ahogy mondtuk, már a kései Platón sem volt szókratikus gondolkodó abban az értelemben, hogy csak kérdezett volna. Sőt, nagyon is határozott álláspontokat képviselt, igaz, legalább tényleg élvezetesen. Egyébként én sem olvastam el mindent, amit illetett volna, elég trehány módon viszonyultam a filozófiatörténethez... De bizonyos típusú gondolkodást, gondolkodásmódot meg akartam érteni. Meg akartam érteni, hogyan lehet úgy gondolkodni, ahogy valaki gondolkodott, ha én nem is gondolkodom úgy. Attól, hogy a filozófiát már nem tekintem tudománynak, sőt nincs számomra egységes filozófiai korpusz vagy miként nevezem, attól még nagyon fontosnak tartom, hogy ha valaki filozófiával akar foglalkozni, az olvasson bele a filozófia történetébe. Anélkül a pár száz év nélkül, amiben a filozófia tudomány akart lenni – ez Baconnál, Descartes-nál kezdődik a 16. század második, a 17. első felében és eltart Hegelig –, nem derül ki, mi az, hogy megpróbálom megérteni a világot, és nem lehet eljutni arra az álláspontra, hogy csak kérdéseket tudok feltenni.

■ *Sok írásodat kedvelem, de mind közül a legjobban a Sárkányfogveteményben olvashatót, A végzetes bukást, amit, mikor 2011-ben megjelent az ÉS-ben, le is fénymásoltam a tanítványaimnak – azóta talán megnézték. Egy balesetéből indulsz ki. Sok fontos passzusa van, az egyikben arról beszélsz, hogy a kulturális szint nem a diplomák számától és, hm, nem az elolvasott filozófiai művek számától függ: „Emberi kulturáltságon (...) azt értem, hogy képes-e valaki a másik emberben az embert látni, s nem tartja gazembernek vagy idiotának azt, aki mást gondol, mint ő.” Sőt, miután kijelented, hogy lesújtó véleménnyel vagy az emberiségről, hozzáteszed: „...a kulturált ember, ha gazembernek vagy idiotának látja is a másikat, megsemmisíteni nem akarja; semmilyen értelemben.” A magas kultúra ismerete és a kulturáltság két teljesen különböző valami, írod, s hogy ezt eddig is tudtad, de a betegtársaidnál meg is tapasztaltad.*

– Ezek törökországi – ott törtem el a sarkam egy rossz lépés következtében, Selçukban, azaz Efezoszban –, németországi és magyarországi tapasztalatok. Magyarországon a budakeszi rehabilitációs intézetben feküdtem, olyan osztályon, ahol rajtam kívül gerinc-törött emberek voltak. Az övékéhez képest az én bajom nulla: nekem csak a sarkam tört el, és tudhattam, hogy meggyógyulok. Nagyon tanulságos volt velük arról beszélgetnem, hogyan képzelik el a további életüket. Deréktól lefelé gyó-

gyíthatatlanul bénává váltak. Beszéltek az addigi életükről, mindenféléről, ahogy egy kórházban szokás. Olykor megrendítő volt hallgatni őket. És akadt egy ápoló, aki ismert: olvasta a *Magyar Nemzet*ben, hogy többedmagammal elloptam az államkasszát vagy mit csináltam – akkoriban zajlottak a filozófusok elleni támadások.

■ *Az új rendszer ezzel a történettel minden esetleges illúziót eloszlatta bemutatkozott.* – Öröm volt hallani, hogy még egy kórházi ápoló is, aki aligha olvas rendszeresen újságot, tudja, hogy mivel foglalkozom! Az államkassza ellopásával, ami jó foglalkozás, főleg, ha sikerül. Csak röhögtem. Orbánék nagyon okosan csinálták, hogy elsőként egy szükségképpen és visszavonhatatlanul kritikus szakma képviselőit akarták dezavualni...

■ *Vitatkoznom kell! Ha nekimennek Radnóti Sándornak vagy Steiger Kornélnak, vagy neked, az csak szűk körben kelt figyelmet, netán félelmet. Vagytok ti egy popsztár? Nem vagytok. Igaz, annak a nagyon szűk humán értelmiségi elitnek, aminek kétségkívül a reprezentánsai közé tartoztok, megmutathatják, merre hány méter – más kérdés, hogy ez az elit nem feltétlenül fog meghunyászkodni és behódolni, bár erre is tudunk pompás példákat. Én azt szerettem még nagyon, amikor 2018 augusztusában Kovács Zoltán kormányzóvivő Heller Ágnes „öreg, bigott (és idejétmúlt)” kommunistának nevezte. Ez mindent visz. Hogy honnan volt hozzá bátorsága, annak felfogása meghaladja a képességeimet – akkor már inkább mégis A szellem fenomenológiája eredetiben... Neked van magyarázatod?*

– Mire? Hogy a Kovács hogy lehet ekkora balfasz?

■ *A „bal” szó használatának helyessége szerintem ebben a kontextusban legalábbis erősen megkérdőjelezhető... De igazad van, mindent nem lehet érteni. Ezt semmiképp. A végzetes bukás címe persze nem csupán a te rossz lépésedre vonatkozik. Felidézed Hoffmannstahl A rózsalovag és Schnitzler A zöld kakadu című drámáját, amikről a Péter és a fin de siècle Bécsben című rövid esszédben is írtál – ez a Franciaországban élő barátod, Pór Péter irodalomtörténész hetvenedik születésnapja alkalmából rendezett meglepetés-konferenciára készült, ami azért szép, mert már sarkadtörötten vetted a papírra. A két színdarab mellett most eszedbe jut Joseph Roth általam is nagyon kedvelt Radetzky indulója, és arra az egyszerű, de roppant sajnálatos megállapításra jutsz, hogy „az első világháborúval vége lesz mindennek, amit kultúrának nevezünk, emberi kultúrának...” Ahogy ez Párizsban már megtörtént 1789. július 14-én, amikor egy világ nem lassan, hanem egy csapásra átadta „a helyét a csöcselékuralomnak”, ami szinonimája nálad a tömegdemokráciának. Az említett dátumot tekinted a modernitás kiindulópontjának. Ha a modernitáson túl vagyunk is – már Heideggeret posztmodernnek nevezed: csöcselékuralomban élünk?*

– Afelé haladunk.

■ *Van elképzelésed arról, mi lesz ötven vagy akár tíz, húsz év múlva a világban és nálunk? A liberalizmusnak bealkonyul?*

– Nem vagyok én jó!

■ *Azt is írod, Arendtre utalva: „...nem hisszük, hogy a sivatagban bármi értelmes cselekvésnek értelme lenne.” Így folytatod: „Én ezt minden erőlködésem ellenére sem vagyok képes gondolni.” Ravasz mondat, mert kétféleképp értelmezhető. Vagy én kétféleképp értelmezem. Azt nem vagy képes gondolni, hogy nem hisszük, hogy bármi értelmes cselekvésnek értelme lenne, vagy azt, hogy ne lenne értelme bármi értelmes cselekvésnek? Zárjuk be a boltot?*

– Fogalmam sincs, hogy értettem. De a boltot nem vagyunk képesek bezárni. Nem tudom, miért van ez így, de van egy kisebbség, amelynek a tagjai nem akarnak beállni a csöcselék soraiba. Gondolkodni akarnak. Közéjük tartozom.

■ *Az előbb beszéltünk az állítások igazságtartalmáról. Az is nagy biztonsággal állítható, hogy téged mindenki, aki közelebbről ismer, Misunak hív – én is, ami rettenetes, hisz most beszélgetünk először komolyabban, meg egész kicsit idősebb is vagy...*

– Miért rettenetes? Hál’ Istennek! Nem bírom, ha Mihálynak neveznek, ha pedig lemisznek, akkor látványosan protestálok is.

■ *Ez gyerekkori becenév, gondolom.*

– Igen, a családban így hívtak. Hogy mikor neveztek el, az ma már kideríthetetlen.

■ *Ismét egy fontos és megoldhatatlan ismeretelméleti problémánál vagyunk.*

– Nem emlékszem más megszólításra. Ezt a Misu-létemet viszont rögtön akceptáltam, olyannyira, hogy később a külföldi ismerőseim, barátaim is így szólítottak. Azt, hogy Misu, minden európai nyelven le lehet írni! Levelet is kaptam már olyan címmel, hogy *Professor Misu Vajda!*

■ *Ezt vártam, hogy nem fogod tudni, ki nevezett el és mikor. Az önéletrajzi szövegeidből kiírtam az arra utaló fordulatokat, hogy az emlékezés során igazából semmiben nem lehetünk biztosak. A legjobban ez tetszik: „Pedig ez történt. Pedig talán ez történt. Pedig mintha ez történt volna.”*

– Egyrészt nagyon rossz a memóriám. Soha semmit nem tudtam megjegyezni. De ez számomra áldás, mert soha semmi tárgyi dologban biztos nem voltam és így nem lettem tudós. Másrészt, ha jó is a memóriánk, olyan nagyon biztosak semmiben sem lehetünk.

■ *A tanár úr megszólítást szeretted? Már ha így szólítottak Debrecenben és Egerben... De a professzor urat nehéz elképzelnem.*

– Amíg valakivel nem tegeződöm, valahogy meg kell szólítania engem.

■ *Nyilván hívtak téged Vajda elvtársnak is.*

– Persze, muszáj volt nekik!

■ *Lukács György hogy hívott?*

– Vajda elvtársnak. Magázódtunk, mi Lukács elvtársnak hívtuk őt.

■ *Ez a Vajda elvtárs még rendben van a részéről, de Heller Ágnesnek is azt mondta, hogy Heller elvtársnő?*

– Persze.

■ *Miért nem szólított benneteket a keresztneveteken? Hisz a tanítványai voltatok!*

– Számára a kommunista mivolta meghaladhatatlan adottság volt. Minket is szeretett volna olyannak látni, mint akik őt ebben az elkötelezettségben támogatják és követik. Elvtársai. Igaz, mondogatta néha: „Tudom, hogy maguk másként látják ezeket a dolgokat, de én már öregember vagyok...” Hm, majdnem olyan idős vagyok, mint ő, amikor utoljára beszélgettem vele! Nyolcvanhetedik évében halt meg, ’71-ben. Az utolsó hónapokban már nemigen láttam. Akkor az eszméihez való ragaszkodást betudtam a korának. De itt valami nem stimmel! Hisz én, noha elhagytam a nyolcvanötöt, semmihez sem ragaszkodom makacsul! Valakinek egyszer még rendesen meg kellene írnia Lukácsot! Ott az ifjúkora: zseniálisak a gondolatai! Minden pillanatban valami új jut az eszébe. Nem vitatkozik önmagával: máshogy lát. Keresi Istent, de nem találja, aztán, pechjére, ebben a szörnyű kommunizmusban találta meg. Onnantól kezdve viszont nem volt hajlandó erről lemondani, a legborzalmasabb tapasztalatai ellenére. Űlt a Lubjankán, elhurcolták Snagovba, ahonnan kimanipulálta magát, mert írt egy levelet Kádárnak, amiben mindenekelőtt megköszönte, hogy megmentette a szocializmust... Snagovból! Sokat gondolkodtam az Öreg személyiségén. Neki mindig fontos volt a jelenség és a lényeg megkülön-

böztetése – és a kommunizmus lényegéhez mindig ragaszkodott. A jelenséget próbálta megúszni. Mikor azt mondta, hogy a legrosszabb szocializmus is jobb, mint a legjobb kapitalizmus, nem bírtam ki és megkérdeztem: „Ezt hogy érti, Lukács elvtárs? Albánia jobb hely, mint Svédország?” „Ezt nem így kell felfogni!” „Hanem hogyan? Másként nem lehet!” „Albániában adva van a lehetőség, hogy kibontakozzék egy emberibb társadalom, Svédországban nincs adva!”

■ *Talán mert ott már kibontakozott... A Narancsban írsz arról, a 2019. szeptember 12-i számban, hogy Lukács élete vége felé azt mondta neked, talán mégiscsak nektek van igazatok, talán a kommunizmus az adott formájában zsákutca. Ez hogyan történt?*
– Annyira izgatta akkor ez a belátása, hogy ő maga nyitott ajtót, s azonnal ezzel a mondattal kezdte. Persze, azért – gondolom – köszönt előtte.

■ *Jó lenne beszélgetni a te be- és kiábrándulásodról, az 1973-as kirúgásodról a pártból, elbocsátásodról a Filozófiai Intézetből, de erről szó van a Kardos-interjúban, meg írsz is róla a Szókratész-sorozatban. Egyetlen történetre azért csak rákérdeznék. 1968-ban a szűkebb baráti körödből öten aláírták a prágai tavasz eltiprása elleni petíciót a korčulai nyári egyetemen: Heller Ágnes, Márkus György, Márkus Mária, Sós Vilmos és Tordai Zádor. Mikor Fehér Ferencsel vártátok őket a Keletiben, írod, ő ezt mondta: „Ezek a hülyék egy hősiesség kedvéért felrúgják mindazt, amit én az utóbbi években keserves munkával felépítettem” – ő ugyanis jó kapcsolatot ápolt Aczél Györggyel, ami szállka is lett a fiatalabbak, a „Lukács-óvoda”, Bence György és Kis János szemében. Te ezt válaszoltad: „Tudod mit? Én ezt a mondatot nem hallottam.” Akkor már túl voltak a testvéri tankok fölindulásán. Fehér miben bízhatott?*

– Ahogy rég ígértem, meg akarom írni tisztességgel a Budapesti Iskola történetét... Én vagyok az utolsó, aki él a tagjai közül. Fehér és Ági – Heller Ágnes a felesége volt – egy hétig őrzöngve veszekedtek. Fehér szerint nem kellett volna aláírni, ez a Magyarország jó, pozitív irányba mennek a dolgok... Nem kellett volna felrúgni azt a kompromisszumos megállapodást, amit ő kötött Aczéllal, mert egyedül ő tárgyalta vele. De senki nem engedett a korčulai álláspontjából, amit végül – Ági nyomására – Feri is elfogadott. Aztán 1972-ben megindult a „filozófusper” – hogy miért csak akkor és milyen okokból, megírom a *Szög a zsákból* lapjain. Feriék emigráltak.

■ *Neked is '68 a vízváltástó.*

– Azt, hogy '56-ban az oroszok beavatkoztak, nagyon fájdalmasnak éreztem, de a tíz nap alatt történtek olyasmik, amik számomra sem tűntek szimpatikusnak. Például a lincselések. Abszolút nem lehet összehozni az értelmiségi kritikát azzal a fegyveres lázadással, ami 23-án kezdődött. Elfogadtam, hogy forradalom van, de becsületesen bevallom, nem szeretem a lövöldözést. Ambivalens volt a viszonyom hozzá, de amikor leverték, száz százalékgig rokonszenveztem vele. A XXII. kongresszus, tehát 1961 után, 1968-ig azt gondoltuk, lehet hinni abban, és később mi, a Budapesti Iskola tagjai is arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy talán mégis van sansza egy tisztességes szocializmus kialakulásának. Ez morálisan vállalható volt? Nem. 1945 után az egyetlen lehetőség az volt számunkra, a holokausztot túlélő zsidók számára, hogy oda csatlakozunk, ahol azt mondják, minden ember egyenlő, ami történt, soha nem történhet meg. '68-ban jöttem rá, hogy a demokratikus elgondolások és a szovjet rendszer elvileg összeegyeztethetetlen, hogy a polgári társadalom nem meghaladható. És végeztem a dologgal.

■ *Ezt az egészet én sosem fogom igazán megérteni... Azt mondd meg inkább, hogy az egyetlen eredeti kérdésem feltegyem: a hajad akkor növesztetted meg? Volt ennek filozófiai háttere? És jelentett ez, meg a színes ing, a farmer, itt vagy Nyugaton előnyt vagy hátrányt?*

– Semmiféle háttere nem volt. Örültem, hogy nem kell többé folyton fodrászhoz mennem és nyakkendő hordanom.

■ *Nagyon imponál, hogy a Mozgó Világ szerzőket bemutató rovatában csak ennyi áll a neved mellett: „filozófiával szeret foglalkozni”.*

– Ehhez ragaszkodom. Filozófus Kant volt.

■ *Mire jó filozófiával foglalkozni?*

– Muszáj neki valamire jónak lenni? Nem egy hasznos valami. De egy kellemes valami. Azok sem hasznosak, a hatalom szempontjából semmiképp, akik rákérdeznek arra, ami van! Nem mintha tudnánk, mi is van vagy minek is kéne lennie... De ez a rákérdezés mégiscsak egy funkció a világban, méghozzá szükséges funkció! Ebben sem vagyok biztos, persze. Látod, már ezt sem tudom... A hatalom mindenestre gyűlöli.

■ *Tegyük hozzá: vannak gondolkodók, nem is feltétlenül jelentéktelenek, akiket a hatalom nem gyűlöl. Orbán Viktor tavaly novemberben a dolgozószobájában fogadta A liberalizmus kudarc szerzőjét, Patrick J. Deneent, decemberben pedig Londonban kitüntette Roger Scrutont. És akkor még nem említettem Láncki András, a Corvinus rektorát. Mondjuk, ez nem igényel szofisztikált magyarázatot: aki a rákérdezés helyett igazolja a fennálló rendet, azt nem gyűlölik, sőt jutalomban részesítik. Udvarra szükség van.*

– Kérdezd a Viktort.

■ *Megvárom, amíg sok ideje lesz... Arról is beszélsz az önéletrajzi kötetedben, hogy milyen lenyűgöző hatást tettek rád a gótikus katedrálisok vagy Van Gogh képei. „Elállt a lélegzetem” – mondod, pedig nem vagy a nagy szavak embere.*

– Ez az egyetlen viszonyom a transzcendenciához.

■ *Elég ez!*

– Böven!

■ *A filozófiai olvasmányaid közül mik váltottak ki ilyen hatást?*

– Nem tudom hirtelen, hogy voltak-e ennyire nagy hatásúak...

■ *Csak voltak! Foglalkozták Heideggerrel, Huserllet, Schelerrel...*

– Na, Scheler itt-ott megvilágított valamit! De hogy lélegzetelállító lett volna... Az volt viszont Polányi Károly műve, a *The Great Transformation*, ami eredetileg 1944-ben jelent meg. Megvan magyarul is.

■ *Sajnos, csak hírből ismerem.*

– Nem írtam róla túl sokat, de egy szempontból rettenetesen fontosnak éreztem. Nem olyan volt, mint a kapitalizmus marxi kritikája... Azt írta meg, miért nem működik a kapitalizmus külső beavatkozás nélkül, pusztán a *laissez faire* elve alapján. Ha az állam nem avatkozik be bizonyos pontokon, az katasztrófához vezet, tönkreteszi az embert, a természetet, felborul az egyensúly. Ez a könyv távolított el végleg a marxi társadalomelmélettől a hetvenes évek közepén. De fontosnak éreztem Norbert Elias műveit is.

■ *A civilizáció folyamata – aminek Berényi Gábor készítette fordítását te vettedd egybe az eredetivel – számomra is nagy élmény volt. Azt erősen kételem, hogy Polányi műve is az lenne-e, szerintem nem érteném. Bár meg kéne próbálni... Eliasnak egyébként van egy rövidebb írása Mozartról is, ezt is kiadták magyarul Györi László átültetésében. Persze szociológusként írta, az alcíme is ez: Egy zseni szociológiája, de nyilván imádta hallgatni. Mik voltak a nagy zenei élményeid? Már gyerekként jártál operába, bérlettel...*

– Bérlettel? Mit tudom én. Operába jártam. De hogy bérletem volt-e?

■ *És a szépirodalom?*

– Sok akadt, ami nagyon-nagyon fontosá lett. Például Goethe *Wilhelm Meistere*. Ma már nem tudok rá válaszolni, hogy miért.

■ *Mikor olvastad?*

– Szörnyű kérdéseid vannak! Fogalmam sincs. Nem is emlékszem rá, csak tudom, hogy nagyon fontos volt valamikor. Újabban rendkívül tetszik Nádas Péter munkássága. Esterházyt is szeretem. Kiegészítik egymást.

■ *Annak jegyében, hogy a filozófia feladata a megértés, sokat foglalkozol a holokauszttal.*

– Amit egyáltalán nem lehet megérteni. Tényleg nem lehet.

■ *A Szög a zsákból egyik fejezetét, A csillagos házban címűt azzal kezded, hogy az utóbbi időben, tehát mostanában, rájöttél, a gyerekként átélt vészorszak volt az a sorseselemény, ami egész életedet, egész gondolkodásodat meghatározta. Megrendítő, amit írsz: „Nagyon mélyen belém vésték: nem vagyok ember.” Ezt ki lehet heverni?*

– Azt hiszem, igen. Bár számomra alapvető kérdés, hogy miként. Csakis úgy, hogyha azokat, akik ezt akarták nekem bebizonyítani, én nem tekintem embernek? Nem. Úgy lehet, úgy lehetett kiheverni, azzal, hogy nincs túlzottan nagy véleményem az emberről. Amit Kertész Imre úgy nevez, hogy a humanizmus üres locsogása, az nekem sem kell. Az ember nem valami nagy találmány. Most olvasom – magyarul – Götz Aly esszégyűjteményét, amelyben a zsidók és a németek viszonyáról van szó. Neki is ez az álláspontja, bár ő ezt csak a németekre akarja redukálni, ezt nem szeretem benne. Az ember úgy általában nem olyan lény, akire föl kellene néznünk, ha akadnak is, akikre lehet. Az ember nagyon problematikus lény. Tényleg csak néhány kivételtől eltekintve. Nagyon fontos kérdés számomra, ha válaszom nincs is rá, miképpen lehetséges az, hogy egy kisebbség makacsul ragaszkodik ahhoz, hogy nem lép a tömeggel, a nyájjal együtt.

■ *Honnan vannak, újra és újra, a jók?*

– Honnan vannak a jók, igen.

■ *Fő, hogy vannak, nem?*

– Kétségtelenül örülök neki. De nem bánám, ha többen lennének.

■ *Ugyanebben a fejezetben idézel egy kortárs olasz filozófust, Giorgio Agambent, aki nek Ami Auschwitzból marad című könyve magyarul 2019-ben jelent meg Darida Veronika fordításában, s aki azt mondta, „az ember az, aki (ami) túl tudja élni az embert”, te pedig azt mondod, hogy ebben „Auschwitz tanulságát foglalja össze”. Ez nem teljesen világos számomra.*

– Hogy Agamben mit ért emberen, azt nem fogjuk tudni kideríteni. Amit mond, az úgynevezett *muzulmánok* kapcsán mondja – így nevezték a foglyok közül azokat az élőhalottakat, akik feladták, s akiktől a társaik is lemondtak. Már semmi jelét nem mutatják a reflektált emberi létezésnek, de még emberek, ezt ne tagadjuk meg tőlük. Azért én megkérdezném Agambent, szerinte mi jellemzi az embert... Például az, hogy öntudata van. Ami nekik már nem volt. Hogy reflektált. Hogy viszonya van a világhoz. Visszamehetünk Heideggerhez – nem vagyok heideggeriánus, csak sokan azt hiszik, bár sokat tanultam a szörnyeteg Martintól: a *Dasein*, amit régebben úgy fordítottak, hogy *ittlét*, mi pedig az én javaslatomra úgy, hogy *jelenvalólét*...

■ *...erről hosszan beszélgettek Kardos Andrással...*

– ...a *Dasein* annak a létezőnek a léte, amelyik léteben viszonyul a saját létezéséhez. Agamben szerint az élte túl az emberben az embert, aki úgy néz ki, mintha ember lenne, de már nem viszonyul a saját létehez. Nem tudja, kicsoda, micsoda, nem akar túlélni sem.

■ *Ha nem „figyelmeztetnek” arra, hogy zsidó vagy, ez neked fontos lesz?*

– Ezt én nem tudhatom.

■ *Bocsánat, hülyeséget kérdeztem.*

– Érdekes, hogy akik megírták a légerelményeiket, azok közül sokan öngyilkosok lettek. Améry, Borowski, Primo Lévi... Akik túléltek a tábor, sokáig nem beszéltek róla. '45 után mi sem beszéltünk arról soha a családban, mi történt velünk – ezt máig nem értem. Magamat is túlélőnek tekintem, noha nem vittek el lágerba. A születésem után a szüleim körülméltettek, tehát elfogadták, hogy engem a zsidó közösség tagjaként kell kezelni. De ezen túl soha nem mentünk a zsinagógába, semmiféle zsidó ünnepet meg nem ültünk – fogalmam sem volt arról, mi az, hogy zsidónak lenni. Valamikor '43 vagy '44 tavaszán meglepetésemre – ezt most mondom, lehet, hogy akkor nem voltam meglepve – megültük a széderestét. Mi több, anyám nővérenek a családjával együtt, akik ősidők óta reformátusok voltak! Miért? Mert a tudomásunkra hozták, hogy bűdös zsidók vagyunk. Ha azok vagyunk, megüljük, abban az optimista hitben, hogy majd ebből az új Egyiptomból is kikeveredünk... Én '44-ben meg voltam győződve, hogy ezt nem lehet túlélni. Grasszáltak az utcán a nyilas suhancok, azt vitték el, az lőtték a Dunába, akit akartak. Túléltek. Azt szoktam mondani, hogy én egyszer már meghaltam, illetve túléltem a haláloamat.

■ *Újabban mindenkinek felteszem a kérdést, hogy az Orbán-rendszer melyik meghatározását tartja a legpontosabbnak: maffiaállam, fasisztoid mutáció, hibrid rendszer, autokrácia, diktatúra...*

– Azt semmiképp sem mondanám, hogy diktatúra. Írhatsz, tüntethetsz... Az önkényuralom szó kicsit avított, de valami olyasmi. De muszáj egy meglévő vagy újonnan kreált kategória alá rendelni? „Orbán Viktor rémes rendszere.”

■ *Ez kétségkívül pontos, mi több, ez a legpontosabb. És még alliterál is! Tudsz mondani élhető országokat?*

– Németország például elfogadható világ. Nem a jónak a megtestesülése, olyan nincs. De az ember tényleg nagyon problematikus lény, bár ebből nem következik, hogy ne lenne vagy lehetne élhető politikai rendszer.

■ *Nyilván Szókratészt sem akarják minden rendszerben kivégezni.*

– A másik eset, hogy le se szarják.

■ *Az se jó, bár az előzőnél lényegesen jobb. Olyan nincs, hogy – ha ki nem is tüntetik – megbecsülik, sőt hallgatnak rá? Azért Platón kétyszer is meghívták Szürakuszaiba...*

– Ritka eset. De róla – joggal – azt hitték, hogy nemcsak kérdezni akar, hanem a választ is tudni véli. A végén persze menekülnie kellett... ■ ■ ■

D. Magyar Imre (1955): 1978-ban végzett a debreceni KLTE magyar–német szakán. 2013-ban ugyanitt szerzett PhD-fokozatot irodalom- és kultúratudományokból. Tanárként és újságíróként dolgozott, 2019 óta nyugdíjas. Készülő munkája *A magyarországi cigányság irodalma*. Kötete a Kalligramnál: *Hatvan plusz* (2018).

Mózes és a könyv

„ – Mi a sorsod?
 – Hogy felnyissam a könyvet.
 – Benne vagy a könyvben?
 – A küszöbén vagyok.”

(E. Jabès)¹

1.

Nyolc évvel az egész eljövendő életpályát döntően befolyásoló „bolsevik fordulat” előtt² Paul Ernst-esszéjében, *A tragédia metafizikájában*³ Lukács György arról elmélkedik, hogy feltámasztható-e egyáltalán az antik tragédia, s ha igen, milyen áron. Az 1910-ben fogant esszé, az „ifjú Lukács”⁴ talán legtöbbet elemzett korai műve valóban zseniális elgondolások egész sorát vonultatja fel, s itt nem csupán Walter Benjamin *szomorújáték* koncepciójának sporadikus megelőlegzésére⁵ gondolok, arra a paradox okfejtésre, amely a Biblia Istenét a drámai színpad néma szemlélőjeként állítja elénk, hanem a tragikus szükségszerűség, a vaksors idődimenzióinak a feltárására. Mi sem lenne természetesebb ugyanis, mint hogy a tragikus hübrisz – amely egyfajta szellemi vaksággal sújtja a hőroszok egész sorát – pontosan ugyanolyan mértékben érlelje befejezett ténnyé a főszereplők múltját, mint amilyen mértékben kikerülhetetlenné teszi jövőbeni bukásukat; még pontosabban fogalmazva: soha el nem múló mitikus jövőjüket. Tudjuk jól, hogy a tragikus hőroszok számára sem a múlt, sem pedig a jövő nem kínál menedéket, a bibliai kinyilatkoztatás világa felől tekintve Oidipusz és gyermekei, Antigoné, Iszméné megválthatatlanok.

Lukács érvelése azonban arra irányítja a figyelmet, hogy e megválthatatlanság, a tragikus hübriszből fakadó bűnhődés végérvényessége korántsem magától értetődő. Az antik tragédiák háttérvilága, a mitikus genealógiák kusza szövevénye tanúskodik arról, hogy fénykorában az antik görög tragédia egy kegyetlen és vad archaikus *Lebenswelt*⁶ megszelídítésére és kiengesztelésére bemutatott áldozat; végérvényességet inkább a művészet elfedte kultikus áldozat jellege hordoz. A tragédia műfajának legalább ugyanilyen lényegi része a véletlen körülménge szabadság; hosszú értelmezéstörténete során a görög sorsfelfogás talán éppen a legszélsőségesebb sztoikus kontextusban bizonyítja, hogy uralmának csúcspontjára Heimarmené a véletlenek birodalmában érkezik el. Mindebből pedig az következik, hogy a baljóslatú eseményeket maga előtt görgető tragikus sors saját idővel rendelkezik, a *tempus fati* és a *múlt* viszonya egészen különleges alakzatokat „ír le” a szellemi térben.

„...minden, ami van, lehetne másképpen is, és igazán szükségszerűnek csak a múlt teszi, mivelhogy rajta változtatni nem lehet. De hát igaz-e az, hogy a múlt igazán szükségszerű? Változtathat-e az élmények lényegén a véletlen folyása az időnek, önkényes szempontjának önkényes eltolódása? Változtathat-e véletlenekből szükségszerűséget teremtve, és lényegét – perifériát központtá téve? Gyakran úgy látszik, mint ha ez lehetséges volna, azonban csak látszik. Mert csak a mi jelen pillanatunk véletlen tudása láttat lekerekített és változtathatatlanul szükséges valamit a múltban”⁷ – olvasható Lukács fent említett esszéjében. Az antik tragédia szövegekörnyezetében az iménti érvelést talán úgy lehetne lefordítani, hogy a *mitikus múlt* birodalma a filozófia *sors*, avagy *szükségszerűség* fogalmával nem „domesztikálható”, a kontingencia, a kaosz erői túlságosan is nagy területeket tartanak ellenőrzésük alatt. Jóllehet a modern korok filológusa csupán azzal a tapasztalattal szembesül, miszerint az antikvitásról való tudásunk roppant esetleges vagy éppen elégtelen, s csak egészen ritkán teszi fel magának a kérdést: vajon ez az impozáns tudástömeg véletlenül, avagy szükségszerűen hagyományozódott ránk?⁸ Persze Lukács válaszkísérlete milderre nem antik kontextusban gyökerezik, hanem Schelling vissza-visszatérő elgondolására utal *esse* és *essentia*, lét(ezés) és lényeg viszonyával kapcsolatban. „Szükségszerűség itt annyit jelent, mint a lényeggel való benső összefüggőség, más megoldásra az nem szorul. Az emlékezet pedig csak ezt a szükségeset őrzi meg, a többi egyszerűen elfelejtette. Csak ez az hát, ami vádlottként áll a lélek bírósága és a magaitélkezése előtt. Elmúlt minden »miért« és »hogyan«; elmúlt minden út, elmúlt minden, ami ezen kívül volt még, és ez egyedül maga hull a mérleg serpenyőjébe. Kegyetlenül kemény ez az ítélet. Nem ismer kegyelmet és nem ismer elévülést” – írja.⁹

A *Freiheitsschrift* szerzőjénél csakúgy, mint Lukácsnál, csupán a lényeg nélküli létezés hullhat a feledésbe, ám „a lényeggel való benső összefüggés” itt éppen azt jelenti, hogy elmúlik minden, aminek el kell múlnia, és az ember – csakúgy, mint a tragikus hős – ily módon elveszíti utolsó menedékét és időtartalmát, amely az *elévülés* elvi lehetőségéből fakad.¹⁰ Az elévülés esélye ugyanis már csak egy másik világ felől érkezik, amely idegenül tekint a tragédia öntörvényű mindenségére, illetve amelyet a tragikus hős a saját mitikus mindenségéből még csak érzékelni sem képes. Ebben a mindenségben a *megbocsátás* helyén a *feledés* áll, legalábbis elviekben, hiszen az élők között korlátlan úr(nő) a gyötrelmes Emlékezet,¹¹ jótékony feledést pusztán Hádész birodalma kínál.

A *tragédia metafizikájában* Lukács érvelése – élén a lélek bírósága kanti, avagy schilleri ízű metaforájával – szinte szükségszerűen morálfilozófiai jelleget ölt, holott itt egy, az európai filozófiai és teológiai hagyományt átszövő *apokaliptikus gondolkodást* kiegészítő s egyben körülfontó teóriáról van szó: eszerint az igazság „ki-derülésének”, mondhatni, időtlen oldala a dolgok lényegi, múlthatatlan konstellációjának a feltárulkozása (az *apokaliptikus* szó szerinti értelmében). E platonizáló szemlélettel szemben azonban a megsértett idő, a történeti hermeneutika ideje mégiscsak helyet követel magának; ez mutatkozik meg Lukácsnál is: a *nem igaz múlt* végérvényesen elmúlik, feledésbe hull. Minthogy általában a modern tudományos gondolkodás, s még inkább a történeti filológia számára minden múlt egyenértékű, a potenciális mulandók homogén terében roppant nehéz, szinte lehetetlen fellelni amaz egyedüli múlthatatlant. Erre talán csak a bibliai kinyilatkoztatás fényében megmutatkozó világtársadalmak határvidékén vagy még inkább törésvonalai mentén kínálkozik némi esély.

2.

Amikor a Genesis 3. fejezetében a beduin pásztorrá lett¹² hajdani egyiptomi főnemes, Mózes a Szináj-hegy lábánál¹³ találkozik az ősatyák Istenével, és parancsot kap arra, hogy honfitársait kivezesse a fáraó birodalmából, nem csupán saját élettörténe-

tének kulcsfontosságú eseményéig érkeznek el, hanem a Tóra, a Könyv születésének stációjához is. Ennek a valóban lélegzetelállító eseménynek a foglalatla mindenestre egy egészen szikár paradoxon: mindaz, ami az évezredek óta olvasott szövegszakaszokban elbeszélésre kerül, része a Könyvnek, ám a Könyv létrejöttének elbeszélése ugyanúgy része az ott olvasható Történetnek. Éppen ezért – ahogyan az egyiptomi születésű, XX. századi zsidó költő, Edmond Jabès írja – mindaz, aki évezredek múltán is felnyitja a Könyvet, a küszöbén áll annak, hogy belépjen a Történetbe. Arról, hogy ez valóban *igaz* legyen, maga az alapító esemény gondoskodik; a Könyv-birodalmat határoló falakon tátongó rések a lezáratlan, befejezetlen múlt szimbólumai. Joggal gyaníthatjuk, hogy ezek a rések szántsándékkal maradtak a helyükön, nem pedig az építők hanyag munkájának tanúságaképpen. De ha így áll a helyzet, akkor a történeti filológia által nagyjából az i. e. XIV. századra datált esemény, a Tóra-adás, illetőleg a Törvény megszövegezése kívül reked a történettudomány, a bibliai régészet kronológiai rendjén, a Szináj-hegy lábánál történtek így nem lehetnek valamely konszenzusérvénnyel megállapított múlt részei, sőt, azt gyaníthatjuk, hogy amiről a Biblia-olvasók, a Törvény-tisztelők, az exegéták kortalan communióján belül beszélünk, egyáltalában nem múltott el.

Amikor megbízatását megkapja – miként a későbbiekben is –, Mózes folyamatosan alkudozik, kibúvót keres, alkalmatlanságát hangoztatva. Lássuk be, valóban csekélyke bizonyosság áll(ott) rendelkezésére arra nézve, hogy mindazt, ami ott legmagányosabb magányában, tanúk nélkül vele történik, nem álmódja éppen, illetve nem a környező nomád népek mitikus múltjának valamelyik ismétlődő elemét idézi fel magában. Magyarán, a kősvatag kellős közepén meg kellett győződnie arról, hogy nem Ábrahám tardémájának, vagy József valamelyik, közelebről nem ismert álmának része-e, mint ahogyan mi is meg vagyunk győződve arról, hogy Mózes és általában az exodus története nem egy kénita hősi eposzban hagyományozódott ránk.¹⁴ Az álom a tér és idő nélküli létezés, a „bármikor” és a „se(h)ol” birodalma. Ehhez képest a tragédiák mitikus színtere a felébredés világa,¹⁵ vagy még inkább a kényszerű ébrenléte, tudva, hogy ez az állapot már mindenképpen határt von az élők, illetve az árnyak létmódja között.

A bibliai elbeszélés alapján a Mindenhatóval folytatott diskurzus során Mózes számára ezt a fajta bizonyosságot valószínűleg a megbízatásához fűzött kurta ígéret jelenthette, Mózes akadékoskodására – „Ki vagyok én, hogy elmenjek a Fáraóhoz, és hogy kihozzam Izrael fiait Micrajjimból?” – az Örökkévaló a következőképpen válaszol: „mert veled leszek [ki–ehje imká], és ez lesz a jele annak, hogy én küldtelek téged: ha majd kihozod a népet Micrajjimból [szó szerint: a népet Egyiptomból kihoztodból], ezen a hegyen fogjátok szolgálni az Istent.” (Ex 3,11–12) Arról, hogy minden, amiről csak az Úr mondandójában szó esik, *igaz*, amaz eljövendő esemény tanúskodik majd, amely nagyjából egybeesik azzal az eseménnyel, amelyről részletekbe menően az Exodus könyve tudósít. Az a könyv, amelynek megszövegezésén (tegyük hozzá: néha nem konfliktusmentes megszövegezésén) a Biblia Istene és történetünk megszeppent pásztora rövidesen közösen fáradozik.

Függetlenül attól, hogy a hébernek mint sémi nyelvnek a grammatikája nem csupán az indogermán nyelvekétől, hanem a mienkétől is radikálisan eltér, s egy prefixummal, valamint possessiv suffixummal ellátott participium (behóciká) aligha felel meg pontosan a fordított „ha majd kihozod” körülírt igealaknak, az egész szövegösszefüggés az ígéret jövőbeli voltát hangsúlyozza. A „ha majd..., akkor...” logikai forma világosan jelzi, hogy a történetek, avagy inkább történendők az indogermán nyelvek futurum perfectumához tapadnak; ami ezután következik, a könyv megszövegezésének pillanatában már befejezett tény, ám ahhoz, hogy a Könyv az általunk ismert alakban megszülessék, Mózesnek döntenie kellett, azaz hinnie kellett abban, hogy ami vele az égő pusztai bokor tövénél megesis, az se nem álom, se nem hősi ének. A döntés persze így sem születik meg könnyen, Mózes válasza az Úrnak, még az Isten név kinyilatkoztatása után is, így hangzik: „Kérlek, Uram, küldj hát, akit éppen tudsz.”¹⁶

A kivonulás eseménye és a Kivonulás könyve között szövődő rendkívül finom és bonyolult logikai pókháló *híven* jelzi a Könyvhöz fűződő lehetséges szellemi viszonyok típusait ma is. Minden, hangsúlyozottan minden Ábrahám vagy éppen Mózes *hitén* múlik, csakúgy negyven vagy harmincnégy évszázaddal ezelőtt, miként a XXI. század elején. Az olvasónak mindig is döntenie kellett, hogy miként viszonyul a Könyvhöz. Az álmok dimenzió nélküli, kauzalitás előtti világának tekinti-e, állítva, hogy az *ott* elbeszéltek legfőljebb gyermekded mesének minősülnek, netán a nagyszabású héroikus múlt szövegemlékének tekinti-e az egészet, amelyet a mitikus genealógiák mintájára egyre sűrűbben „fed le” a tradíció feltorlódo rendje, avagy a szó valódi értelmében *kinyilatkoztatásnak* minősíti-e az olvasottakat.¹⁷ Mindenesetre a felvázolt három típus viszonyára nézve felfedezhető egyfajta „kizárási elv”, amely nagyjából úgy formulázható, hogy e három tipikus viszonyulás egyszerre nem lehet igaz, nem lehet a Könyv kinyilatkoztatott voltában egyszerre hinni, és egyúttal mithológémák jól egybeszerkesztett füzérének tartani azt.¹⁸

A Törvény/Tan kinyilatkoztatásának színtere, a Szináj szimbolikus értelemben a (világ)történelmi szemlélet horizontját is megszabja: e képletes magaslat „rálátást” nyit álomtájakra, és a mitológia világának félreeső zugaira is, míg ugyanez fordítva nem lehetséges. A tragikus világszemlélet megjelenítője, a mitikus világ a bibliai kinyilatkoztatás mindenségének nem múltó múltjában reked; ez az oka annak – s nem valamiféle geográfiai bonyodalom –, hogy az Olümposzról vagy a dél-krétoi Ida hegyéről nem lehet(ett) megpillantani a Hórebet, megfordítva viszont egészen másként áll a helyzet. Pedig aki az égő bokorból Mózesrel beszél, mintha inscelkednék a modern korok történészeivel, régészeivel, hiszen a kivonulás valószínűsíthető időpontja nagyjából megfeleltethető a homéroszi háborúk történelmi hátterével, a műkénéi, illetve a kései minósi periódussal. Mégis, amikor Jáván fiai, avagy a filiszteusok felbukkannak a bibliai elbeszélésekben, immáron végérvényesen kiléptek a görög mitológia világából.

3.

A héber Biblia *álommal* kapcsolatos kifejezései között találkozunk egy ritkán előforduló szóval, s ez a *tardémá*. Mély, kábulatban töltött álom (modern megfelelője a műtési altatást is jelöli), amely először is Ádámra bocsáttatott, amikor is Isten Évát megteremtette. A Genesis 15. fejezetében a Mindenható Ábrahámra bocsát ilyen mély álomot, miközben szövetséget köt vele. „És történt naplementekor, hogy tardémá zuhant Ábrahámra és rémisztő nagy sötétség borult rá.” (Gen 15,12) A Talmud tudni véli, hogy e vaksötét éjszakában Isten látomásban megmutatta Ábrahámnak az ő magvából származó nép történelmét, beleértve az eljövendő világkorszakok rendjét is. (Gen Rabbá 43,1) A kommentár a kettévágott áldozati állatot – Babilontól Rómáig – az Izraelt majdan elnyomó birodalmakkal azonosítja, hozzátevé, hogy ha Ábrahám nem hasította volna ketté őket, akkor ezek az államalakulatok elképesztő mértékű bitorló hatalomra tettek volna szert.¹⁹

Valamivel később, ugyane szövegszakasz tanúsága szerint Ábrahám látomásban előre látta a szolgaságra jutott népet is (Gen Rabbá 44,3); feltételezhető tehát, hogy azt is látta, miszerint a kifogások és zúgolódások ellenére Mózes végül is vállalni fogja a rá rótt isteni megbízatást. Már akkor, amikor a Könyv elbeszélése alapján Mózes még nem tudta. Talán az iménti példán keresztül is nyilvánvaló: hogy Mózes sorsa és az elbeszélts sors egyszerre legyen igaz, ahhoz a jövőnek kérlelhetetlen biztonsággal kell bekövetkeznie. A (jelenvaló) múlt azonban bizonytalan.

A tragikus hősök beteljesedő sorsáról általában orákulumok rendelkeznek; a végzetes életút ezeknek a nem ismert vagy feledésbe merült orákulumoknak a kiderülését adja tudtul: minden, ami történik, isteni jóslatnak (akarattal) megfelelően törté-

nik, megfellebbezhetetlenül. Ezért mondja a görög tragédiaköltészet csúcspontjának számító Szophoklész-mű, az *Oidipusz Kolónoszban* végén Oidipusz katabasziszának egyedüli tanúja, Thészeusz: „gyászolni nem kell, hiszen végzet ez” (penthein u khré, nemeszisz gar).²⁰ Ám a vég egyedüli tanúja – ahogy a Hírnök mondja: „csak a király, Thészeusz marad jelen, tanúsítandó a történeteket” (plén ho kúriosz Thészeusz paresztó manthanón ta drómena)²¹ – ígéret szerint néma marad, hallgatásától függ Athén eljövendő jósora. Így hát a történet az alvilág homályába vész. Csupán Antigóné illegitim kíváncsisága nyomán véljük úgy, hogy „látni a föld alatti sírt” (tén khthonion hesztian idein).²² A történet a mitológia saját alvilágának foglya marad, azt felkutatni csak ugyane mitológia saját lényei számára volna lehetséges, de az ő akarukat sem a kinyilatkoztatás, sem pedig a klasszika-filológia világa felől nem befolyásolhatjuk. Márpedig ezek a lények – egészen pontosan a tragikus kórus – olyasfajta feloldozásért könyörög, amely kivezet(ne) bennünket a mitológia felségterületéről: miután az alvilág sötét erői megszólítottak – tegyék könnyűvé az aggastyán halálba ívelő útját –, a kar a következőt mondja: „téged szólítalak, örök álom” (sze toi kiklészkó ton aienüpton).²³ Az *örök álom* birodalma pedig a mitológia előtti világ, olyan létezésforma, ahonnan már senkit sem lehet előcitolni. Borgesi ötletnek tűnhet, hogy valakit egy másik realitás véget nem érő álmába száműzzünk; úgy tűnik azonban, hogy itt most éppen ez a helyzet.

Saul és az éndóri varázslóasszony esetét nem számítva alvilági árnyak ritkán jelennek meg nyíltan a bibliai elbeszélésekben. Mégis, a felderíthetőhöz képest valamiféle idegen múltban jelenlétük folyamatosan érezhető. A Septuaginta fordításnyelve megteszi a döntő lépéseket arra vonatkozóan, hogy a hellén mitológia alvilága – a Hádész és Tartarosz névátvétellel – félig-meddig azonosuljon a Seol különféle tartományaival. Ezek a megnevezések az újszövetségi koinében már egészen természetes módon vannak jelen; az ókori kereszténység, még a korai évszázadok során, a legfontosabb győzedelmes tettet nem a politikai univerzalizmus érvényesítésével, hanem az idegen múltak, illetve szellemi birodalmak annexiójával hajtja végre. Ebben az esetben Ábrahám (szellemi) magvainak száma már valóban annyi lesz, mint égen a csillag, mint tengerparton a homok.

Mai fogalmaink szerint Mózes, akkor éppen a birkáit terelgető nomád pásztor mindebből nem sokat sejtethet,²⁴ talán csak annyit érzékelhetett, hogy a kietlen földfelszín közelében mindenütt álmok gomolyognak, amelyek bármikor alakot ölthetnek a hőségtől remegő levegőben, alkalomadtán az általunk közelebről nem ismert midiánita mitológia hőszai gyanánt.²⁵ Ám ezekkel a találmokra elősorolt lehetőségekkel szemben egyfajta egészen „triviális csoda” történik: mindennapos eset, hogy a kiszáradt pusztai bokrok közül valamelyik a hőségtől lángra lobban, még ha nem is ég ki néhány pillanat alatt. Nem látványos epifánia közepette szólítja meg Mózes az Örökkévaló, aki az ősatyák, Ábrahám, Izsák és Jákób Isteneként mutatkozik be, hanem – mondhatni – nagyon is prózai körülmények között. Az epifánia lényege tehát nem a külsőségekben rejlik, hanem a mondandóban, vagyis Mózesnek természetszerűleg tudnia kellett, ki az, aki hozzá beszél.²⁶

Ennek a kimondatlan, de jól érzékelhető tudásnak pedig beható következményei voltak és vannak a megígért visszatéréskor megszövegezendő nagybetűs Történet alakulására nézve. Mózesnek nem csupán azzal kellett tisztában lennie, hogy Él Saddáj és a szent tetragrammaton viselője *ugyanaz* az Isten, hanem azzal is, hogy (mindenkori) húzódozása, majdani döntésének kimenetele kétségessé teheti e felismerés egyértelműségét, s döntően befolyásolhatja a Múlt alakulását. Márpedig hogyan lehetne a Történelem Ura az az Isten, akinek az idő fölötti teljes uralom kicsúszik a kezéből? Mindez jól láthatóan megmutatkozik a mitikus genealógia és a bibliai *széfer tóldót* logikai sémájának különbségében. Attól a pillanattól fogva, hogy a „daimón az Átreidák házának homlokzatára szökken”, nem fordulhat elő, hogy e család tagjainak sorsa – a történő idő bármely pontján – megváltozzék. A Bibliában viszont néha megeshet(ne) ilyesmi. Mózes esetleges nemleges döntése ugyanis arra kényszerítene Istent, hogy „újraírja” az üdvrendet.²⁷ Ebben az esetben mit sem tudnánk

arról, hogy Ábrahamban nyer áldást a föld valamennyi népe, hogy a tizenkét pátriárka egyáltalán megszületett volna, s ilyenformán az Úr sem lehetett volna az „ősatyák Istene”. Képtelen gondolatkísérlet, mondhatná erre bárki, s a Bárkinék igazsága is van, amennyiben semmi köze sincs a Történethez, de senki sem beszélhet így, aki legalább a Könyv küszöbén áll.

Habár teljességgel tudatában vagyunk annak, hogy miféle inkonzisztencia feszül az isteni *mindentudás* (mindenhatóság) és az emberi *szabad akarat* között, hiszen hosszú évszázadok teoretikus vitái szólnak erről nemcsak a nyugati skolasztikában, hanem a középkori zsidó filozófiában, no meg előtte is, utána is. Ennek ellenére sem merül fel még a lehetősége sem annak, hogy Mózes ne szabad akaratából engedelmessé vált volna a parancsnak, amely végül is úgy szól, hogy testvérevel, Áronnal együtt kell hogy vállalja a küldetést. Ennek megfelelően elhagyja a találkozás színterét, s elindul; először vissza Midjánba apósához, Jetróhoz,²⁸ majd pedig Egyiptomba.

4.

Arra vonatkozóan, hogy az ígélet elhangzása – „ha majd kihozod a népet Micrajimból, ezen a helyen fogjátok szolgálni az Istent” – és annak beteljesedése – vagyis a kivonuló embertömegnek a Szinájhoz való megérkezése – *között* pontosan mennyi idő is telt el, a Biblia nem ad információt. Ez teljességgel érthető is, hiszen amíg a szövetségekötés mozzanatához el nem érkezünk, a beteljesedés bizonytalan múltjában rekedünk, miközben a jövővel teljes bizonyossággal körvonalazódik előttünk. Azon időmetrika keretei között, amelyet a bibliai elbeszélés alkalmaz, mindenkor magunkkal cipeljük az iménti paradoxont. Ahhoz, hogy ez ne így legyen, a Történetet ki kellene vonni Isten és ember találkozásának közös színteréről; ilyenmi azonban kézzelfogható módon csak a misztikában fordul elő. A kabbala vagy az ehhez nagyon közel álló neoplatonikus/gnosztikus gondolati rendszerek sajátossága, hogy az idő valamelyik, az isteni realitás részét képező hüposztaszishez, avagy szefirához tapad.²⁹ Így lesz például a múlt a Hokhmá, a jövő pedig a Biná referenciatartományának eleme.³⁰

Ha az említett lehetőség lenne a mérvadó, akkor a bibliai elbeszélések összes szereplője *egyszerre* hallaná a másikat még a suttogását, sőt visszafojtott lélegzetét is. Különösnek hathat, de az említett lehetőség a misztika kínálta logikai megoldások figyelembevétele nélkül is fennáll. De hogyan? A rabbinikus hagyomány „enyhébb” felfogása értelmében a Tóra-adás eseménye közben – amikor is a *nép* és a *Törvény* egyszerre jön létre – minden lélek jelen van, egyetlenegy sem hiányzik (Mekhiltá, Ex 19,1), s minden lélek külön-külön, szuverén módon igenli a szövetséget. Ily módon tehát ez a „történeti collectivum” hat a hagyományban és az értelmezői bölcsességben. A másik, „szigorúbb” felfogás elsősorban a misztika s főként a luriánus kabbalára alapozódó haszid világ álláspontját jellemzi; itt nem csupán a hagyomány mindent felölelő egységéről van szó, hanem arról is, hogy a Szináj-hegy lábánál jelen lévő, nagyjából kétmilliárd lélek születik újjá időről időre a történelem folyamán. Azaz szükségképpen beleütközünk a bibliai kinyilatkoztatás szellemével nehezen összeegyeztethető *gil-gúl*, a lélekvándorlás tanába. Ha az utóbbi mozzanattól *eltekintünk* (bár az „eltekinteni” kifejezést joggal érezheti némiképp frivolnak az úgynevezett *ultraorthodoxia* meggyőződéses híve), akkor érdekes hasonlóságra bukkanunk a *qabal* e misztikus elképzelése és az orthodox kereszténység *eklészia*- (egyház-)felfogása között. Eszerint az egyház mint „szünkoinónia tón hagión” (szentek közössége) ugyanúgy félig-meddig az örökkévalóságban „áll fenn”, mint a szó szoros értelmében vett *szövetség népe*. Azok a kötelékek, illetve szálak, amelyek e korporációnak a történeti idő különböző pontjain, avagy az időn túl élt/élő tagjait valamiképpen

mégis összefűzik, egyáltalában nem írhatóak le az antik mithográfia által meghonosított genealógia eszközeivel, s a bibliai széfer tóldót mintájára is csak félig-meddig. A Talmud számos olyan leszármazási esetről „tud”, amelyről a Biblia nem beszél; s általában véve is elmondható, hogy a kommentároknak a kinyilatkoztatott szövegre épülő világa nem tűr meg hiányos genealógiákat.

A kommentároknak e szigorúan illeszkedő szövedéke aggályos pontossággal fedi le azt a szellemi síkot, amelyet a bibliai elbeszélések csak részben tesznek láthatóvá, s amelynek a történeti filológia csupán elenyésző töredékét képes felderíteni.³¹ Ennek a korántsem a matematika egzaktságához hasonló lefedési elvnek a lényegi alapja az írott *Tan* (tóra sebiktáv), illetőleg a szóbeli *Tan* (tóra sebaál pe) viszonya. Amint köztudott, Mózes a Szinájon nem kizárólag az írott Tórát kapta meg az Örökkévalótól, hanem annak szóbeli kompendiumát is. Természetesen ennek a hagyománynak a kauciója végső soron az írott szövegben keresendő; innen a „Tóra szája” kifejezés is, ahogyan a Deuteronomium 17. fejezetében olvassuk: „a tóra szájának megfelelően, amire tanítanak, és ama rendelkezésnek megfelelően, amelyet mondanak neked, cselekedjél, ne térj el attól a beszédőtől, amelyet kijelentenek neked se jobbra, se balra” (Deut 17,11)³² – parancsolja az Úr mindazoknak, akik a halakha vitás kérdéseiben az ő felkent embereihez, a *kohén*hoz (pap) és a *sófét*hoz (bíró) fordulnak. Ezek szerint tehát a kohénnak és a sófétnak (valamint kései utódaiknak a galutban) adatik az a bölcsesség, amely az „ős-szanhedrin” tagjainak, a Mózes által kiválasztott hetven vénnek adatott.³³

A szóbeli tan nem csupán „körüllebegi” az írott Tórát, hanem a kommentárok évszázadok, évezredek során felhalmozódott óriási tömege elképzelhetetlenül nagy gravitációs erővel hat a szavak testére, sőt, alkalomadtán „kémiai reakcióba” lép azzal. Vagyis mindebből arra kell következtetnünk, hogy a szóbeli tan – egyfajta *causa efficiens*ként – *előbb hat*, mintsem azt a történeti idő megengedné. Még pontosabban: a Szináj-hegy lábánál kinyilatkoztatott Törvény már létező hagyományfoszlányok egybeillesztése, kodifikációja, különben a népek valamiféle teljesen ismeretlen idegen nyelvként³⁴ kellett volna megtanulnia a parancsolatokat. Így azután egyáltalában nem meglepő az a mindenfajta kauzalitás elvet megkérdőjelező, „pre-arisztotelianus” gondolkodás, amellyel a Talmudban találkozunk; eszerint például (sűrű vándorlásai közepette) már a pátriárkák is tanházakat építettek, s oda rendszeresen el is vonultak Tórát tanulni. Olyasfajta paradoxon ez, amelyet nagyon nehéz lenne a tudományos szemléletet jellemző diszkurzív nyelvre átültetni. Mégis, a szóbeli tan létező hatóerejének tulajdonítható, hogy a Tanakhoz tapadó apokrif irodalom, („külső könyvek”), az úgynevezett újszövetségi apokrif corpus, az első keresztény évszázadok exegetikai tudása, az egész Talmud, a korai misztikus hagyomány stb. nyilvánvalóan nem a semmiből jött létre, hanem olyasfajta szellemi-kulturális háttér lenyomataként, amelyet rendkívül nehéz kézzelfogható módon földeríteni. Különösen ama „protestáns mentalitásnak” nehéz megbarátkoznia mindezzel, amely az *inspiratio* gondolatát, a *theopneusztosz* jelleget³⁵ a *sola scriptura* elvhez köti. Természetesen tisztában vagyok vele, hogy a keresztény exegézis világában – különösen az orthodoxia felségterületein – ott húzódik egy, a Talmudhoz hasonló végeláthatatlan hegyvonulat: a *szent hagyomány*.

Bevett álláspontra a Talmudban, hogy az ösatyák, élükön Ábrahámmal, betartották azokat a micvákat, amelyeket az írott Tóra majd később rögzít. (Ha belegondolunk, Júda, Rúben, Simeon vagy Lévi viselt dolgaiba, akkor ez az állítás is elgondolkodtató!) A Misnában olvassuk: „Úgy találjuk, hogy Ábrahám, a mi atyánk megcselekedte a Tórát teljes egészében, még mielőtt az adatott volna.” (Kiddushin, 4).³⁶ A megjegyzés a Genesis 26,5 magyarázataként hangzik el, a bibliai szöveghegyen ugyanis az áll, hogy a Mindenható megjelent Izsáknak Gerárban, és eljövendő áldásáról biztosította őt; az indoklás pedig így szól: „amiatt, hogy hallgatott Ábrahám a szavamra, és megtartotta mindazt, amit rábíztam, parancsaimat, rendelkezéseimet és törvényeimet” (vajismór mismarti, micvótai, huqqótai, vetórotai). A *micva* kifejezés esetében magyarázatként még szóba jöhet a hét, Noénak adott parancso-

lat s annak máig ható egyetemes érvénye, ám a *tóra* – még ha „tanításnak” fordítjuk is – szövegbéli funkciója valóban nehezen értelmezhető másként, mint ahogy azt az orthodox zsidó felfogás diktálja.

Mindamellett a deklarált törvény előtti törvény (tanítás) betartására vonatkozó (látszólagos) anakronizmus lényegesen kisebb akadályt jelent a tudományos interpretáció számára, mint a pátriárkák jesivájának kérdése. Ez a mozzanat ugyanis érthető úgy is, mint valamiféle előzetes erkölcsi kompetencia megléte, amely lényegében eredendően „bele van kódolva” az *is ha-cáddiqba* (igaz emberbe); ez volt Ábrahám szellemi státusza az Örökkévaló szemében, s mint tudjuk, ebbéli állapota kizárólag a *hitére* alapozódott, ahogy ezt nagyjából két évezred múltán Gamaliél tanítványa, Saul magyarázta, főleg a Római-levélben.³⁷ Annyi feltételezhető, hogy ez a bizonyos erkölcsi kompetencia Ábrahám feltehető földi életideje és a törvényadás eseménye között (ez az intervallum különféle számítások alapján változó, a Talmud 250 évről tud, a Tóra és a Galata-levél 430 esztendőről említ) nem „párolog el”, hogy átadja a helyét valamiféle mechanikus morális heteronómiának.³⁸ Fel kell tételeznünk, hogy Isten „parancsainak, rendelkezéseinek és törvényeinek” betartásáról Ábrahám és háza népe pontosan olyan szuverén módon döntött, mint majdan a hegy lábánál ácsorgó nép minden egyes tagja.

5.

Amikor Mózes az Örökkévaló parancsára fölmege a hegyre, a fenti Találkozás nyilvánvalóan végérvényesen elmúlni engedi saját élettörténetének számos megelőző mozzanatát; nevezhetnénk ezt akár a privát történet „megváltásának” is. Pedig a hagyomány, az apokrif corpus sok mindent „tud” az ő múltjáról, amiről a Könyv, az írott Tan – minden jel szerint – nem akar tudni. Annak eldöntése, hogy a Hóreb tájékán juhait legeltető Mózes mit cipel magával éppen ebből a bizonyos apokrif múltból, teljességgel reménytelen feladat, még akkor is, ha a szóban forgó tradíció roppant egyenetlen, a megőrzött történetek hihetőségi foka nagyon is változó. Ezek közül a *Mózes apokalipszise* (vagy *Ádám és Éva élete*) kétségtelenül inkább kegyességi irat, ám az újszövetségi Judás-levél által is idézett *Assumptio Moysis* – ahol Mózes Józsuet avatja be Izrael eljövendő történelmébe – arról tanúskodik, hogy a zsidóság legnagyobb prófétája pontosan úgy ismeri a jövőt, mint ahogyan Ábrahám látta azt álmában; ezen a ponton az álmok és a víziók keresztezik egymást, pontosabban fogalmazva: tudnak egymásról. Sokszorosan igaz mindez a Jásár könyvére; ebben az apokrif iratban részleteiben bontakozik ki Mózes Bibliából ismert, vázlatos élettörténete: itt – a fáraó tanácsadói gyanánt – Reuél, Bilám és az Úc földjéről való Jób szövögetik a Történet diabolikus szálait,³⁹ Mózes pedig Kús uralkodójaként „késül fel” eljövendő nagy feladatára. A hegyen Auctor és Redactor közösen döntik el: mi az, ami mindebből bekerül a Könyvbe.

A szóbeli tan úgy ereszkedik alá az írott szövegre, olyan halkán és észrevétlenül, mint köd a mezőre, avagy felhő a hegycsúcsra, stílusosan szólva, mint ama bizonyos felhő a Szináj tetejére. Az Exodus 19. fejezete a „harmadik nap reggelével” kapcsolatban azt írja, hogy mennydörgés és villámlás kíséretében „súlyos felhő [lett] a hegyen” (vajehi [...] veánán kabéd al-hahár; Ex 19,16), s Mózes ebbe a felhőbe ment fel Isten szólítására. Az *ánán kabéd* – szójáték gyanánt – akár *dicsőségfelhő*ként is fordítható; mindamellett nyilvánvaló, hogy a hegyet és környékét sötétségbe/homályba borító felhő amúgy is a Mindenható *dicsőségét* testesíti meg.⁴⁰ Ez a gondolkodó és totális emlékezettel bíró felhő magába foglal mindent, amit a Tannal, illetve a Könyvvel kapcsolatban elmondtak, és ami csak elmondható, amit elgondoltak, és mi csak elgondolható, valamennyi történetet, beszélgetést, fohászt, próféciát, kommentárt, a kommentárok kommentárjait és így tovább.⁴¹ Rádásul e

felhő a kinyilatkoztatás árnyékába borítja az álmok és a mitológia napsütötte tájkait egyaránt, anélkül azonban, hogy e világok saját Napját saját égboltjáról leaszítaná. Minden álombéli és mitológiai napfelkelte újabb és újabb illúziókat támaszt arra nézve, hogy amiről itt szó esik, nem igaz, s hogy a Könyvben aláereszkedő súlyos felleg sohasem létezett.

A Talmud színes ötletek egész sorával áll elő arra nézve, hogy mi mindent tanulhatott Mózes a *felhőben*, az Örökkévaló jelenlétében. Nem csupán eszkatológikus, próféta látomásokban volt osztályrésze, nemcsak a halakha legrafináltabb kérdéseit bogozgatta, de az exegézis eljövendő főáramaiba, a kommentáriróladom műfaji szabályaiba is betekintést nyert. Mindeközben pedig az időkorlátok végérvényesen elenyésznek, s minden megtörténhet, ami a józan ész, a múlt idő s a kauzalitás elve alapján kizárható lenne. Ennek megfelelően Mózes nem csupán tulajdon múltjával szembesül – miközben őseinek üdvrendi szerepére nézve is felelősséggel tartozik –, hanem a belőle sarjadó jövő különböző szegmenseivel is. Ezek közül a találkozások közül talán a legismertebbet idézem: „Abban az órában, amikor Mózes felment a magasba, [hogy átvegye a Tórát], ott találta a Szentet, áldott legyen, ahogyan ott ül, és táqqimokat [koronákhoz hasonló ékszereket] kapcsol a betűkhöz. Ezt mondta neki: Világ Ura, ki késleltet? [Azaz hiányzik-e még valami a Tórából, hogy efféle díszítésekre van szükség?] Mondta neki: Van egy ember, aki a jövőben lesz, jó néhány nemzedék végén, Ákivá ben József az ő neve, aki a jövőben minden ékezetre háláchák tömegét fogja alkalmazni. Ezt mondta neki: Világ Ura, mutasd meg őt nekem! Mondta neki: Fordulj hátra! [Mózes] ment, és leült [rabbi Ákivá tanházában] a nyolc sor végére [vagyis leghátra]. És nem értette, hogy mit beszélnek. Ereje elgyengült. Amikor egy bizonyos dologhoz értek, azt mondták neki a tanítványai: Rabbi, honnan veszed ezt? Mondta nekik: Háláchá ez Mózesnek a Szinájrról. Ekkor értelme megnyugodott.”⁴²

Tekintettel arra, hogy a Talmudból semmit sem tudunk meg a talmudi korszak történetére vonatkozóan, ebben a hatalmas kommentártömegben a korszakok is együtt időznek, s így a különféle történelmi pillanatokban elgondolt értelmezések, magyarázatok valami rejtélyes módon „tudnak egymásról”, sőt, még az a lehetőség is megadatik számukra, hogy merőben anakronisztikus módon „ne értsék egymást”. Valóban, ha jól belegondolunk, miért ne lenne szükségszerűbb, hogy a később élők ne értsék a korábban élőket? Ráadásul az írott Tannak, a Könyvnek is megvan az a hatalma, hogy kit, mikor és hogyan szólít meg a történő idő bármely pontján. Ha megszólítja egyáltalán. Az ókeresztény kor hajnalán is tisztában voltak mindezzel, talán nem véletlenül mondta a Kivonulás idejéhez mérten bő másfél évezreddel később élt, Micrajjimban maradt egyiptomiak utóda, Órigenész, hogy a teljes exegézis különböző elemei más és más világkorszakban mutatkoznak meg. Csak ha e világkorszakok együtt időznek (majd), számíthatunk – úgymond – „totális megértésre”. Furcsa, de nem meglepő, hogy a hajdani egyiptomiak és a kivonuló héberek utódai egy *harmadik nép* tagjaiként próbálják megérteni egymást, miután az utóbbiak (talán éppen a Tórában megfogalmazott fenyegetéseket beteljesítve)⁴³ a Ptolemaioszok korától fogva visszaözlönlének Egyiptomba.

6.

Kétségtelenül felemelő, de egyáltalában nem ritka pillanat, hogy valamelyik bibliai hős egyszerre *élje, írja és értelmezze az életét* (ráadásul ez utóbbi tevékenységét nemcsak a számára aktuális jelenben folytatva, hanem azóta is, most is, a mennyei tanházban). Ez a lehetőség a tragikus hérosz számára sohasem valósul meg; az ő történetét – örökítse bár meg mithográfia, eposz vagy éppen tragédia – elsősorban a *végzet* írja, és csak másodsorban a(z olümposzi) istenek. A mitikus genealógiák alakza-

tai a végtelenbe tartanak, egy-egy hérosz életútja újabb és újabb mithologémákkal, kultikus elemekkel tetszőlegesen bővíthető. E történetek nem vetnek hurkot az időben, nem zárulnak le, a mitikus mindenség nem tud önmagáról mint egészről, a figurák valamiféle parttalanul áradó jelenben élnek mítoszi örök életüket.

Ezzel szemben Mózes (élet)története – annak valaha elhangzott, illetőleg leírt interpretációival egyetemben – könyvvé zárul be, csakúgy, mint valamennyi bibliai szereplő története. Sorsuk, s ezt éppen a szóbeli Tan bizonyítja, nem megváltoztathatatlan, de tetszőlegesen sem bővíthető. Amennyiben mitológiai alakként közelítünk hozzájuk – ahogy ezt a Biblia-tudomány és főleg a művészet gyakorta teszi⁴⁴ –, ezek az alakok egyszeriben elveszítik énjüknek az örökkévalóságban gyökerező egyik felét, s legfeljebb „nemes emberi példává” minősülnek vissza. A szóbeli és az írott Tan együttesét talán *könyvvilágnak*, stílusosan szólva *ólám ha-széfernek* nevezhetnénk (figyelemmel a héber kifejezés másik lehetséges jelentésére, úgy mint: *könyvkorszak*), tudatosítva, hogy ez a könyv, *széfer* elsősorban tekercként, *megilláként* képzelendő el, tekercként, amelyet hol feltekernek, hol pedig kigöngyölitenek.⁴⁵ Zakariás könyvének repülő könyvtekerce, avagy a Jelenések könyvének örökkévaló evangéliuma éppen ilyen képzeteket hordoz.

Amennyiben az ember bibliai szövegeket próbál meg értelmezni, szükségképpen ennek a könyvvilágnak a hatalmas gyűjteményével szembesül, s óhatatlanul is e kollekció valamelyik textusát szólaltatja meg, a szó szoros értelmében *re-citálja*, még akkor is, ha meg van győződve arról, hogy olyasmit mond, ami addig soha életében nem jutott eszébe. Igaz, az interpretációk pillanataiban a nagy könyvvilág saját világok – az interpretátorok saját világainak – sokaságára hullik szét, de az egész ahhoz hasonlítható, ahogyan egy-egy kavicsot hajítunk valamilyen beláthatatlan vízfelületre; néhány aprócska hullámgyűrű keletkezik csupán, majd a víztükör kisimul: semmi sem történt. Pedig dehogynem. Újabb és újabb igaz vagy hamis világok épülnek fel, s ezeknek egy része rögtön semmivé is foszlik, akár egy szappanbuborék, vagy az említett hullámgyűrűk, az igaz része viszont most is ott szunnyad valahol a könyvvilág lapjain. Ám szendergő félálamból rögtön életre kel, amint valaki – akár a múltban, akár a jövőben – rábukkan. Vagyis *ugyanazt* gondolja, amit a miniatűr világ alapítója egyszer már elgondolt, bármikor is az elmúlt évezredek során.

Amennyiben nem kizárólag jámbor mesének tekintjük azt a talmudi példát, miszerint ráérő idejében néha maga az Örökkévaló is Tórát, illetőleg Talmudot tanul (olvas),⁴⁶ akkor könnyen beláthatjuk, hogy egyrészt ennek a végtelenül bonyolult képződménynek, az *ólám ha-széfernek* az áttekintése egyedül számára lehetséges, másrészt pedig azzal is számot kell vetnünk, hogy a szóban forgó mindenség nem sorolható a teremtés rendjébe; státuszával kapcsolatban talán azt mondhatnánk, hogy a Biblia Istene „engedte, hogy létrejöjjön”. Mózes, aki a Könyv megszövegezésekor sajátos alkupozícióban állott Istennel, úgy tűnik, pontosan tudta ezt, máskülönben aligha mondhatta volna az aranyborjúval a bálványimádás bűnébe eső honfitársaiért könyörögve: „Jaj, nagy vétkekkel vétkezett ez a nép, mert aranyistent csinált magának! De most mégis: bocsásd meg a vétküket, mert ha nem, nosza törölj ki engem a könyvből, amelyet írtál!” (veim-ain mehéni ná misszifreká aser katabtá; Ex 32,31–32) A Mindenható válasza erre a következő: „[csak] aki vétkezett ellenem, azt törölöm ki a könyvemből” (mi aser hátá-li emhennú misszifri; Ex 32,33). A könyvvilág ily módon Isten és ember *közös* műve, még ha az alkotói szerepek nem is oszlanak meg egyenlőképpen. A mi kultúránkban, a bibliai kinyilatkoztatás hagyománytörténetében leginkább az apokrif iratok jobbára névtelen szerzőinél tapasztalható meg ez az elementáris vágy: „benne lenni a könyvben”, méghozzá bármi áron. Elbújni valóságos bibliai szerzők és szereplők mögé, és egy kis helyet szorítani magunknak legalább a Történet valamelyik elfekvő zugolyában. Nos, ha a nagybetűs Könyvben nem is, az *ólám ha-széfer*-ben bőséggel akad hely egy részüknek. Ebben a világban az összes feltételezett szerző megírhatja például a III. Korinthuszi-levelet, akár Pál apostol is, aki szinte bizonyosan nem tette.

Szóban forgó világunkban előfordulhat, hogy az Exodus 3. fejezetében Mózes megijed a rábízott feladattól, meghátrál, és visszamenekül Midiánba. Annál is inkább, mert ebben a sajátos mindenségben az összes üdvtörténeti foratókönyv fel-lelhető – minden eshetőségre készen. Ám ezek az eshetőségek beteljesítik mindazt, amire a tragédia ideje nem volt képes: végérvényesen elmúltak, hogy az általunk olvasott bibliai elbeszélés *igaz* legyen. Immáron semmi sem történik meg, aminek nem szabad megtörténnie. Ennek megfelelően a bibliai szövegek recitálása abban a köztes időmódusban történik, amelyet a kinyilatkoztatás *el-beszélő* múltjának is nevezhetnénk. Igazából ez az exegézis érvényes ideje is, amely kiterjed a bibliai szövegek interpretálhatóságának elvileg végtelen formagazdagságára, azaz valamennyi lehetséges értelmezés alapidejére. Szükségünk van erre a túlvilági aoristosra vagy praeteritum perfectumra, hogy a múló idő bármely pontján fogant hamis, értelmetlen magyarázatok mindegyikét e szellemi nyelv azonnal a múltba taszítsa.

7.

Senki sem menekülhet a kinyilatkoztatás nyelvének e túlradó hatalma elől, még az sem, aki azt hiszi, hogy menekülésre semmi oka. Már csak azért sem, mert ahogy a kinyilatkoztatott Tan, úgy a szóbeli Tan időtlenül tornyosuló felhője s maga a könyvvilág sem tűr meg önmagával kapcsolatban semmiféle személytelen viszonyt, ahogyan ez például a tudományhoz, a mitológiához, a filozófiához, avagy általában a vallásokhoz mérten lehetséges. Különös, hogy ilyenkor még a főállású exegéta, hagyományos megítélés szerint „holt nyelvek tudója” sem járhat el másképpen; számára minden halott nyelv él.⁴⁷

Személyes viszonyba kerülni a megfoghatatlannal, a szóbeli tan szellemi fluidumával mindamellert nem, illetve nem elsősorban a nyelv kompetenciájába tartozik. Sokkal inkább az időébe; de nem annak az időnek az illetőségéről van szó, amely kíméletlenül végighajszolja az embert az élet hétköznapjain, hanem sokkal inkább arról az illúzióról, amely bizonytalan múltak sokasága között cikázik, s számunkra a tömörszerű hajdan képzetét hordozza. A kommentátornak, az exegétának (s nyilvánvalóan minden hívőnek) e bizonytalan múltak sokasága körében kell(ene) fel-lelnie azt a *saját időt*,⁴⁸ amely csak az övé, senki másé, s mely őt legalább a Könyv küszöbéig eljuttatja. A küszöbig, ahol természetesen senkinek sem lehet más dolga, mint hogy bebocsáttatásra várjon. Vagy egyszerűen csak: várjon.

Nem arra gondolok, hogy az ember karkai hőssé válják,⁴⁹ vagy hogy elevenen cáfolja a kierkegaard-i megállapítást, miszerint a hitnek a kinyilatkoztatáshoz mért egyidejűsége semmiképpen sem történeti viszony,⁵⁰ hanem arra, hogy a saját időre való rábukkanás az exegetikai felhőben a várakozást (vagy ha jobban tetszik: a várni tudást) mindenfajta tudatos és felelős döntés alapzatává emeli. Ekképpen pedig az exegézis saját ideje összefonódik a moráléval, úgy tűnik, egészen kibogozhatatlanul. A morál saját ideje – legalábbis a mi kultúránkban – a döntés, a döntés elodázása, illetve a (kegyelmi) haladék koordinátái által kirajzolt térben írható le,⁵¹ de nyilvánvaló, hogy nem szorítkozik az egyes ember személyes életidejére. Nincs ebben semmi meglepő, hiszen a keresztény teológia felfogása értelmében például az egész elmúlt kétezzer év haladéki idő, a megígért parusziára⁵² való várakozás még mindig betöltetlen korszaka.

Mindamellert a valamennyi parancs mindenkori feltétlen igenlésével kifejezett (elképzelt) tiszta heteronómiának nincsen története, ennél fogva a *liberum arbitrium* hiányával jelképezett törvényetika és a történetiség összefüggései legalábbis súlyos aszimmetriát sejtetnek. Mózesnek az Exodus 2. fejezetében elkezdődő történetét tekintve a fentiek egy egészen sajátos paradoxont eredményeznek: ha a rárótt megbízatást elutasítja, Amrám fia már akkor pajrec géder (törvényszegő) lett vol-

na, amikor a kinyilatkoztatott Törvény nem is létezett. Számára ugyanis azt a bizonyos haladéki időt a már többször citált isteni ígéret jelentette, az „amikor majd visszatértek ide” kijelentés feltételes módja. Csakhogy az isteni ígéret semmiképpen sem conditionalisként értendő, hanem parancsként, amely futurumban és praesensben egyaránt tényeket rögzít: „így lesz”, „így van,” punctum. Ám a parancs legkevésbé éppen a múlttal szemben érvényesíthető, az „így volt” előírása éppen ezért az igazi tradícióvallások kategórikus imperatívusza. A „héber Istene” (Mózes csak ezen a néven volt képes legalább némiképp érthetővé tenni a fáraó számára, kicsoda is a megbízója)⁵³ önnön kilétét elsősorban az ígéretekhez (egészen pontosan az ősatyáknak tett ígéretekhez) köti, elsősorban is azért mutatkozik be „Ábrahám, Izsák és Jákób Isteneként”,⁵⁴ mert az ígéretek nevezettek személyéhez kapcsolódnak. Ahhoz, hogy a személyes ígéretek ugyanakkor egy egész népnek, illetve majdan az egész emberiségnek szóljanak, szükségképpen a jövő teljes horizontjának fel kell tárulkoznia. Aligha véletlen, hogy a Szinájon semmiféle kegyhely nem áll, hogy az alapító eseményre emlékeztessen; a jövőhorizont illetően feltárulkozása – szimbolikus értelemben – évszázadok múltán a jeruzsálemi Templom felszenteléséhez kötődik.⁵⁵

A Tóra Mózesének (igazából csak *őt* ismerhetjük, a Talmud, az apokrif corpus figuráját már csak elmosódva látjuk, vagy éppen gyanakodva méregetjük) saját ideje az Exodus 3. fejezetében olvasható ígéret/parancs által körvonalazható: ama *közteség* alapján, amely az isteni beszéd „valóságbéli”, illetőleg „szövegbéli” felhangzása között kimérhető. (Mint már említettem, erről a *közötről* a Biblia nem ad közelebbi információt.) Azt gondolhatnánk, hogy az eltérés ilyen irdatlan terjedelmű idő távolából úgyszólván elhanyagolható; ez azonban fatális tévedés: a textus sacerhez való viszonyt – valamennyi „naiv exegéta” esetében is – éppen ezek az elhanyagolható különbségek határozzák meg, amelyeknek a kiterjedése pillanatoktól évtizedekig ívelhet. Amíg Ábrahám az akédajelenet szövegében először „felpillant”, éppen három nap múlik el, ezt tudjuk, ám más esetekben két „felpillantás” között a pátriárka akár meg is öregedhet; a Biblia nem törekszik a pontos kronológiára, a különféle elbeszélések között a midrások teremtenek meg egy bizonyos kontinuitást. Pontosan így van ez a mai kor exegétájának esetében is; a könyvvilágában másként járnak az órák, a „valóság” és a „szövegbéli” történet közti eltérés kiküszöbölése, a hiányzó időköz kipótlása csakis a titokzatos szóbeli tan segítségével lehetséges. Vagy helyesebb lenne talán azt mondani *szükséges*, hiszen ha erre nem kerülne sor, *recitálás és megértés* egyszerűen elkerülnék egymást, ahogyan az utcán kerüli el egymást két (egymásra) várakozó, akár néhány másodperc alatt.

Az exegézis saját idejének a felderítése tehát a kinyilatkoztatott szöveggel szembeni viszony „fenomenológiájának” alapja. Mindennek előfeltétele azonban nemcsak az, hogy a szimbolikus felhőben minden valaha elhangzott, „dokumentált” interpretáció *tudjon egymásról*, hanem az is, hogy a Biblia összes szereplője – anakronisztikus módon – otthonosan mozogjon abban a szövegvilágban, amelyet – például Mózes szemszögéből nézve – nagyon sokára fognak majd kanonizálni. Természetes, hogy az iménti eltérés vagy csúszás a történeti és a szövegbéli esemény között valamennyi szereplő számára más és más. Mégis egységes kompozícióval állunk szemben, amely az írott és a szóbeli tan viszonyát egyfajta kollázsként jeleníti meg oly módon, hogy az írott szöveget a szóbeli tanra „ragasztanánk fel”; tegyük fel, hogy ez a szövegháttér üres fehér lap, semmi más. Mégis megvan a maga funkciója, ráadásul mindenki számára jól érzékelhető módon.

A bibliai szereplőknek is megvan a maga saját ideje a privát, illetve a szövegtörténetet egymásra montírozó könyvvilágban, vagy ahogyan roppant érzékletes módon Y. H. Yerushalmi nevezi: a „tájszerű rabbinikus univerzumban”.⁵⁶ Mózesé például egyértelműen az a már többször említett periódus, amely a csipkebokor-jelenet és az Egyiptomba való visszaérkezés között telik el. Ez az az időköz, amelyről annyit tudunk, hogy Mózes előbb hazamegy apósától „elkérédzkedni”, majd pedig útközben megtámadja és meg akarja ölni őt Valaki, a periferikus szöveghagyomány sze-

rint Masztéma gonosz angyalfejedelem.⁵⁷ Mindamelllett az említett szűkre szabott elbeszélés az, ami dramaturgiai funkcióját tekintve pontosan megfelel Ábrahám háromnapos útjának a Mórija hegyére. Itt még elvileg *bármi* megtörténhetett volna, s arról, hogy mégsem történt meg, Mózes írói és szerkesztői tevékenysége kezeskedik „majd” számunkra. Azaz nem csak számunkra, hiszen ennek a tevékenységnek köszönhető például az ősatya, Ábrahám beható szövegismerete is...

8.

Amikor Mózes feleségével és fiaival visszatér Egyiptomba, átkel azon a „beszédés” sivatagon, amelyet héberül *midbárnak* is neveznek, s mely tele van elhullott emberek (például efraimiták)⁵⁸ csontjaival, s a múlt szövegomladékaival egyaránt. Nevével ellentétben azonban a *midbar* nem fecseg, legfeljebb a „sívó” szél hangja hallható néha, valamint porladó sziklák különös zenéje. A Biblia hallgat arról, hogy az Úr Mózes családi utazásához szakszerű vezetést biztosított volna; mondjuk, nappal felhőt, éjszaka tűzoszlopot. Így azután az utazó megbízható tájékozási pontokat keres; *jelekre* van szüksége, ahogyan az Örökkévaló is *jel*ként (ót) határozta meg a kivonulók számára a Hórebet. Jelek viszont – sem lent, sem fent – nem nagyon mutatkoznak, ilyenformán a tekintet akár csak egy tenyérszerű báránnyal kutató vakítóan kék égbolton. Ha feltűnik ilyesmi, az netán a tradíció felhője is lehetne, ama titokzatos alakulat, amelynek az újabb visszaúton kell majd felbukkannia, s amely képes tudhatóvá tenni a hihetlent.

Edmond Jabès, már idézett egyiptomi születésű, franciául író, XX. századi zsidó költő előszeretettel játszik el saját nevének „héber etimológiájával” – Jabès = *jabásá*, vagyis „száraz” (hely), „sivatag” –, visszavezetve a könyvet születésének színterére: *Du désert au livre*.⁵⁹ A sivatagmagány (ebből magyarul a németből tükörfordított „puszta sors” maradt) nem csupán a könyv születésének, hanem a könyvbe való belépésnek – azaz a kinyilatkoztatáshoz fűződő viszony végiggondolásának – rituális helyszíne. Szó szerint és elvont értelemben egyaránt. Mózes hajdani legmagányosabb magánya bizonyos fokig mintául szolgál mindehhez. Természetesen e minta nem követhető kézzelfogható módon, de annyi a mai kor exegétájától is elvárható, hogy szinte megfoghatatlanul, apró kvantumingadozások szintjén, de *élje és írja* a Könyvet. Végül is csakis ezt nevezhetjük abszolút személyes viszonynak. De ha éppen nem ír és nem él, mit csinál a zsidó?

„Zsidó, mondta Reb Tolba. A falnak támaszkodva bámulja a felhők vonulását.”⁶⁰ Ez így, persze, irodalmi reminiscencia, hiszen például Baudelaire titokzatos Idegenje is éppen ezt teszi.⁶¹ Viszont annak a bizonyos felhőnek a bámulása, amelyet a szóbeli tan sajátos megtestesüléseként jellemeztünk, nem csupán irodalmi utánérzés, hanem életfeladat. Ráadásul a szóban forgó felleg nem csupán *ánán ha-emúná*, hanem *ánán ha-dáat* is, azaz a *tudás*, s nem csak a *hit/bűség* felhője. Mint ahogyan az idézett versrészletben a zsidó háta mögött is szinte bizonyosan írásjelekkel telerótt fal húzódik. *Tudnom* is kell, nem kizárólag *hinnem*: Ki az, aki szólít, aki a megbízatást adja, aki az ígéretet teszi – „ha majd visszatérsz ide...”? Máskülönben annak az istennek a bezáruló múltjában rekedünk, akiről a Biblia-béli fáraó tudakozódott. Akiről homályos álmok szövődtek és szövődnek, aki most is felhőkön száguldozik az ugariti mitológiában,⁶² de nyomát sem leljük a Mózessel közösen írt könyvben.

- 1 Edmond Jabès: *A kérdések könyve*. [Le Livre des Questions, 1963]. Simonffy Zsuzsa fordítása. (Múlt és Jövő, Bp., 1999). 11.
 - 2 Lukács 1918 decemberében belép a KMP-be; Lesznai Anna visszaemlékezésében ezt a neofita fordulatot a klasszikus Saulus-Paulus életpályaváltásnak nevezi. ld. Márkus György: *A lélek és az élet. A fiatal Lukács és a kultúra problémája*. In: Lukács György: *A lélek és a formák*. (Napvilág Kiadó–Lukács Archívum, Bp., 1997). 231.
 - 3 Lukács György: *A tragédia metafizikája. Paul Ernst*. In: *A lélek és a formák. I. m.*
 - 4 Az „ifjú Lukács” titulus – óhatatlanul is – ironikus utalás a szovjetunióbéli emigráció idején, a 30-as években íródott, finoman szólva is koncepciós műre, *A fiatal Hegelre*.
 - 5 Lukács idézett esszéje Walter Benjamin 1929-ben napvilágot látott értekezésének, *A német szomorújáték eredete*, ismeretkritikai előszavának” néhány elgondolását – ha implicit formában is, de – megelőlegzi.
 - 6 A tragédiának elszakíthatatlan kötődése a dionüszoszi kultuszhoz, a kultuszban jelen lévő brutalitás „domesztikálása”, az irracionális elem stb. számos formában jelenik a műfaj filozófiai recepciójában Nietzsche-től Eric R. Doddsig.
 - 7 Lukács György: *A tragédia metafizikája. I. m.* 207.
 - 8 A klasszikus antikvitás szöveg hagyományának átörökítése bőven tartalmaz véletlen és gondviselészerű elemeket egyaránt. Ám a modern (szűk két évszázados) filológiai tradíció néha kimondva-kimondatlanul is úgy tekint erre (a Kerényi szerint „fejből tudandó”) corpusra, mint valamiféle üdvrendi folyamat beteljesülésére: noha megszámlálhatatlan elvesztett műre történik utalás a fennmaradt írásokban, mindaz, ami a rendelkezésünkre áll, a lehető legtökéletesebb és legjőindulatúbb anonim szöveg hagyományozó Akarat megnyilvánulása.
 - 9 Lukács György: *A lélek és a formák. I. m.* 208.
 - 10 Lásd ezzel kapcsolatban: Szerző: „*Jövöbe menekülő nap*”. Egy Walter Benjamin töredék értelmezése. In: *Léten túli etika*. (Gond-Cura Alapítvány, Bp., 2015).
 - 11 Ugyan kései mithográfiai kompiláció, miszerint az alvilágban, „Hádész lakán” a Léthé folyó vize mellett ott húzódik Mnemoszüné folyama is, azért, hogy az avatott lelkek ne feledjék el egyik hajdan-volt sorsukat sem, teljességgel kézenfekvő következtetésnek látszik, hogy a felejteni képtelen emlékezet aligha ismer megbocsátást. Ezentúl ne feledjük, Mnemoszüné Uranosz és Gaia gyermekeként az archaikus világ szülötte, a Zeusszal folytatott viszonyából született kilenc múzsa emez archaikus világ félig-meddig való domesztikációjaként is tekinthető. Hiszen a százkarúak, a gigászok és egyéb szörnyelények örökké tartó rabéletét kizárólag a bosszú hevíti, ha megbocsátanának, valószínűleg az olümposziak rémálmaiba zuhannának vissza; míg a szép istennők, a múzsák elsősorban az olümposziak s az általuk patronált héroszok dicsőségét zengik.
 - 12 Függetlenül attól, hogy Mózes apósának, Jetrónak a népe, a kéniták valóban része volt-e valamiféle, feltehetőleg laza midianita törzsszövetségnek, avagy sem, életformáját tekintve a kivonuló zsidóság vezetője ekkor egy beduin pásztor évezredek során alig változó alakjához lehetett hasonlatos.
 - 13 A Szináj vagy Hóreb bibliai földrajzi megjelölés számomra nem feltétlenül a Dzsebel Musza legmagasabb hegycsúcsát jelöli a mai Egyiptomban, mint ahogy a hajdani égő csipkebokor egykori feltehetőlegéről sem ad biztos támpontot a szináji Szent Katalin-ko-
- lostor. Talán a Galata-levél szerzőjének, Pál apostolnak van igaza, miszerint a Szináj-hegy Arábiában, vagyis a mai Szaud-Arábiának az Akabai-öböllel szemben lévő részén található? (Gal 4,25)
 - 14 A kénita hősi eposz fantazmagóriája egyébként kiválóan illeszkedik az elmúlt évtizedek „hivatalos palesztin történetírásának” elveihez. E rendkívül primitív és ostoba, ám mégis hatásos propaganda szerint a Tanakh/Ótestamentum történeti könyvei a jelenkori palesztinok őseinek, részint a filiszteusoknak (pelistim), részint pedig a jebusziaknak a Józsué, Sámson, Saul, Dávid stb. vezette zsidó behatolók elleni szabadságharcát örököltik meg.
 - 15 Lukács György: *A tragédia metafizikája. I. m.* 213.
 - 16 Szó szerint: „Kérlek, Uram, nosza, küldjed, a kezében lévőket küldjed” (bi adonaj selah-ná bejád-tisláh; vagyis: küldd azt, aki kéznél van [Neked]).
 - 17 Ez a bizonyos döntéskényszer természetesen nem azt jelenti, hogy az ember három, tudatosan átlátott és megélt pozíció közül választ, avagy hazardírozva a neki szimpatikus befutóra tesz, „majd meglátjuk mi történik” alapon. Ezt az eshetőséget még a pascali fogadás gondolat kísérlete sem modellezi kielégítő módon. Különösen azért nem, mert a fogadó nem *va banque*-ot játszik, hogy valóban a *minden* legyen a tét, ezzel a bizonyos felfogással csak nyerni lehet.
- Logikailag pedig a fent vázolt lehetőségek hierarchikus rendbe illeszkednek, a döntés csak „fölről lefelé” történhet, azaz a hit szférájából lehet választani a mithográfát (Biblia-kritika) vagy az álomvilágot, de megfordítva nem! Éppen ezért jómagam is megkíséreltem a végtelenségig feszíteni a húrt: mi az, amit még a tudomány megközelítés és formanyelv elbír (meggyőződéssel vallva, hogy „hívó tudomány” nem létezik, csupán „hívó tudós”), s mi az, ami már misztikának minősül, avagy olyasminnek, amit Órigenész, illetve az alexandriai teológia tradíciója alapján pneumatikus exegézisnek szoktunk nevezni.
- 18 Úgy vélem, az említett *kizárási elv* (leegyszerűsítve: az ember – egyfajta kvantumos diszpozícióban – nem lehet a kinyilatkoztatott bibliai szöveg követelményeinek megfelelően hívó és nem hívó egyszerre) az exegéta szuverén döntéseit, akaratát fölülmúló módon érvényesül. Magyarán azt fejezi ki, hogy az előbbi jegyzetben kifejtettekkel ellentétben „felülről lefelé” sem dönthetünk kényünk-kedvünk szerint.
 - 19 Még precízebben és részletesebben a Midrásban: Pirqé de Rabbi Eliézer, 28. Elsősorban Rabbi Eliézer, másodsorban Rabbi Jósua Gen 15,9-kommentárjában.
 - 20 Babits Mihály fordításában: „siratni kár, ami végzet” (1753. sor). In: Sophokles: *Oidipus király. Oidipus Kolonosban*. (Parthenon, Bp., 1942).
 - 21 Babitsnál: „csupán Théseus király marad, ki mindenek tanúja lesz” (1644–45. sor).
 - 22 Babits Mihály fordításában.
 - 23 Babitsnál: „Hozzád könyörgünk, óh örök álom!” (1576. sor)
 - 24 Ha így lenne valójában, akkor joggal feltételezhetnénk, hogy életének második négy évtizede alatt (erről az időszakról a Biblia csak nagyon szűkös információkkal szolgál, ám a szóbeli tan, illetve az apokrif hagyomány annál beszédesebb) a totális szellemi leépülés állapotába jutott (volna), hiszen egyebet sem látott, mint birkákat, kősvatagot meg vakító napsütést. Ez a feltételezés azonban semmi egyéb, mint jámbor keresztény folklór.

- 25 A „midiánita mitológia” lexikonszócikk meglehetősen foghíjas leírása lenne egy olyasfajta szellemi konglomerátumnak, amelyről – közvetlenül – szinte semmit sem tudunk. Moáb, Edóm istenei és kultikus gyakorlata jöhet szóba analógia gyanánt – ebből a szempontból Paul Haupt múlt század eleji „Kultgenossenschaft” elmélete (vagyis a *midián* gyűjtőnév nem csupán politikai, de kultikus közösséget is jelentett volna) –, viszont a különféle vallástörténeti spekulációk a „Jahve-kultusz midiánita eredetéről” számunkra értelmezhetetlenek. „Szináj Baálja” pedig – úgy tűnik – a tökéletes rejtőzködő isten.
- 26 Ebben az esetben a Biblia-filológia arra a (valós?, látszólagos?) elmentmondásra hívja fel a figyelmet, amely a Gen 4,26 („Ekkor [ti. Sét idejében] kezdtek néven szólítani az Urat”; őz húhal liqró besém adonáj; itt már a szent tetragrammaton olvasható) és az Ex 6,3 („Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak úgy jelentem meg, mint »Felséges Isten« [beél saddáj], de az »Úr« nevémet [usemi adonáj] nem adtam tudtul neked; itt is a szent tetragrammaton szerepel [ló nodati láhem]) szövegszakaszai között feszül. Ezek szerint mégis csak létezett valamiféle ismeret/emlékezet az Özönvíz előtti, már meglévő kinyilatkoztatott tudásról.
- 27 A magyar *üdvrend* szó a német *Heilsordnung* tükörfordítása, s mint ilyen, modern keletű kifejezés. Talán az Epheszoszi-levél 1,10 *oikonomia* hasonlata már magyarázható ekképpen, de a *Tanakh* héber nyelvben anakronizmus lenne ilyesfajta „nyelvi őst” kimutatni.
- 28 Jetró/Reuél alakja meglehetősen talányos az Exodus szövegében is, a Talmudban, illetve az apokrif corpusban pedig még inkább. Az utóbb említett hagyomány Midián papjának „megtérését” Izraelnek Amálék fölött aratot csodaszerű győzelmének tulajdonítja. Nem zárható ki, hogy a kéniták ugyanannak a laza törzsszövetségnek voltak a tagjai, mint a Bibliában a legsötétebb színekkel ábrázolt Amálék; az a rabló nomád nép, amely a „világtörténelmi bűnösség” hordozója. Úgy tűnik, Mózesnek küldetése megkezdéséhez mindenképpen szüksége lehetett apósának beleegyezésére és áldására.
- 29 Természetszerűleg nem közvetlen allegóriáról van szó, hiszen a/z alexandriai/ gnosztikus, vagy neoplatonikus hüposztasziszok minden esetben emanátumok, míg a szefirák – a szó szerint vett pantheizmus értelmében – isten „lényének” részei, az isteni valóságon belül helyezkednek el.
- 30 A fenti rövid példa csak akkor tekinthető igaznak, ha a kabbala első aranykorának, a XIII. századnak alapművében, a *Zóhárb*ban, azon belül is a *Tikkuné Zóhárb*ban manifesztálódó tudást, mintegy kortalanul előre és hátra is kiterjesztjük legalábbis a *Széfér Jecirá* középkori és XVI. századi kommentárjaira is, Szaádjá gáóntól Jichák Luriáig.
- 31 Legjobb példa minderre talán a *Tanakh* történeti elbeszéléseinek „Umweltjeként” felfogott Ókori Kelet összehasonlító forrásirodalma. Ezek a párhuzamos dokumentumok – az eblai tábláktól a Mésafeliratig – nyilvánvalóan csupán azt erősítik meg, hogy a mindennapi élet például az i.e. X. századi Jeruzsálemben, Memphisben, vagy Damaszkuszban egy és ugyanazon történeti koszmosz határain belül zajlott, semmi egyebet. Ám ennek a történeti koszmosznak a fogalma és ránk hagyományozott horizontja a bibliai kinyilatkoztatás művének tekintendő, s ehhez mérten bármely történeti chrestomathia illusztrációgyűjtemény lehet csak, semmi esetre sem az előbbi értelemben felfogott *világ*.
- 32 „al-pi hatóra aser jórúka vel-hamispat aser-jomrú leká taasze lo tászúr min-hadávár aser-jaggidú leká jámin u szemol”
- 33 Ez az a Pirqé Avóthban rögzített tradícióelv, amelyet logikai örökségként az ókeresztény kor kezdetétől fogva az *apostolikus paradoszisz* (hiánytalan) leszármazási rendje követ.
- 34 A „idegen nyelv” kérdése kézzelfogható és formális értelemben egyaránt folyamatosan felmerül. Az (ultra)orthodox felfogás értelmében ugyanis a héber mindig is szakrális nyelv volt, sohasem beszélt idióma. Másrészt pedig a Szináj-hegynél deklarált törvény – részleteiben és külön-külön – aligha tartalmazott mást, mint a „pátriárkák halakháját”.
- 35 Az az enigmatikus mondat, amelyet a 2. Thimótheosz-levélben olvasunk – „pasza graphé theopenusztosz” (a teljes írás Isten-lehelte) –, természetsszerűleg egyik editiót vagy szövegcorpust sem tünteti ki az „igaz szöveg” ilyesfajta zsinórmértéke gyanánt. Meg kell elégednünk azzal, hogy a különféle fennmaradt szövegvariánsok 99 egész valahány százalékban fedik le az egyházban megtestesülő hagyományozási és szövegolvasó akaratot.
- 36 „mácínú seászá abrahám abinú et kol hatóra kulláh ad selo nitná”
- 37 Elsősorban is a Római-levél 2,14–15-re gondolok: „mert amikor a törvénnyel nem rendelkező népek természet szerint cselekszik meg a törvény dolgait [hotan gar ethné ta mé nomon ekhonta phüszei ta tu nomu poiószin], ezek a törvénnyel nem rendelkezők önmaguk számára törvény. Az ilyenek azt bizonyítják, hogy a törvény megcselekvése a szívükbe van írva.”
- 38 Gal 3,17
- 39 Széfér halásár 70
- 40 A *Sekhina* felhőként (ánán) történő megjelenéséhez a legkézenfekvőbb példa az 1Kir 8,10–11, ahol a következőket olvassuk: „És történt a papoknak a szentélyből való kijöttök, hogy felhő töltötte be az Úr házát. [vajehi becét hakohanim min-haqodes veheánán málé et-bét adonáj]. És nem voltak képesek a papok odaállni és szolgálni a felhő színe előtt, ugyanis az Úr dicsősége betöltötte az Úr házát [ki málé kevód-adonáj et-bét adonáj].”
- 41 Ennek megfelelően azt hiszem, a szóban forgó *ánán ha-daát* valahol az örökkévaló/messiási Tórárt recitálók és a mindenkor a Földön élő Tórárt tanulók világa között „lebeg”. Mindamellet tisztában vagyok vele, hogy ezen a ponton átléptem az elmúlt száz kétszáz év tudományosságának limeseit.
- 42 bMenachót 29b. Id. Yosef Hayim Yerushalmi: *Záchor. Zsidó történelem és zsidó emlékezet*. Tatár György ford. (Osiris–OR–ZSE, 2000). 37.
- 43 Elegendő talán a Philón *Legatio ad Caicum*ban megörökített alexandriai pogrom(ok)ra gondolni, hogy Micrajimot akkor is, ott is a Deuteronomium 28,68 fenevető átkának beteljesüléseként lássuk; „Visszavisz benneteket az Úr Micrajimba hajókon, azon az úton, amelyről azt mondtam neked, hogy nem látod meg többé; ott árulgatjátok majd magatokat rabszolgául és ágyasokul, de nem vesz meg benneteket senki.”
- 44 A „mitikus paradigma”, az „örök emberi példa”, a „kortalan irodalmi toposz” stb., az ilyen és ehhez hasonló minősítések egyszer s mindenkorra letörlik, illetve felismerhetlenné teszik a bibliai figurák „örökkévaló arcvonásait”.
- 45 Az e szójáték köré font képzeletkör a héber nyelvben tovább bővíthető: a *hitgalut*, az *apokalüpszis*, vagyis a dolgok „leplezetlen feltárulkozása”, és indirekte a *galut*, azaz a „száműzetés”, a „fogság” kifejezésekkel.

- 46 bAvódá Zará 3b
- 47 Különös, de az úgynevezett holt nyelvekhez, különösképpen pedig a reaktívált holt nyelvekhez (a héberhez, a szanszkrithez, nem utolsósorban az ógöröghez) való *személyes* viszony, illetve ezen holt nyelveknek a liturgiában való (alig értett) továbbélése semmiképpen sem minősíthető poros, dohszagú szobatudósok magánpszichológiájának. Az élő nyelvi idiómák megértésének lehetősége ugyan itt nagyrészt elesik, de az adott esetben évezredek átívelő kommunikáció, sőt dialógus lehetősége mindenképpen folyamatosan nyitva áll.
- 48 Lásd ezzel kapcsolatban újfent: Szerző: „*Jövöbe menekülő nap.*” Egy *Walter Benjamin-töredék értelmezése. I. m.*
- 49 Franz Kafka *A törvény kapujában* (Vor dem Gesetz) című novellájának „főhősére” gondolok.
- 50 A „közvetlen szemtanúság – pogányság” végsőig élezett protestáns elvével Kierkegaard Pál apostolnak az I. Korinthuszi-levél 2,2-ben megfogalmazott álláspontjához tér vissza; eszerint: „Mert úgy döntöttem, hogy nem tudok köztetek másról, csak Jézus Krisztusról, és róla is mint megfeszítettéről.”
- 51 Szent Ágoston kései, antipelagiánus traktátusai (de lehetséges, hogy már a cassiciacumi dialógusok időszaka) óta a temporalitás kérdése nagyon erősen hozzákötődik a *szabad döntés* problémájához. Így a döntés elodázása, illetve a kegyelmi haladék kiterjesztése – szójátékkal élve – magát a teret is egyfajta *haladékként* (spatium) állítják elének.
- 52 Kétségtelen, hogy a *paruszia* görög kifejezés kettős jelentését („jelenlét” és ’eljövétel’) figyelembe véve a *haladéki idő* a keresztény teológiában olyan világtorszakot jelöl, amely idestova kétezer év óta tart.
- 53 Nem csupán a fáraó és tanácsadói szemében, hanem az egész ókori kelet gondolkodásmódját szem előtt tartva bármely nem egyiptomi isten csak a népek valamelyik istene lehet; ennek megfelelően a fáraó joggal mondhatta, hogy „nem ismeri a héberek Istenét”, akivel semmiféle (háborús) viszonyba nem lépett sohasem.
- 54 Mindennek illusztrálásához érdemes felidézni azt a jelenetet, amikor az aggastyán Jákob megjelenik a fáraó színe előtt, s áldást mond az egyiptomi uralkodóra (Gen 47,7;10) méghozzá kétszer is. Csábító lenne a gondolat, hogy ezen áldások valamelyike annak az Isten-
- nek a nevében hangzott el, „aki kihozott bennünket Egyiptomból”. Ha Jákob hetven hozzátartozója ténylegesen az eljövendő, Mózes által kivezetendő nép magva, akkor ez a feltételezés korántsem légből kapott.
- 55 Salomon templomszentelési beszédének visszatérő eleme a különféle grammatikai formulákkal körülírt, jövő időre vonatkozó példázat: bármit kövessen is el majdan a bűnös, *ha majd* ebben a házban imádkozik, avagy e ház felé fordulva könyörög, Izrael Istene hallgassa meg kérését. Salomon imádsága a teljes jövőt – a galutét és az összegyűjtését egyaránt – egybefoglalja. (1Kir 8,22–54)
- 56 Yosef Hayim Yerushalmi: *Záchor. I. m.* 35.
- 57 Jubileumok könyve 48,2. A kérdéskör értelmezéséhez lásd Zsengellér József kiváló tanulmányát: *Orális hagyomány mint szövegkritikai értelmezési megoldás.* In: *Schweitzer-lectures. Tanulmánykötet a Magyar Hebraisztikai Társaság által rendezett 2017-es emlékkonferencia anyagából.* Szerk.: Koltai Kornélia. (L’Harmattan–Magyar Hebraisztikai Társaság, Bp., 2018).
- 58 bSzanhedrin 92b, valamint a Targum Pszeudo-Jónátán és az Ex 13,17 szerint azokat az efrimitákat, akik idő előtt „mentek fel” Egyiptomból, a fáraó katonái a sivatagban elpusztították. Ez az ősi legenda a mai ultraorthodox vallási anticionizmus egyik visszatérő hivatkozási alapja.
- 59 Edmond Jabès: *Du désert au livre. Entretiens avec Marcel Cohen.* (Éditions Opaies, Bordeaux, 2001).
- 60 Edmond Jabès: *A kérdések könyve. I. m.* 16.
- 61 „– Mit szeretsz hát, különös idegen? / – Szeretem a felhőket. . . a vonuló felhőket. . . ott, messze. . . a csodálatos felhőket.” (Baude-laire: *Az idegen.* Szabó Lőrinc fordítása.)
- 62 Az Ugarit (Ras Šamra) területéről előkerült sémi nyelvű „eposzok” és nem sémi nyelvű (hurrita) szövegek jó néhány olyan irodalmi klisé, állandó jelzős szerkezetet őriztek meg, amelyek a bibliai héber költészet – mindenekelőtt a zsoltárok – motívumvilágára emlékeztetnek. Ám a „felhőn lovagló”, „felhőn trónoló”, netán „felhőgyűjtő Baál” mindörökké a múlt idő egy bizonyos tartományának s egy bizonyos földrajzi térségnek a lokális istene marad, sohasem téveszthető össze a zsoltárok Istenével, aki valamilyen világtorszakban és a mindenség bármely tetszőleges pontján otthonosan mozog.

Rugási Gyula: egyetemi tanár 1954-ben született Kaposváron. Szakképzettsége: klasszika-filológia, filozófia, teológia. Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem tanára és a Szent Pál Akadémia tanácskezelője. Oktatási-kutatási területei: antik filozófiatörténet, patrisztika (ókeresztény teológia- és irodalomtörténet), hebraisztika, középkori zsidó filozófia. Számos kötet szerzője, szerkesztője. *Mózes és a könyv* című tanulmánykötete 2020-ban jelenik meg a Kalligramnál.

A BAROKK

Nemes Z. Márió *Barokk Femina* című kötetéről

és az IDEOLÓGIA

Barokk, ami sajátos formáival, díszítéseivel, festői nyelvezetével, mely hol harsány, hol pedig zavaros és kaotikus, annak a logocentrikus létfelfogásnak az elutasítását metaforizálja, mely egyfajta autoritásként nagyon régóta strukturálja világunkat. Barokk, ami elutasítja a rögzíthetőséget, ami metaforizálja a rend megkérdőjelezését és a törvényszegést. Forradalmi barokk.

(Severo Sarduy)

Bartók Imre meglehetősen találó hasonlatokkal élve azt javasolja, hogy Nemes Z. Márió negyedik verseskötetét vagy egy kifejezetten radikális terméktársításokkal csábító áruházi csemegekosárról, vagy egy különféle organikus alapanyagokból összeturmixolt *smoothie*-ként érdemes olvasni. A bizarr titkokat rejtő csemegekosár és a színe, az állaga illetve a szaga alapján nehezen beazonosítható összetevőkből kevert smoothie, mindazonáltal nemcsak fokozottan gyanús, de ahogy arra a kötet eddigi recepciója is felhívja a figyelmet, zavarbaejtő poétikai összetettsége, valamint a politikum hangsúlyos jelenléte miatt komoly hermeneutikai paranoiát generál önmaga körül.¹ Alábbi írás keretei között, tudatosítva azt, hogy nagy valószínűséggel csak tovább gerjesztem az említett interpretációs paranoiát, a *Barokk Femina* poétikai és politikai komplexitásának értelmezésére teszek kísérletet, elsősorban olyan fogalmakból kiindulva, mint a barokk és a túlazonosulás, melyek eleve ott keringenek Nemes Z. Márió irodalmi és elméleti munkásságában.

A *Barokk Femina* világlátása és formanyelve megítélésom szerint szervesen illeszkedik Nemes Z. Márió költészetének fejlődéstörténetébe. Bár a több köteten és több mint egy évtizeden át érlelt, egészen sajátos lírai beszédmód mind poétikailag, mind tematikailag új elemekkel gazdagodott, ez korántsem jelenti azt, hogy

a *Barokk Femina* radikális szakadást képezne az eddigi életműhöz és az azt közvetlenül megelőző kötethez képest. A 2019 őszén megjelent új könyvet érdemes sokkal inkább egyfelől az életmű nagyszabású szintéziseként és újralátogatásaként, másfelől pedig a sajátos költői világ kiterjesztéseként felfogni. Ahogy azt Mohácsi Balázs egy megvilágító erejű szövegében korábban már kimutatta, míg az *Alkalmi magyarázatok a húsról* (2006) neoszürrealista diskurzusa a *Bauzitban* (2010) a thriller és a biohorror keretei között került továbbgondolásra, addig *A hercegprimás elsrja magát* (2014) a politikum és a történetiség horizontjainak irányába nyitotta fel a radikális hibriditás és a szubverzív regiszterkeverés jellegzetes poétikáját.² A *Barokk Femina*, folytatva a költői univerzum diverzifikálódásának és tágításának folyamatát, a történelem és a politikum tartományaiban fúrja magát egyre mélyebbre (mint a szöveg emlékezetes nyitóképében a beszélő a sajtba), de oly módon, hogy közben nem szakad el a korábbi kötetek poétikai és tematikai vívmányaitól.

Az új kötet szempontjából kiemelt jelentőségű Telep-csoport fellépéséhez köthető generáció- és szerkezetváltás a magyar lírában egyfajta kivonulást jelentett a költészeti beszédmódokban korábban meghatározó erejű közéletiség és politikai hangoltság szféráiból.³ A politikai tér és a társadalmi közeg problémáinak hátat fordító, első „történelem utáni” generáció a közösség történelmileg szituált problémái helyett a személyes problémákat és történeteket helyezte előtérbe, a politikai narratívákat pedig gondosan kiépített magánmitológiákkal és a vallomássóság diszkurzív formáira épített, egyénileg szerveződő (trauma)történetekkel helyettesítette. Nemes Z. Márió költészetében mindazonáltal tettenérhető a politika és a történelem elfelejtett-elhagyott tartományainak fokozatos visszafoglalása. A világ történetiesítésére és a magánmitológia rezervátumából való kitörésre irányuló törekvés csírái tulajdonképpen már a *Bauxit* záróciklusában megjelennek. A *Kerti munka* alcím alá rendezett versek mint ha eltávolodnának a korábban meghatározó gravitációs erővel bíró, zárt és kellőképpen paranoid családi közegtől, és egy tágabb társadalmi-politikai struktúrát villantanak fel a vidék képzetében. A vidékiségnek ez a problematikája és a hozzá kapcsolódó olyan jellegzetes fogalmak és képzetek, mint a termelés, a tenyésztés, a traktorok és a mocsár vezetnek át a soron következő, *A hercegprímás elsírja magát* című kötetbe. Míg a *Bauxit* végén felsejlő vidék a körülötte lebegő motívumhálóval egyetemben elsősorban egy olyan jelentés- és hagyományrétegekkel terhelt, absztrakt szféra, mely képes kimozdítani a beszélőt a magánmitológia burkából, addig a *Hercegprímás*ban ugyanez a vidéki tér már egy történelmileg és politikailag meghatározott tartomány, nevezetesen a 18-19. század Habsburg Magyarországja. A pseudohistorikus versvilágban a modern magyar nemzet mítoszai, ideológiai és meszterjelölői egy premodern, mocsári világ mondáival, iracionális történeteivel és abszurd hagyományaival keverednek el. Ebből az ideológiai tartalmakkal telített áltörténeti síkból egyenes út vezet a *Barokk Femina* mind politika-, mind társadalomtörténetileg meglehetősen terhelt és ellentmondásos referenciatartományába, 2006 őszébe.

A világ fokozatos történetiesedése azonban nem csak a magánmitológia burkából való kiszakadást jelenti, melynek köszönhetően a beszélő az őt körülvevő, zárt, személyes, illetve családi közegből más, nagyrészt mesterségesen konstruált és ideológiákkal telített közösségekbe (nemzet, parasztság, irodalmi körök, egyetem, politikai alapon szerveződő tömeg) íródik bele. Egyúttal magának a történetnek mint diszkurzív formának az egyre hangsúlyosabbá válását is tetten érhetjük. Lengyel Imre Zsolt a *Hercegprímás* kapcsán kiemeli a narrativitás előtérbe kerülését az előző kötetekhez képest. A pseudohistorikus keretezés olyan népi ih-

letésű narratív formákat mozgat, mint a mese, a balada, a betyártörténet vagy a monda, melyek esetenként akár önálló mikroeposzokként is tudnak működni.⁴ A narrativitás a *Barokk Femina* esetében azonban már nemcsak az egyes, tematikusan akár egymás mellé is rendelhető kompozíciók szintjén érvényesül, hanem gyakorlatilag az egész kötetet meghatározza. A domináns műfaji kód ez esetben pedig nem más, mint a napló. Hogy miért éppen ez a diszkurzív forma határozza meg a kötet felépítését arra maga a szerző ad egy lehetséges választ egy interjú keretében. Nemes Z. Márió azt emeli ki, hogy a 2006-os JAK-táborban ő írta a *Litera*-naplót.⁵ A netnapló-írásnak az irodalom szerkezet-, médium- és generációváltásának közepén még komoly presztízsértéke és kanonizációs ereje volt, a naplóíróknak egy zárt irodalmi közösség működéséről kellett tudósítaniuk, melynek dinamikáját egy összetett, személyes kapcsolati hálózat szervezte. Nemes Z. szerint a naplóírás legnagyobb kihívását az jelentette, hogy saját generációjának tagjait, saját barátait, szaktársait, ismerőseit kellett ezáltal beleírnia az irodalmi mezőbe. A netnapló-írás téje tehát az irodalmi életbe és annak működésmódjába való beíródás volt. Ez a szimbolikus beíródás azonban nemcsak a napló írójára volt érvényes, hanem a szövegben felbukkanó, további pályakezdő költőkre is. Aki szerepelt a naplóban, az szimbolikusan is részévé vált az irodalmi élet ökonómiajának. A *Barokk Femina* tulajdonképpen ott kezdődik, ahol a táborig eseményekről tudósító netnapló

véget ér és olvasható akár a napló budapesti folytatásaként is, melynek gyűjtőpontjába az irodalmi események mellett bekerül a politikum. A kötet elején található kronológiai marker (2006. szeptember 4. – 2006. október 23.) is ezt a referenciális tartományt erősíti, hiszen a *Barokk Femina* részben naplóformában íródo elbeszélése azon a napon kezdődik, amelyiken a tábori netnapló befejeződött. A paratextuális dátummegjelölés azonban nem csak a napló és az irodalmi mező dinamikája szempontjából jelentéses. A napló és a benne foglalt történések időkeretét definiáló dátum tulajdonképpen felmutatja a kötet világát szervező főbb tematikus tengelyeket: az irodalmi tér kérdését, a személyesség kérdését, a költői identitás kérdését és a politikum kérdését.

2006 ősze tehát több szempontból is szimbolikus, összeköti az irodalmi, a politikai és a személyes szféra széttartó tengelyeit. Politikai értelemben 2006 nemcsak egy forradalom éve, hanem egy azon túlmutató komoly fordulat és átstrukturálódás kezdőpontja. Az igazság-hazugság dialektika mentén 2006 ősze ugyanolyan fontos mind a bal-, mind a jobboldali gondolkodás és retorika számára, nem csoda, hogy a kötetnek hangsúlyos visszatérő motívuma maga a HAZUGSÁG. Nemcsak rögtön az első oldalon dominálja tipográfiaailag a szöveget, de konkrétan a könyv utolsó szava is egyben. Míg 2006 a baloldal számára a saját hibákkal való szembenézés és számotvetés ideje, addig a jobboldal számára egyfajta ideológiai alapítómítosz, a hazugságok leleplezésének revelatív momentuma és egy új, igazabb világ kiépülésének alapköve. Az őszi események és az elszabadított hazugság a fennálló politikai rend folyamatosan újralátogatott és újraelbeszélte önelgitimációs narratívája, egy olyan történelmi esemény, mely a nemzet szempontjából sorsfordító erejű, éppen ezért újra és újra vissza kell térni hozzá, fel kell idézni. 2006 emellett komoly generációs tapasztalatként is tétéleződik, melynek köszönhetően a „történelem utáni”, apolitikusnak titulált új nemzedék először került testközeli kapcsolatba a politikával, illetve annak megkerülhetetlenségével a társadalmi térben. „Nekem 2006 ennek szöges ellentéte volt, ez a társas lét minden logoszt nélkülözött, inkább egyfajta paranoid kitettség volt. Valakik visznek magukkal, de nem tudom, hogy hová, és mi a céljuk velem. Akármennyire is érettebb lettem politikailag, ez az élmény máig meghatároz, amikor a társadalom működéséről gondolkodom, amelyet hajlamos vagyok irracionálisan felfogni”⁶ – jelenti ki a már idézett interjúban a szerző. A naplóban rögzített őszi események ezzel összhangban értelemszerűen nem egy revelatív erejű politikai tapasztalatként artikulálódnak a beszélő számára. A forradalmi mozgások a városban nem egy új utópikus közösség és világ megszületésének katartikus és felszabadító erejű élményét jelentik, sokkal inkább irracionális áradásként,

pszichotikus folyamatként tétéleződnek, melyeknek se konkrét iránya, se konkrét célja nincsen. Mohácsi Balázs olvasatában itt Nemes Z. poétikájának jellegzetes elemei „már kevésbé valamifajta hibrid, karneváli, pseudohistorikus versvilágot festenek – sokkal inkább egy pszichopatologikus világérezkelés tüneteként tűnnek fel”.⁷ Az ideológikus jelölőkkel (NEMZET, VIDÉK, ZSIDÓ, HAZA, HAZUGSÁG, MARX) telített forradalom és városi tér, amiben az elbeszélő sodródik nem rendezik identitáskonstruáló erővel sem kollektív, sem individuális szinten, ahogy a napló mint irodalmi forma sem tesz eleget hagyományos funkciójának, képtelen kitermelni egy viszonylag egységes szubjektivitást.

A naplóforma térhódítása és az irodalmi kánonba való beépülése elválaszthatatlan a modern szubjektivitás felértékelődésétől a modernitás társadalmi, gazdasági és esztétikai folyamatainak rendjében. A személyesség, a vallomáosság és az igazság letéteményese a napló esetében az azt szervező és író szubjektum. A hagyományos felfogás szerint a lejegyzés rendszeressége azt sugallja, pontosabban szólva azt kínálja fel, hogy a rögzített eseményekből, érzésekből, reflexiókból személyes élettörténetet és annak legitimitását garantáló, egységes szubjektivitást olvassunk ki. Az önéletrajzi ihletű irodalmi műfajok taxonómiájába betagozódó napló központi kérdése tehát a szubjektivitás konstituálódása és annak különböző formái, fázisai, lehetőségei.⁸ Nemes Z. Mária *Barokk Femina* című naplója – feltéve, ha ragaszkodunk a dátum paratextuális elemének diskurzusformáló erejéhez, illetve ha elfogadjuk a fülszöveg architektuális ajánlását – azonban sokkal inkább bármilyen szubjektivitás vagy identitás megteremtésének lehetetlenségét beszéli el, legyen az politikai, generációs, irodalmi vagy éppen szexuális. Pilinszkyvel szólva itt a naplóforma épp az identitás rögzíthetlenségét allegorizálja: „Egy napló nem arra való, hogy nyomot hagyjunk a világban. Ellenkezőleg. A hajnal vagy az éjszaka csendjében épp ahhoz segíthet hozzá, hogy megszabaduljunk önmagunktól.”⁹ Mélységesen egyetérték Bartók Imre azon meglátásával, mely szerint a kötet a felkínált személyes referenciák (a Telep körül kikristályosodott baráti kör tagjainak beírodása a szövegbe monogramjaik által, az egyetemi és az irodalmi közeg háttérként való mozgatása, az első kötet megjelenésének hangsúlyos eseménye, a pápai húsfeldolgozó helyszíne, etc.) és irodalmi keretek (a naplóforma, a Telep-stílus és az elkötelezett politikai költészet részleges imitálása) ellenére alapvetően túl van bármilyen személyességen, szubjektivitáson és alanyiságon.¹⁰ Ha beszélhetünk egyáltalán személyességről a *Barokk Femina* horizontján, akkor inkább csak a személyességnek egyfajta imitálásáról lehet szó, melyet a kötet a már említett referenciális ellenjegyzés segítségével teremt meg és szceníroz, viszont a szöveg még

ezt a szimulált személyességet is folyamatosan aláássa, megkérdőjelezi és ellehetetleníti.

Maga a szerző a már említett interjúban kifejti, hogy különböző intertextusokkal igyekezett elbizonytalanítani a sajátos történet személyességét. Ahogy arra korábban Mohácsi kritikájának megidézésével már utaltam, a *Barokk Femina* világát a forradalmi és irodalmi tömegpszichózis mellett részben a beszélő pszichotikus, pszichopatologikus világérzékelése szervezi. Nem csoda, hogy a kötet számtalan pontján a helyszín nem más, mint egy kórház pszichiátriai osztálya. A kórházi térrel kapcsolatban gyakran emlegetett FELVILÁGOSÍTÁS ennek fényében pedig nem más, mint a pszichózis kezelése, melyért az enigmatikus nevű Galilei doktor vagy PESTISDOKTOR felel. „A PESTISDOKTOR a FELVILÁGOSÍTÁS szívében / rendelt. Ma végül magához hívott, egyszerű gondolatkényyszerrel. / Eldaloltam neki verseimet, a megfelelő / pontokon még tapsoltam is hozzá az ütemet. Bízom / benne, előadásom jobb kedvre deríti komor természetét, / de arcát nem láttam. Miután befejeztem, megkérdezte, / hogy rendszeres-e, és milyen állagú a székletem” (26.). A személyes pszichózistörténetbe azonban vendégzövegek által beíródnak a modern kultúra nagy pszichózistörténetei és mítoszai – József Attiláé, Antonin Artaud-é és Otto Weiningeré¹¹ –, ennek köszönhetően a személyesség megfertőződik, elveszti mind egyértelműségét, mind kohézióját, mind legitimitását. A személyességnek ez az aláássa emellett irodalomtörténeti kontextusba is illeszkedik. A kötetben rendre képbe kerülő Telep-csoport a történelem és a politikum elől a személyesbe, a magánmitológiák hermetikus zártóságába húzódott vissza. A *Barokk Femina* ezt a jellegzetes irodalmi credót és beszédmódot, és rajta keresztül magát a Telep-stílust és ezeknek legitimitását is megkérdőjelezi. „Az őszinteség legalább annyira idegesít, mint / a PRIVÁT személyre szabott kényszerzubbonya, / melyet csak begombolni lehet, akár egy rossz / sliccet.” (39) A Telep-generációra jellemző személyességet és alanyiságot egyfajta korlátozó poétikai meggyőződésnek tartja a szövegben megnyilvánuló pszichotizált hang. „Verset csak PRIVÁT célokra – erre kiver / a hideg veríték, az óhajtott PRIVÁT-TÓL, / hogy az IRODALOM így emelkedjen fel.” (59) A napló és a benne foglalt versbetétek szerzője igyekszik leválasztani magát a Telep lírai hagyományáról. „Ezen a ponton leválok a TELEPRŐL (de mégse halok / meg!), mert nem hiszek az IRODALOMBAN, / hiszen a BAROKK az én PRIVÁTOM.” (60.) Ahogy az idézett sorokból is látszik a személyesség, az identitás és a szubjektivitás lehetetlenségének és szétforgácsolódásának értelmezéséhez elengedhetetlennek tűnik a barokk fogalmi kerete.

A kötet címében is felbukkanó barokk korántsem számít új jelölőnek Nemes Z. Márió munkásságában.

Maga a *Barokk Femina* szókapcsolat az *Alkalmi magyarázatok a húsról* című első Nemes Z.-kötetben jelenik meg először.¹² A barokk és a rokokó, mint sajátos kulturális referenciák azonban egyértelműen *A hercegprimás elsírija magát* parodikusán historizált világában kezdenek el erőteljesebb jelölőkként keringeni. Förföldi Gábor ki is emeli, hogy a költői képekben és a termelési tematikában egyaránt megnyilvánuló burjánzás összefüggésbe hozható a barokk és a rokokó esztétikájával.¹³ Míg azonban az előző kötet fő referenciakerete a rokokó, itt egyértelműen a barokk válik dominánssá. A hangsúly áthelyeződése a rokokóról a barokkra magyarázható akár a két történeti korstílus közötti különbséggel is. Ahogy azt Starobinski kimutatta, a rokokó tulajdonképpen nem más, mint a 18. század társadalmi és kulturális dinamikájában egyre nagyobb szerepet kapó polgári réteg ízléséhez idomuló barokk. A rokokó tehát a barokk paradigma egyfajta kilügződését hozza el, és a barokk benjaminai értelemben vett mélystruktúrájú melankóliáját, illetve tragikumát a felület abszolút játékoságával helyettesíti be.¹⁴ *A Hercegprimás* és a *Barokk Femina* viszonyára kivetítve ezt a művészettörténeti különbségtételt azt állapíthatjuk meg, hogy míg a harmadik kötetben a karneváli jelleg és az abszurdum játékosabb, parodikusabb szinteken nyilvánul meg és a népi szürrealizmus kódjai által közvetítve egyfajta boldog karneváliságot hirdet, addig a negyedik kötetben ugyanez a karneváli jelleg valamivel közelebb áll a tragikumhoz (elég ha csak a beszélő intertextuálisan szétírt pszichózistörténetre gondolunk, melyben a pszichiátriai kezelés ellenére a gyógyulásnak még csak a lehetősége sincs felvillantva, a skizoid-pszichopatologikus világérzékelés köréből nincs kiút).¹⁵ „Nevetünk, de nem tudjuk, honnan nevetünk, kicsodán nevetünk, és hogy pontosan kik azok, akik nevetnek. [...] a pszichotikus nevetés kilép a szubjektumból és számúzi az ént, miközben a rágatózó társadalmi sokaság agóniája nevetőgörcsre alakul. Ez a nevetés szörnyű nevetés, a szörny(ek) nevetése. Ebből a perspektívából tudnám megkülönböztetni a *Barokk Feminát* a hungarofuturista kisprózák, illetve *A hercegprimás elsírija magát* világtól, a sokaságöröm karneváli zsbongása helyett itt sokkal erősebb az apokaliptikus és antivitalis hangnem.”¹⁶ A rokokóból a barokkba való átcsúszás párhuzamos a politikai és a történeti horizont tematizáltságának erősödésével.

A művészeti keretrendszer váltásának mindazonáltal lehetséges akár egy líratörténeti olvasata is, ahogy arra Mohácsi Balázs is utal.¹⁷ A rokokó halálának bejelentése jelölheti akár a magyar lírahagyomány politikamentes nyelvjátékpáradigmáján való túllépést, ennek a közéleti kérdésektől a nyelv és a jelentés öngeneráló, és általában parodikus szóródásába visszahúzó, poétikai magatartásnak a tarthatatlanságát. A túlesztétizált rokokóval szemben a barokk, sajátos kultúrtörté-

neti pozíciója miatt, eleve jóval politizáltabb. Az ellenreformáció esztétikai diskurzusaként megszülető eszmetörténeti paradigma tulajdonképpen reakciós esztétikai ideológia, melynek fő politikai célja a protestantizmus terjedésének megfékezése és a társadalom visszacsalogatása, visszatérése a katolicizmus hagyományrendjébe. A barokk művészet erőteljes hatásmechanizmusai, a néző érzéki megragadását, elkápráztatását és elbódítását szolgáló különböző effektusok és a túlhajtott ornamentika hátterét ez az ideológiai alapállás adja, melynek értelmében a barokk alapvetően reakciós karakterű esztétikai program.¹⁸ Az, hogy az új kötet fő művészeti referenciakerete immáron nem a rokokó, hanem a komoly politikai dimenziókat mozgató barokk, meglátásom szerint a magyar líra szerkezetváltásával és a beszédmódok újbóli politizálásával is összefüggésbe hozható.

Az új kötet és a barokk viszonyát röviden taglalva Bacsó Béla arra hívja fel a figyelmet, hogy a könyvben a manierista *concerto* logikája szerint „kimeríthetetlen (nyelvi) ötletek és testi elmozdulások örvényébe zuhanunk”,¹⁹ illetve hogy Panofsky El Greco-elemzése alapján a szöveg felfüggeszti a külső nézőpontból való biztos és koherens szemlélés lehetőségét. A recepcióban fel-felbukkanó érintőleges említések mellett Pinter Dóra tér ki bővebben a barokk kérdésre. Meglátásában a nagybetűkkel kiemelt szavak (a kötetben működtetett enigmatikus ALAPNYELV szókészlete) a barokk zene ismétlődő zenei motívumait idézik,²⁰ illetve emellett az alakcsoportok összefonódására alapozó barokk szobor is elgondolható a hibrid esztétikájú szöveg egyfajta poétikai modelljeként, nem beszélve a barokk irodalom meglepetés-mechanizmusáról, mely a valóság és az illúzió közötti játéktér szabadságát használja ki, és ezáltal összefüggésbe hozható a *Barokk Femina* gyakran szürrealista ihletésű képalkotási technikájával.²¹

Az előbb idézett elemzőkkel összhangban, ahogy arra már korábban is utaltam, úgy gondolom, hogy a barokk fogalma releváns értelmezési tartományt képezhet a kötet zavarbaejtő sokszínűségének és hibriditásának értelmezéséhez, mind poétikai, mind politikai szempontból. Deleuze-t parafrázálva elsősorban az érdekel, hogy mit jelöl a barokk a kötetben. Ehhez azonban először azt szeretném tisztázni, hogy a barokknak pontosan milyen felfogása lehet egyáltalán mérvadó a könyv elemzéséhez, hiszen nincs egyértelmű konszenzus azzal kapcsolatban, pontosan mit is értünk ezen az összetett jelölőn, a barokk szó etimológiai sokszínűsége pedig már a gyökereinél felmutatja a fogalomra jellemző heterogenitást és eldöntetlenséget.²² A sokáig még csak autonóm művészeti formának se tartott barokk jelentősége a modern kultúra szempontjából tagadhatatlan, elég, ha csak Foucault híres *Las Meninas*-elemzésére gondolunk, melynek keretei között a francia szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy

a modernitás első nagy művészeti formájaként tételeződő barokk komoly szerkezetváltást hozott el mind a vizuális, mind a nyelvi reprezentáció rendjében.²³ A racionalitás és a klasszikus ész szervezőelvének ellenálló barokk reprezentációs stratégiák így a modern irodalom és a modern képzőművészet és egy tágabb kultúrtörténeti kontextusban magának a modernitásnak az egyik lehetséges kezdőpontját jelölik. Bagi Zsolt ezzel kapcsolatban rámutat arra, hogy a barokk az a korszak, amelyben megszületett a tulajdonképpen modernitás, ami az újkori szubjektivitás alakzatának kiemelkedését hozta magával. „A barokk az első korszak, amikor a szubjektivitás a világban önmagára ismer, mert ez az, ahol először magára ismerhet: saját tevékenysége elválasztódik a mélységtől, a lényegtől, és önálló értelmet nyer.”²⁴

A barokk első nagy 20. századi teoretikusa Heinrich Wölfflin is a korábbi ábrázolási formákkal történő szakadás mentén definiálja a barokkot. A művészettörténész olyan egymást kizáró formajegyek alapján választja el a barokkot az azt megelőző reneszánsztól és az azt követő klasszicizmustól, mint például a zártság és a nyíltság, a statikusság és a mozgalmasság, a szimmetria és az aszimmetria, a linearitás és a festőiség.²⁵ Wölfflin e formalista elgondolásaiból kiindulva a barokkot az utóbbi időben nem kronológiailag lehatárolt művészet- és eszmetörténeti korszakként tételezik, hanem sokkal inkább egyfajta kifejezési módként, stílusként vagy hangoltsággként, mely az antikvitástól egészen a napjainkig átível a kultúra és a művészet fejlődésén.²⁶ A klasszikus formanyelv integritását, harmóniáját, szimmetriáját és totalizációs törekvéseit aláásó barokk érzékenység ebben a felfogásban egy transzhistorikus struktúra, mely tulajdonképpen minden kulturális állapotban és korban ott kísért. Számos elméletíró (Severo Sarduy, Omar Calabrese, Christine Buci-Glucksmann, Gregg Lambert, Bagi Zsolt) a barokk ilyen tágabb értelmezése mellett arra az álláspont-ra helyezkedik, hogy tulajdonképpen a posztmodern paradigma nem más, mint a barokk formák és stílusok egyfajta kortárs újraaktiválódása és kiteljesedése. „[N]em a mi korunk jellegzetessége a »relativizmus«, az »igazság utáni« közvélemény, az emancipáció evidenciáinak eltűnése a mindent felfaló véleményegyenlőségben. Mindezek neve barokk, de a barokk egyben lehetőségi feltétele is bármiféle emancipatórikus kultúrának”²⁷ – jegyzi meg ezzel kapcsolatban Bagi Zsolt. Calabrese (és vele összhangban Bagi is) pedig egyenesen azt javasolja, hogy a posztmodern helyett talán jobb lenne a neobarokk jelzőt használni a modernitás nagy narratíváinak kimerülésével kiemelkedő kulturális állapotra.²⁸ A szerző szerint a neobarokk formai jellegzetességei a modernség eredetiségfétisét felülíró, produktív ismétlés és intertextualitás, a formák túlárado burjánzása, a szervezőközpont elvesztése és az

abból következő nyitottság és policentrikusság, illetve a totalitás hiánya, az instabilitás, a kaotikus szerveződés, a groteszk formák előtérbe kerülése, a vonzódás a monstrozitáshoz és a populáris szórakoztatáshoz, a metamorfózisok és az anamorfózis, az enigmák és a labirintikus konstrukciók.²⁹ Calabrese meglátásait kiegészíthetjük Severo Sarduy megfigyeléseivel a neobarokk érzékenységről, melyeknek értelmében hangsúlyos elemeknek számítanak továbbá az erotizmus, a karnevalizáció, valamint a parodikus viszonyulás a világhoz és a hagyományhoz.³⁰ A megidézett jellegzetességek közül nagyjából mindegyik probléma nélkül alkalmazható a *Barokk Feminára*, így a kötet könnyen összefüggésbe hozható az újbarokk paradigmával.

A neobarokk e felfogása mellett a kötet szempontjából azonban ugyanolyan mérvadó lehet Gilles Deleuze elmélete is. A francia filozófus a barokk kortárs elgondolóival összhangban egy összetett és transzhistorikus kulturális alakzatként képzei el a barokkot, melybe ugyanúgy beilleszhetők Ucello képei, mint Paul Klee, Dubuffet és Hantai vásznai, vagy éppen Pierre Boulez zenéje és Michaux költészete. A barokk lényegét és operatív eszméjét Deleuze Leibniz filozófiája alapján a redő [*pli*] képzetében azonosítja.³¹ Olvasatában a barokk teszi esztétikájának fő szervezőelvévé a végtelenbe utat nyitó redőzés technikáját, mely ugyanúgy tettenérhető az építészetben és a szobrászatban, mint a zenében, az irodalomban és a divatban. A barokk redő azonban transzhistorikus jelenség, túlterjed a barokk történeti határain, lényege pedig, hogy eltűnik benne a közép-pont mint alapvető szervezőstruktúra, melynek köszönhetően a határok és az identitást definiáló szeparációs vonalak felszívódnak. A redőződés folyamata elbizonytalanítja a külső és a belső, a mélység és a felület, a szubjektum és az objektum elhatárolását, és a formák közötti egyértelmű határok kiiktatásával ellehetetleníti a rögzített identitásalakzatok kialakulását és beazonosítását. A lineáris vonalakat és szerveződési formákat felszámoló redő a szeparáció, a lezártág, az identitásképzés és a jelentésrögzítés ellenében dolgozik, a befejezettség és a végesség elvét a formák végtelenségének utópiájára cseréli. A redők újabb redőket tartalmaznak, amik tovább redőződnek a végtelenségig, így nincsenek többé jól lehatárolható formák csak szédületes sokszorozódás és labirintusszerű kiismerhetetlenség. Meglátásom szerint a *Barokk Feminában* ilyen összetett redőződési folyamattal állunk szemben, melynek keretében az olyan különböző diszkurzív felületek, mint az irodalom, a politika, a történelem, a szimulált személyes élettörténet, a betegség és a szexualitás egymásra és egymásba redőződnek. Ha megpróbáljuk kisimítani a redőket [*les plis*], azaz értelmezni [*ex-plicare*, avagy kihajtogatni] az egyes felületeket, egyrészt aval szembesülünk, hogy az egyes redők újabb és újabb redőket rejtenek, másrészt pedig a redők olyan mélyen

egymásba tekerednek, hogy lehetetlen külön-külön szemlélni és értelmezni az egyes rétegeket.

A szöveg küszöbét jelentő paratextusban rögzített dátum (2006 ősze) így nemcsak a politikai, de egyúttal az irodalmi, a szexuális és a pseudo-személyes narratíva redőződésének, azaz magának a szöveg redőződésének a katalizátora. A dátum történelmi-politikai, illetve irodalomtörténeti tétjeivel kapcsolatban korábban már tettem pár megállapítást, melyeket az alábbiakban egy újabb redőződési dimenzióval szeretnék kiegészíteni. 2006 nemcsak a kötetben hangsúlyos politikai események és egy irodalomtörténeti paradigmaváltás (a Telep kiemelkedésének) jelölője, de egyúttal a könyvben megnyilvánuló beszélő első verseskötetnek megjelenési dátuma is egyben. A Litera-napló írás mellett tehát az irodalmi szocializáció, az irodalmi térbe való beíródás egy újabb hangsúlyos elemét villantja fel a könyv. Az első kötet szimbolikus megjelenése egyfajta beavatási rítusként bebocsáttatás az irodalmi köztársaságba (melynek képviselői a mitikus távolságban „sasoló”, elérhetetlen Térey és Kemény, a Telepmitológia nagy hatástörténeti bálványai³²), és a költői identitás elnyerésének eseményét jelöli. A redőződés elve azonban lehetlenné teszi bármilyen költői identitás rögzítődését. A szövegben nemcsak az *Alkalmi magyarázatok a húsról* és az azt követő Nemes Z.-kötetek egyes passzusai, motívumai, fragmentumai kísértének,³³ de egyúttal olyan, különálló versek is megjelennek (például a *Szonettvédelem* – 20.; *Sasok* – 58.)³⁴, melyek mind poétikailag, mind tipográfiailag, mind

ideológiailag sokszor radikálisan elkülönöznek Nemes Z. sajátos lírai beszédmódjától. Ezek a versbetétek mintha a Teleppel szakító, fiktív költői én szándékoltan gyengített szárnypróbálgatásai lennének egy új stílus és nyelv keretei között, mely nem más, mint a BAROKK. A kötetben megnyilvánuló költő tehát nem redukálható egy egységes hangra vagy politikára, személyes és szexuális identitása mellett irodalmi identitása sem rögzíthető egyértelműen (a PRIVÁTOT éltető Teleptől bár látszólag átpártol az ideológiával telített BAROKKhoz, a politikaival megfertőzött beszédmódjában azonban továbbra is ott az igény a megtagadott vallomásosságra egészen a könyvet lezáró passzusokig, melyek azonban mind tipográfiaiban, mind hangütésében elkülönülnek a kötettől, így egy a költői éntől független, külső hangot sejtetnek), ami meglátásom szerint aláássa azokat az értelmezési kísérleteket, amelyek egyfajta nevelődési narratívát akarnak kiolvasni a szövegből, mivel a nevelődési történet célja és végpontja egy meghatározott identitáskonstrukció elnyerése és igenlése. Ebből a szempontból szimpotomatikusnak tartom a kötetben egyes szám első személyben megnyilvánuló költői én széthasadását meghatározatlan számú, Zoli néven hivatkozott alakmásra. A skizoid lírai én így egyszerre van kívül és belül önmagán, egyszerre szubjektuma és objektuma a beszédnek, egyszerre szimulálja és számolja fel a személyességet, illetve egyszerre emeli be és függeszti fel az autofikcionális keretet.³⁵ A sokat használt többes számú megszólalás, így nemcsak a forradalmi események tömegével való azonosulást, hanem a már említett pszichopatologikus énsztruktúrát is jelöli. Ezt az olvasatot támaszthatja alá a beszélő és Zoli(k) elválaszthatatlansága, valamint az egyes és többes szám közötti oszcillálás a pszichoanalitikus kezelés során: „Mióta elkaptak, heti rendszerességgel / FELVILÁGOSÍTÁSRA kell járnom. [...] Ha rólad kérdezzetnek, / próbálunk autistának tünni, ami háromból / kétszer bejön, [...]. A doktor úr elégedetlen velünk. Csóválja / a fejét” (22–23.). Másfelől viszont az én megsokszorozódásnak jelensége, ami nemcsak a beszélőt, hanem a kötetben megjelenő, konzekvensen többszámaban hivatkozott női alako(ka)t (JUDITOK) is érinti, visztaul minket a barokk és a redőződés kérdéséhez, hiszen a megsokszorozódás olvasható akár a történeti barokk egyik jellegzetes stílusjegyének, a motívumismétlésnek és a végtelenbe tartó ornamentális szóródásnak az újraaktiválásaként is.

A redőződés elvét követő barokk Deleuze értelmezésében egyfajta univerzális rend, melynek áradását és végtelenbe tartó továbbredőződéseit semmi sem tudja feltartóztatni. A festmény túllép a kereten és szoborrá válik, a szobor épületté terebélyesedik, az épület pedig városrészévé tágul.³⁶ A barokknak ez a törekvése a bekebelezésre és a feltartóztathatatlan terjedésre ott vib-

rál a *Barokk Femina* oldalain is. A barokk a kötetben egy olyan burjánzó diskurzus, amely be akarja kebelezni az egész világot. A barokk tulajdonképpen totális struktúra, mely ugyanúgy megszállja a politikát, a teret, a testet és a beszédet, mint az irodalmat, a személyességet és a sexualitást. „A BAROKK hosszan készülődött. Voltak már / próbálkozások. 1998 és 2002 közt, copf stílus / formájában, már majdnem bekebelezte az egész / vármegyét, de a copf nem volt kompatibilis a / libidóval, ezért a hercegprímásnak akkor még / ki kellett egyeznie a húsgyárral” (49.). A barokk tehát egy elhúzódó formálódási szakasz után (mely egybeesik a jelenlegi kormányhatalom első kormányzási ciklusával) 2006-ban lendül igazi támadásba. Terjedése a *Hercegprímásból* már jól ismert magyar vidékről indul,³⁷ a nemzettest legautentikusabb tartományából, célja pedig egyértelmű: bevenni a HAZUGSÁGtól átítatott, bűnös fővárost (melyre a szöveg többször hol Babilonként, hol pedig Jeruzsálemként hivatkozik). „És a BAROKKRA / várok, hogy egyszer és mindenkorra igazza le a várost, / citerástul, keresztény-polgárastul és hidastul” (43.). A BAROKK totális struktúrájának születési helye a dunántúli régió, Pápa és Nyárad környéke, mely a 17. század második felében az Esterházy család birtokába került.³⁸ A térség és a barokk közötti bensőséges kapcsolat tehát történetileg is motívált és megalapozott. A főváros meghódítására induló BAROKK forradalom lényege a történeti barokk eredeti stratégiájával összhangban nem más, mint hogy a szubjektumot „a mondandó részesévé, de passzív részesévé tegye. [...] Egyszerű mondandó egyszerű módon megjelenítve, ahogy mindenki befogadhatja, vagy, pontosabban, ahogy mindenkit befogadhat a maga szimulált terébe.”³⁹ A BAROKK terjedésének konceptuális magját képező, egyszerű módon megjelenített egyszerű mondandót a kötetben meglátásom szerint az ALAPNYELV képviseli. Ez a szövegtestben tipográfiaiban is elkülönülő nyelv a BAROKK terjedésének leghatásosabb eszköze. Az olyan személytelen és meglehetősen univerzális jelölőkből összeálló ALAPNYELV, mint az IGAZ, a NEMZET, a HAZUGSÁG, a VÉR, a FORRADALOM, a HAZA, a HAZAÁRULÁS, a HALÁL, az ÉLET, a FÖLD, a VALLÁS egy olyan zárt rendszerként tételeződik, mely az IRODALOM és az irodalomban nyelvileg kifejeződő PRIVÁT ellenpontja. Abból, hogy maga az IRODALOM és a személyességet jelölő PRIVÁT is nagybetűvel van szedve, az ALAPNYELV és a barokk terjedésének sikerére lehet következtetni. A BAROKK Budapesttel együtt sikeresen megszállta az IRODALMAT és a PRIVÁTOT is. A nyelvet tehát többé már nem a szubjektum uralja és teremti, hanem épp fordítva az ideológia és annak legközvetlenebb kifejezési formája, maga a nyelv uralja és termeli ki magát a politikai szubjektumot. Az ALAPNYELV szavainak jelentése azonban

(a lacani *glissement* képzetével analóg módon⁴⁰) folyamatos csúszásban van. Az egyes jelölőknek nincs konvencionális jelentése, mindig újabb és újabb szemantikai tartományokat mozgatnak meg. Csak, hogy egy enigmatikus példát említsünk, a FIDESZ mozaikszó jelentheti hol magát a BAROKKOT (17–18.), hol egy politikai pártot (52.), hol nemiszervet (62.), hol pedig szemérmert (62.). A konvencionális jelentés fel-függesztődik, az adott nyelvi kontextus dönti el, hogy a verzállal szedett alapnyelvi jelölő éppen milyen szemantikai tartományt mozgat meg. Az ALAPNYELV így a maga legtisztább formájában mutatja be a politikai retorika működését. Žižek értelmezésében az ideológiai mező állítja meg a jelölési folyamat elcsúszását azzal, hogy egy adott narratív mag köré rendezi a jelölőket, megteremtve ezáltal egyfajta koherens jelentésháló illúzióját, mely az adott identitáskonstrukció egységét és szilárdságát is biztosítja. A szabad jelölők a jelölés produktív folyamatának megakasztásáért felelős ideológiai horgonypontra fűzve [*the ideological quilt*] nyelik el identitásukat és telítődnek meg jelentéssel.⁴¹ Az ideológia így egyfajta koherens jelölőrendszer látszatát teremt meg, melyben a szavaknak és a jeleknek egyértelmű jelentést kölcsönöz az ideológiai mező identitása. Az identitást biztosító és a jeleket elrendező horgonypont azonban problematikus, hiszen jelölt nélküli jelölő. Az ideológiai teret szervező és a jelölőlánc koherenciáját biztosító mesterjelölők tulajdonképpen üresek. Az ideológia által interpellált szubjektum helyezte tehát meglehetősen paradox, hiszen identitásának alapját a mesterjelölőkkel való szimbolikus azonosulás jelenti, a mesterjelölők viszont üresek, pontos jelentésükkel senki sincs tisztában.⁴² A *Barokk Femina* ALAPNYELVE meglátásom szerint az ideológia működését mutatja fel és leplezi le. Az identitásképző mesterjelölők tipográfiailag is kiemelkednek a kötetben mozgatott jelölők halmazából. Ezek a mesterjelölők mozgatják a BAROKK totális forradalmát, ezek a mesterjelölők szállják meg a társadalmi teret, a várost, valamint a beszélő politikai és irodalmi tudatát. Az ideológia perverz logikája alapján azonban a mitikus aurával felruházott jelölők üresek. A szövegben sokszor súlykolt egyenlőség-képletek (például „C=Ceres”) a jelentés és az identitás ideológiai rögzítésére hívják fel a figyelmet. Az ALAPNYELV viszont épp ennek a rögzítési kényszernek a kudarcát mutatja fel, azt hogy egyértelmű egyenlőségi képlet jelölt és jelölő között nem lehetséges. Azzal, hogy az ALAPNYELV szavait lépten-nyomon újraszemantizálja a szöveg, a szimbolikus mesterjelölők és az ideológia ürességére hívja fel a figyelmet. A mesterjelölők elvesztik szimbolikus jelentésüket és jelentőségüket, visszahullanak az ideológiai mező megképződése előtti szabad lebegésbe. „Bármely ideológiai építmény elemzésében tehát a legfontosabb lépés az építményt összetartó elem (»Isten«, »Ország«,

»Párt«, »osztály«...) lenyűgöző káprázata mögött kimutatni ezt az önreferenciális, tautologikus, performatív működést.”⁴³ Olvasatomban a *Barokk Femina* politikájának lényegét épp az ideológiai építmény szimbolikus illúzióját biztosító tautologikus és performatív működés leleplezése jelenti. Tétje így jóval túlmutat a lokális aktuálpolitikán, hiszen nemcsak egy adott ideológiai konstrukció perverz működését mutatja fel, hanem magának az ideológiai gépezetnek a komplex logikáját.

Mindennek fényében úgy gondolom, hogy azok az olvasatok, amelyek egy aktuálpolitikai mező kizárólagosságából közelítenek a műhöz és azzal vádolják, hogy egy privilegizált és elitista értelmiségi pozícióból, leereszkedő módon ironizál a jobboldali hagyományon,⁴⁴ egyoldalú és korlátozott kreativitású politikai narratívára redukálják a szöveget. A kötet politikai összetettségének értelmezéséhez érdemes segítségül hívni a túlazonosulás fogalmát. Az ideológiai diskurzussal való túlazonosulás stratégiája Nemes Z. Márió életművében belül a hungarofuturista mozgalom alapvetéseiben bukkant fel. Fülöp Barnabás szuggesztív erejű kritikájában a *Barokk Femináról* rámutatott arra, hogy Nemes Z. költészeti és elméletalkotói-kritikusi munkássága alapvetően elválaszthatatlanok egymástól, melynek fényében kifejezetten motivált a kötetet a hungarofuturizmus tételei alapján olvasni.⁴⁵ Maga a szerző pedig egy interjúban ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy a kötet elgondolhatatlan a hungarofuturizmus elméleti háttere nélkül, mindazonáltal a *Barokk Femina* esetében célszerűbb a hungarofuturizmus egy újabb változatáról beszélni (hungarofuturizmus 2.0), melynek keretében sikerült átültetni a gyakorlatba a mozgalom kiáltványokban megfogalmazott elméleti alapvetéseit.⁴⁶ Mindebből arra következtethetünk, hogy a túlazonosulás fogalma ténylegesen elengedhetetlen a kötet politikai vállallásainak értelmezéséhez. Az *overidentification* elgondolása a mesterjelölők ürességéhez hasonlóan Žižek szövegeiben bukkan fel és ugyanúgy elválaszthatatlan az ideológia kérdésétől, mint a szimbolikus aurával felruházott, identitásképző erejű szavak. A túlazonosulás gondolata a Laibach performansz-szerű koncertjeivel kapcsolatban merül fel és kerül kidolgozásra a szlovén gondolkodó kilencvenes évek derekán keletkezett szövegeiben. A jugoszláv underground mitikus art-punk zenekara fellépéseiben olyan sajátos esztétikai világot épített fel, mely a totalitárius rendszerek agresszív kódjait és retorikáját mozgatta. A performansz így egyfajta interpretációs zárlatot okoz. A baloldali közönség a cinikus-posztideologikus pozíció keretrendszer alapján a totalitárius reprezentációk ironikus-parodikus újraszcenírozásaként szeretné olvasni az előadást, de közben nem lehet biztos benne, hogy nem épp az ellenkezőjéről, azaz az önkényuralmi narratíva igenléséről és megerősítéséről van szó. A zenekar nem szolgáltat semmilyen egyértelmű interpre-

tációs fogódzót azzal kapcsolatban, hogy a színrevitel ironikus és játékosan kritikus, vagy fordítva, véresen komoly és affirmatív, meghagyja a vágy szabad játéktérét, azt nem hagyja fixálódni egy adott politikai narratívában.⁴⁷ A Laibach tehát abból a felismerésből kiindulva, hogy az ellenzéki-kritikus pozíció nem szubverzív, hiszen ugyanúgy része a hatalom körének, mint maga a hatalmi retorika, épp a hatalmi retorika túlzérlésével, az ideológiai fantázia obszcén magjának teatrális színrevitelével ássa alá a hatalom működését. A *Barokk Femina*ban korántsem az ellenzéki pozíció parodikus közelítésmódjával állunk szemben, hanem sokkal inkább a Laibach által alkalmazott túlazonosulási stratégiával, mely összeharja a politikai mátrix bináris szerveződését. A hungarofuturista projekttel összhangban a kötet „nem tagadja és/vagy parodizálja a nemzetgép retorikáját, hanem az irónia fedezéke nélkül, a beomlásig hajtja túl”.⁴⁸ Az alapvetően a jobboldal politikai kultúrájához kapcsolódó jelölőket mozgató BAROKK és az ALAPNYELV a túlazonosulás projektjének megvalósítását szolgálják. Az ideológiai retorika mozgatóján túl a túlazonosulásnak van még egy markáns irodalmi vetülete is, melyet a túlhajtott szövegköziség hordoz. A szöveg ugyanis Nemes Z. Márió személyes kánonjának jól ismert szereplői (József Attila, Kassák Lajos, Antonin Artaud, Marno János, Szabó Lőrinc, Jörg Buttgerit, H. P. Lovecraft etc.) mellett, a *Hercegprimás*ban megkezdett tendenciát folytatva, számos a népi-nemzeti kánonhoz köthető szerző szövegét is használja. Juhász Ferenc-, Nagy László- és Csoóri Sándor-részletek mellett Sinka István-, Erdélyi József- és Döbrentei Kornél-intertextusok is bele vannak dolgozva a szövegbe. A *Barokk Femina* bináris oppozíciókat és elválasztásokat felülíró szövegpolitikája alapján azonban ennek a népi-nemzeti hagyományrétegnek a beemelése sem ironikus. Az, hogy a kötetben sokszor egymást kizáró hagyományrétegek kerülnek egymás mellé a kánonokkal való viszony teljes szabadságát feltételezi és olyan pozíciót jelöl ki, mely nem kötelezi el magát egyértelműen egyik tradíció irányában sem. A szöveg egyszerre mozgat urbánus és népies, kozmopolita-nemzetközi és nemzeti, baloldali és jobboldali elemeket, egyik diskurzusból sem próbálja saját identitását rögzíteni. A túlazonosulás logikája alapján nem függeszti fel az egyes szövegpolitikák és esztétikai hagyományok közötti szabad játékot, ami a kulturális teret (és természetesen magát az irodalmat) szervező politikai dichotómiák tarthatatlanságára hívja fel a figyelmet. A *Barokk Femina*, ez alapján nem az egymással szemben álló politikai és kulturális hagyományokat támadja, hanem magát a struktúrát, ami folyamatosan antagonisztikus pozíciókba rendezi a diskurzust. Nemes Z. Márió világában nincs rögzített identitás, se politikai, se irodalmi, se szexuális, se biológiai értelemben, csak egymást folyamatosan

keresztelő szökésvonalak vannak, a rögzített pozíciók zártságát felfüggesztő deleuze-i leendés.⁴⁹

A kötet emlékezetes zárata meglátásom szerint ezt a produktív leendést tematizálja.⁵⁰ A főszereplő az enigmatikus REDROOM nevű diszkóban⁵¹ egy orgiasztikus buliban vesz részt, melynek csúcspontján a táncverseny győzteseként, egy perverz rituálé kerekei között férfiból nővé alakul. Míg a REDROOMba való alászállás a katabázis kulturális hagyományát, addig a diszkótrónon történő átalakulás a misztériumok és az apokalipszis világát idézi meg nemcsak szcenírozásban, de intertextuálisan is, elég ha csak a *Jelenések könyvének* negyedik fejezetében felbukkanó isteni trónra, az azt őrző lényekre és a körülötte hajlongó, fehér ruhába öltözött vénekre gondolunk: „A DISZKÓTRÓN körül 24 szék, a székeken / huszonnégy Zoli ült, fehér ruhába öltözve, a fejükön / aranykoszorú. A DISZKÓTRÓN előtt kristályként / csillogó üvegtenger. A DISZKÓTRÓN körül négy / ÉLŐLÉNY elől hátul tele szemekkel, melyek soha nem / csukódnak le” (78.). Emellett a rituális átalakulást ünneplő és egyúttal a profán misztériumszerű epizódot lezáró „SZENT SZENT SZENT” szólamok is a *Jelenések könyve* említett részéből lettek átemelve. A főszereplő nővé válása azonban nem egy egyértelműen felszabadító esemény. Ezzel kapcsolatban messzenőki egyetérték Fülöp Barnabással, amikor arra hívja fel a figyelmet, hogy bár a szöveg játékba hozza a deleuze-i leendés elméleti keretét, az azonban nem alkalmazható mechanikusan a kötet világának egészére.⁵² A szadomazo kultúrát megidéző női ruhadarab, a korzett győzelmű páncéljába bújó, péniszétől megfosztott femina ugyanis BAROKK, tehát a terjedő totális ideológia még magát a felszabadító leendést is kolonizálja, az egyik lehetséges szökésvonal is politizálódik. Ezzel kapcsolatban találóak Bagi Zsolt meglátásai a barokk esztétika politikájáról, hiszen a barokkal kapcsolatba lépő szubjektum „hatalmas spektákulum részese, akinek ebben a helyzetben nem a maga autonómiája, hanem csakis a szimulált látványosság kölcsönöz hatalmat. Saját hatalmát alávettetésében nyeri el, mintegy a szimuláció kegyelméből. Kétségkívül van valami szinte forradalmi módon felszabadító a felszín barokk kultúrájában: ez a természetes hierarchia felmondása. Ám ez a felszabadulás látszólagos, azonnal egy új hatalmi struktúrában: a szimuláció terében és a szubjektum abban betöltött, a kegyre irányuló és csak abból részesedve hatalommal bíró helyzetében találja magát. A szimulációban részesedő és csak azáltal cselekvő barokk szubjektum hatalom nélküli, autonómiája szimulált, valójában a hatalom kegyéből létezik csupán.”⁵³

Hogy felülírja-e ezzel a kötet az identitás rögzíthetlenségének ideálját és a folyamatos alakulás, a folyamatos elmozdulások és redőződések ellenőrizhetetlen

mechanizmusait, számomra nem kérdéses. Bár a szimbolikus kasztráció és az azt követő nővé válás katartikus eseményét megszállja a BAROKK, a szöveg a negatív dialektika értelmében meghagyja a szabad játék és a mozgások felszabadító dinamikáját, és sokkal inkább arra figyelmeztet, hogy az alakulást nem szabad feltartóztatni, meg kell tartani az élet és az élő anyag folyamatos burjánzását, mely ugyanúgy lebontja a külső és a belső, a múlt és a jelen, az irodalom és a történelem, a politika és a fantázia, a személyes és a fikatív, a nemzeti és a kozmopolita, a népies és az urbánus, az erotizált és a szűzies, a szent és a profán közötti identitásképző demarkációs vonalakat. Ebből a szempontból talán nem véletlen, hogy a kötet az emlékezetes zárójelenet mellett számtalan ponton párbeszédbe lép az apokaliptikus irodalom és gondolkodás már említett alapszövegével, a *Jelenések könyvével*. Az apokaliptikus beszédmód a végső igazság feltárását, megmutatását szolgálja. Azonban, ahogy arra Jacques Derrida

rámutatott, az apokalipszis katasztrófáját tulajdonképpen maga a beteljesületlenség jelenti, az, hogy az igazság megmutatkozásának pillanata mindig és eleve pusztán eljövendő. A vég nélküli berekesztődés, a vég nélküli vég gondolata⁵⁴ megnyitja a jelentés és az identitás rögzíthetetlenségének produktív játékterét. Azt hiszem, hogy a *Barokk Femina* valahol erről a játéktérrel, ennek a játéktérnek az igenléséről szól. Az, hogy a szerző azóta több *Femina-kommentárt* publikált folyóiratokban, ugyanúgy a lezárhatatlanság és a rögzíthetetlenség poétikailag és politikailag is színrevitt ideálját erősítik meg. Hogy a *Barokk Femina* önmagán is túlburjánzó világa képes lesz-e a kötetben ábrázolt BAROKK fertőzésével analóg módon megfertőzni az irodalmat, a politikát és a kultúrát, természetesen kérdéses, mindazonáltal avval kapcsolatban nem lehetnek kétségeink, hogy a kötet az utóbbi évek egyik legkreatívabb, legérdekesebb és egyben legmegosztóbb poétikai és politikai vállalkozása. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- Bartók Imre: Szomorú, *Dunszt*, 2020. február 13. (https://dunszt.sk/2020/02/13/szomoru/?fbclid=IwAR1put-WK0hG3c1ZStoKc23CvOFsG9m1SM2BDKLRpDbpFny_lxTJ-ebx0D18)
- Mohácsi Balázs: Radikális hibriditás, *Műút*, 2015. március 3. (<https://www.muut.hu/archivum/11574>)
- Lapis József: *Lira 2. 0. Közelítések a kortárs magyar költészethez*, JAK–Prae, Budapest, 2014, 26–27.
- Lengyel Imre Zsolt: Felbomló tájban, *Magyar Narancs*, 2014. november 6. (<https://m.magyararancs.hu/konyv/felbomlo-tajban-92427>)
- Nemes Z. Mária: Az „összintesség” kódjai önmaguk ellen fordulnak (Köröstyös Gergő és Modor Bálint interjúja), *Litera*, 2020. március 29. (<https://litera.hu/magazin/interju/nemes-z-mario-interju.html>)
- Uo.
- Mohácsi Balázs: *Alkalmi magyarzatok Zoliról*. (Megjelenés előtt álló kézirat)
- Benkő Krisztián: A „napló” mint alakzat, *Önkívület. Olvasónapló a magyar romantikáról*, Kalligram, Pozsony, 2009, 15–16.
- Pilinszky János: *Tanulmányok, esszék, cikkek II.*, Századvég, Budapest, 1993, 240.
- Bartók, 2020.
- A választások motiváltsága egyértelműnek tűnik, hiszen az említett nevek és életművek régóta ott keringenek Nemes Z. Mária költészetében és elméleti munkásságában, részét képezik személyes kánonjának, elég ha csak felidézzük a számtalan József Attila-utalást (*A Mama* című verstől a *Szabad ötletek jegyzékéig*), az emblemikus *Artaud bőrpofája* című verset vagy a nagyívű Weininger-tanulmányokat.
- A két kötet kapcsolatára a későbbiekben még kitérek.
- Förköli Gábor: Szájszag és népköltészet, *Tiszatáj*, 2016. április 4. (<http://tiszatajonline.hu/?p=95219>)
- Jean Starobinski: *Le style Rocaillie, L'Invention de la Liberté – 1700–1789.*, Skira, Genf, 1964, 22–39.
- Bár Nemes Z. költészetének egyik kitüntetett referenciáját, a pszichiátriai intézmények és kezeléseik rendszerét bensőségesen ismerő Artaud-t idézve „A betegség egy állapot. / Az egészség is az, / de csúfabb. / Úgy értem, csóffadt és vacak. / Minden beteg növekszik. / Minden egészséges ember áruló lesz egyszer [...] / Egész életemben beteg voltam és most sem vágyom másra [...] / Meggyógyítani egy beteget, az büntény.” (Antonin Artaud: *Rodezi levelek – 1943–1946*, Kijárat Kiadó, Budapest, 2011, 105.) A pszichotizált énstruktúra ennek fényében a kötet részben neoszürrealista poétikájának egyik lehetséges alapja és letéteményese.
- Nemes Z. Mária: *Elidegeníteni a pszichózist. Nemes Z. Máriaóval Förköli Gábor beszélget*. (Megjelenés előtt álló kézirat)
- Mohácsi, 2015.
- Gregg Lambert: *The Return of the Baroque in Modern Culture*, Continuum, London–New York, 2006, 19.
- Bacsó Béla: Költői gazdálkodás, *Élet és Irodalom*, 2020. január 3.
- A találó meglátást kiegészíteném még a fúga műfajával, mely az ismétlődő és egymást kergegető motívumok mellett összetett polifóniája révén is kapcsolatba hozható a *Barokk Femina* poétikai komplexitásával. A fúga emellett etimológiailag a szókés képzetéhez is kapcsolódik, ami a deleuze-i szökésvonal referenciátartományát is megmozgatja, mely meglátásom szerint a szubjektivitás ellehetetlenülése szempontjából fontos elemzési támpontot képezhet.
- Pintér Dóra: Ön- és közmarcangolás, *Műút*, 2019. december 18. (<https://www.muut.hu/archivum/33722>)
- Az egymással versengő és sokszor ideológiailag telített etimológiai magyarzatok közül Nemes Z. Mária költészetének kapcsán a legtalálhatóbb kétségkívül az az a közelítés, mely a barokk szót a kinövés, a tumorral és a cisztával hozza összefüggésbe. Lásd. Severo Sarduy: *El barroco e el neobarroco*, César Fernández Moreno (szerk.): *América Latina en su literatura*, Sécs XX., Mexico, 1984, 167.

- 23 Michel Foucault: *A szavak és a dolgok*, Osiris, Budapest, 2000, 34.
- 24 Bagi Zsolt: Újbarokk, 2017. aug. 23. (https://aszem.info/2017/08/bagi-zsolt-ujbarokk/#_ftnref5) A szubjektivitás lehetősége, ahogy azt korábban is jeleztem, a kötet egyik hangsúlyos kérdésselvetése.
- 25 Heinrich Wölfflin: *Művészettörténeti alapfogalmak. A stílus fejlődésének problémája az újkori művészetben*, Magyar Könyvklub, Budapest, 2001, 33–40.
- 26 Lambert, 2006, 9.
- 27 Bagi, 2017.
- 28 Omar Calabrese: *La era neobarroca*, Ediciones Catedra S. A., Madrid, 1999, 30–31.
- 29 *Uo.*, 44, 52, 106–107, 119.
- 30 Sarduy, 1984, 171, 177–178.
- 31 Gilles Deleuze: *The Fold. Leibniz and the Baroque*, Athlone Press, London, 1993, 33.
- 32 *Vö. Lapis*, 2014, 29.
- 33 Melyek közül a legszembevetőbb a kötet címévé avatott „barokk femina” szókapcsolat, de emellett számos egyéb motívum, szófordulat, költői kép is áttemelődik a korábbi könyvekből. Pár kiragadott példa a teljesség igénye nélkül: Judit(ok), Zoli, a keleti tej, a daganat, a sajt, a rovararcú kurva, a vidék. Ezekon kívül olykor teljes mondatok, versszakok, vagy akár hosszabb passzusok is beleíródnak a szövegbe a korábbi kötetekből. Elég, ha csak a *Bauxit* emlékeztetés „Zoli meg én” című versére gondolunk, mely teljes egészében bukkan fel újra a *Barokk Femina* 23. oldalán.
- 34 Ezutóbbi szinte egy-az-egyben áttemelése egy Sinka István versnek.
- 35 Mohácsi Balázs találóan emeli ki a Zoli név és a szerző nevének középső (Z.), a monogram által kitakart tartománya közötti egyezést, mely ismét csak a személyesség és annak szimulálásának kérdéséhez vezet vissza. Lásd. Mohácsi: *Alkalmi magyarázatok Zoliról*
- 36 Deleuze, 1993, 123.
- 37 A vidéki eredetben és a népi-nemzeti kultúra jelölőivel fenntartott bensőséges kapcsolatban, mely a kötetben terjedő BAROKKot jellemzi, a történeti magyar barokk egy sajátos jellegzetességének lecsapódását is megfigyelhetjük. Európa azon részein, ahol a polgárosodási folyamatok komoly gazdasági és társadalmi akadályokba ütköztek (Közép- és Kelet-Európa, Ibériai-félsziget) a hagyományosan az arisztokratikus körökhöz kötődő barokk kifejezésforma leszívárgott a köznemességbe és a népi kultúrába. Az arisztokratikus barokknak így kialakult egy markáns provinciális, népi változata, az úgynevezett parasztsbarokk. *Vö.*: Gyenis Vilmos: Későbarokk és népies irodalom. XVIII. századi protestáns víziók, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1968/1, 1–24.
- 38 Elég, ha csak Pápa legnagyobb nevezetességére, a városi teret uraló, híres Esterházy-kastélyra gondolunk. A pápai térség és a pápai húsfeldolgozó azonban ugyanúgy részét képezi Nemes Z. Mária személyes mitológiájának is, a korábbi kötetekben is elő-előbukkan mint térreferencia. Ha hozzátesszük még azt is, hogy hivatalos életrajza szerint a szerző nevelődése is ezekhez a városokhoz köthető, akkor ismét csak az irodalom, a politika, a történelem, a magánmitológia és a tulajdonképpeni élettörténet egymásba redőződésével állunk szemben.
- 39 Bagi, 2017.
- 40 Smid Róbert: A betű mint a jelölés üres helye Jacques Lacan pszichoszemiotikájáról, *Kellék*, 2016/55, 105.
- 41 Slavoj Žižek: *The Sublime Object of Ideology*. Verso, London, 1989, 95.
- 42 Szigeti Attila: A Valós fantáziapótlékai. Slavoj Žižek és az ideológia pszichoanalitikus filozófiája, *Erdélyi Múzeum*, 2015/4, 39–40.
- 43 *Uo.*, 40.
- 44 Vida Kamilla: Engedjük szabadon, *Élet és Irodalom*, 2020. január 3.
- 45 Fülöp Barnabás: Hidranász és ősavar, *Litera*, 2020. március 28. (<https://litera.hu/magazin/kritika/hidranasz-es-osavar.html>)
- 46 Nemes Z. Mária: Az „őszinteség” kódjai önmaguk ellen fordulnak (Köröstyös Gergő és Modor Bálint interjúja), *Litera*, 2020. március 29. (<https://litera.hu/magazin/interju/nemes-z-mario-interju.html>)
- 47 Slavoj Žižek: Why are Laibach and Neue Slovenische Kunst Not Fascist?, *The Universal Exception*, Continuum, London, 2006, 65–66.
- 48 Miklósvölgyi Zsolt – Nemes Z. Mária: Hungarofuturista kiáltvány, *Litera*, 2018. január 10. (<https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/hungarofuturista-kialtvany.html>)
- 49 Gilles Deleuze – Claire Parnet: *Párbeszédek*, L'Harmattan, Budapest, 2016, 8.
- 50 A könyv zárata mindazonáltal kettős. Az alábbiakban elemzett apokaliptikus jelenetet követ egy a kötet domináns, énközpontú megszólalásmódjától némileg elütő, konzekvensen többes szám első személyben megírt második zárlat, mely tipográfiailag is elkülönül a szövegtesttől. Ez a második zárlat a kötetnek egyfajta összefoglalása, mely felvonultatja a főbb szereplőket, tematikákat, nyelvi fordulatokat és újralátogatja a bejárt helyszíneket. A kötetben elbeszélte történet valójában véget ér a klimatikus diszkójelenetben.
- 51 A szórakozóhely nevében is lecsapódik a referenciális történeti valóság, az irodalmi és kulturális hagyomány, valamint a szétfeszített személyesség. A Redroom szó nemcsak Stephen King és Kubrick *Ragyogására* utal, de egyúttal felvillantja a kétezres évek egyik kedvelt budapesti egyetemi szórakozóhelyének, a Living Roomnak a nevét és vörös színű designját is.
- 52 Fülöp, 2020.
- 53 Bagi, 2017.
- 54 Jacques Derrida: A filozófiában újabban meghonosodott filozófikus hangnemről, *Minden dolgok vége*, Századvég Kiadó, Budapest, 1993, 91.

MEGISMÉTELT MOZDULATOK

„Csáth ma éppoly ismert alakja a 20. század elején kibontakozó modern magyar irodalomnak, mint Ady, Kosztolányi vagy Babits Mihály, de furcsább és titokzatosabb náluk.” – írja Szajbély Mihály 2019 októberében megjelent nagymonográfiájának bevezetőjében. Mindez csak a közelmúltra nézve érvényes megállapítás, mivel Csáth Géza nevét közel három évtizedig feledés övezte, csupán az értelmiség titkos jel-szavaként élt a köztudatban. Szajbély Mihály irodalomtörténeti munkássága minden kétséget kizáróan az egyik legjelentősebb mérföldkő volt abban a folyamatban, amely Csáthot a magyar irodalmi kánon meghatározó alakjává emelte. Nagymonográfiája nem előzmény nélküli, 1989-es munkájának szerves folytatása, kiegészítése.

Csáth Géza kései felfedezésének egyik oka a korán derékba tört, tragikus életút volt, de egyúttal ez az, ami a későbbiekben hozzásegítette az életművet reneszánszához. A személyes tragikum és az ebből eredő kései kanonizálás egyaránt szerepet játszott abban, hogy Csáth kultikus figurává, sőt a rendszerváltás utáni értelmiség misztikus idolvájává emelkedett. A szerhasználó pszichiáter, az élvezeteket hajszoló művész, a megtört polgár, az önpusztító értelmiségi, ezek mind olyan címkék, melyek elválaszthatatlanul hozzátapadtak Csáth alakjához, szükségszerűen magukban hordozva a misztifikálást és a bulvárosodó olvasatok veszélyét.

Az élet és életmű szimbiózisa Csáth esetében mindentől függetlenül teljesen adekvát megközelítés. Szajbély Mihály „régimódi monográfiájában” sem mond le erről, nem keres markánsan új perspektívát, de az az alaposág, ahogyan ennek utánajár, egyfajta rendteremtést eredményez realitás és mítosz között. A könyv megkíséreli kitölteni azokat a hiátusokat, melyek

Szajbély Mihály:
Csáth Géza élete és munkái.
Régimódi monográfia
Budapest, Magvető, 2019

Csáth Gézát a magyar irodalom misztikus ködlovagjává tették.

A szerző bevezetőjében körüljárja azt a kérdést is, hogy mindez lehetséges-e. Újraalkotható-e hitelesen az életrajz narratívája a jelen távlatból, ráadásul egy külső elbeszélői pozícióból? Lényegében állást foglal egy lehetséges narratíva mellett, mely azonban nem kíván egyedüli és megkérdőjelezhetetlen lenni. Követi azt a posztmodern narratológiai értelmezést, melyben a történész (jelen esetben az irodalomtörténész) a rendelkezésre álló forrásokból rekonstruál, de ez a rekonstruáló szándék sokkal inkább *megkonstruál*óvá válik a folyamatban. Ez pedig leginkább a regényíró munkájához áll közel. A műfajt „régimódi monográfiaként” jelöli meg, mégis, mintha az olvasónak egyúttal Csáth Géza életrajzi regényét is a kezébe adná. Azt a regényt, melynek megírására Csáth Kosztolányit kérte fel, és ami végül Szajbély Mihály tollából született meg.

A könyv szövegkezelése egy érdekes hermeneutikai játékként is megközelíthető, ahogyan a monográfia ezeket az önmagukban is rendkívül rétegzett szöveganyagokat, életet és életművet egymásra olvassa. Mindemellett a szerző, ahol csak teheti, a csáthi megközelítést választja a rendszer felállításában, például, ahogyan az indító két mottóban Csáth szavaival rögzíti a narrátori szerepeket.

Az életrajzi kutatás primér anyagát egyértelműen Csáth naplói adják, amelyek különleges helyet foglalnak el az életműben. Csáth gyerekkorától egészen haláláig vezette őket. A jegy-

zetelés rövid idő után elszakad a szokásos műfaji jegyeiktől, és a kegyetlen önfeltárás – ahogy Szajbély fogalmaz: *élveboncolás* – terepe lesz. Az időbeliségük változik néha, és gyakran tapasztaljuk, hogy a naplókhoz tartozó szöveganyagot memoárok vagy önéletrások is kiegészítik. Itt van tehát a csáthi önvallomás szövegfolyama, erre még ráépülnek a levelezések. Szajbély azonban távolabb lépett ettől a forrástól, kitágítva így a személyes perspektívát. A családtagok (például az apa vagy Jász Dezső), a szakmai környezet hasonló, fennmaradt feljegyzéseit, levélváltásait az önvallomás mellé olvasta, majd kor- és helytörténeti adatokkal egészítette ki mindezt. Az így kapott átfogó, apró részleteket is megragadó összkép már ad fogódzókát a kultusz bizonyos pontjainak megkérdőjelezéséhez. Például az apához vagy a mostohához fűződő kapcsolatnál szeretetteljes családi viszony olvasható ki, ezeknek a több perspektívát is megvilágító részleteknek hála. Annak ellenére, hogy a Csáth-értelmezésben rendszerint negatív színben tűnnek fel ezek a viszonyok, ami valójában a felnőttkori naplójegyzetektől eredeztethető.

Az életműben is ehhez hasonló rétegződés mutatkozik. Csáth novellái két részre bonthatók. Beszélhetünk klasszikus értelemben fikciós írásokról, és önéletrajzi ihletettséguékről. A monográfia maradéktalanul feltárja ezekben az életrajzi összefüggéseket az értelmezés során. Mindezt képes olyan formában megtenni, hogy nem determinálja a szöveget, pusztán újabb ol-

vasatokat tár fel, mélyíti az értelmezési háló lehetőségeit. Ebben a tekintetben eltérő arányokkal dolgozik. Előfordul, a szövegközpontú értelmezés mellett, hogy a mű pusztán életrajzi kontextusba helyezett címként szerepel. Ilyenkor gyakorlatilag intertextusokat, fel-tárandó nyomokat hagy Csáth értelmezője számára.

Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy Csáth sokoldalú tehetség volt, nem pusztán novellista. A színpadra szánt művek, a képzőművészeti alkotások, a zeneművek éppúgy az életmű művészeti vetületéhez tartoznak, ráadásul át is csengenek egymásba. Az írás, a zene és a képzőművészet egyidejű gyakorlásának köszönhetően nevezi Kosztolányi Csáthot *hármasművésznek*. Szajbély a monográfiában, bár mindhármat vizsgálja, és a zenének külön fejezetet is szentel, ugyanezt, sajnálatos módon, a képzőművészettel nem teszi meg. Az ominózus fejezetben egyszerre foglalkozik a zeneszerzővel és a zenéről gondolkodó Csáthtal. Zenekritikáit, zenei témájú esszéit, és ide kapcsolható novelláit is górcső alá veszi. Minden kétséget kizáróan a zene az, ami az irodalmat követően a legmarkánsabb szerepet játszotta Csáth életének művészeti vetületében. Ezt feltárni kívánó tudományos értekezés több is született, majd 2015-ben Kelemen Éva a teljes anyagot rendszerező, és azt alaposan értékelő nagy munkát is megírta a zeneszerző Csáth Gézáról (Kelemen Éva, *Művészetek vándora, A zeneszerző Csáth Géza*, Budapest, Magyar Kultúra Kiadó, 2015.) Ilyen átfogó kutatás a képzőművészeti tevékenységéről nem született. Az életműben arányai-ban kisebb számban jelennek meg a vizuális alkotások, de a zenéhez hasonlóan végigkísérik azt, ahogy a képzőművészeti témájú kritikák és értelmezések is, így hasonló módon felépíthető lett volna egy ezt tematizáló fejezet, jobban megragadva a hármasművész minden oldalát.

Az ellenben teljesen biztos, hogy Szajbély a Csáthoz köthető sajtótörténeti anyag legalaposabb értelmezését adja. Csáth főleg egyetemista évei alatt rendszeresen publikált a *Bácskai Hírlapban*, a *Budapesti Naplóban* (ahol később zenekritikusként az állandó szerzői gárdának is tagja lett), a *Nyu-*

gatnak az indulástól kezdve munkatársa volt. Ezekben a sajtóorgánumokban nem csupán kezdő írói ambíciói bontakozhattak ki, megélhetése szempontjából is fontosak voltak. A tárca-novellái mellett publikált esszéi és kritikái adekvát szöveganyagot biztosítottak a kutatáshoz, mert olyan módon is megközelíthetőek, mintha a napló-feljegyzésekben megmutatkozó gondolatok és létértelmezések szubsztanciái lennének. Ezek a munkák mint-ha köztes helyet foglalnának el a szöveg- és életmű között, művészet és életrajz határán helyezhetők el, csakúgy, mint az orvos-író, Doktor Brenner József, az *Elmebetegségek pszichikus mechanizmusának* szerzője.

A kötet szerkezete akár egyszerűnek is tűnhet. Először a helyet rögzíti. A két alapvető helyszín, Szabadka és Budapest párhuzamos ütköztetésében, mozaikdarabokként, finoman illesztgetve, az időrendet követve a gyerekkortól jut el a medikusi éveken át az életpálya leszállóáig. Mindez rokonítható azzal a kötetkompozíciós eljárással, melyet Csáth alkalmazott második novelláskötetében, a *Délutáni álomban*. A látszólag egymástól független novellák végül kirajzolnak egy életutat a gyerekkortól a felnőttkorig. Szajbély, bár kiemeli, hogy ebben a kötetben még kevésbé érezhető a pszichoanalízis hatása, mint a novellisztika későbbi darabjaiban, de az egyén életrajzi szakaszait követő rendezési elvet Freudhoz köti, aki ezt a következőképpen fogalmazza meg: „*ha vilá-gosságot derítünk a gyermek lelkének – nála hihetőleg még lényegesen egyszerűbb – folyamatára, e munkáról utólag be fog bizonyulni, hogy az mellőzhető- len előmunkálata volt a felnőtt ember lélektanának.*” Tulajdonképpen ez az, amit a monográfia rekonstruál Csáth Géza életútjára nézve. Az egyetemista évektől eljutunk a válaszüti művészet és analízis között, majd ezt követően a szakmájában a nagy sikereknek so-ha nem örvendő „*kis orvosig*”, végül az érzékenyen megragadott, finom íven keresztül a bukásig és a tragikumig. A linearitás valójában kiegészül egy-fajta alaposan átgondolt strukturáltsággal, amellyel a determinált szerzői pozíciót kívánja oldani. Csupán egy lehetséges narratíva rekonstruá-

lására képes a sok közül, és nem foglalhat állást az adott elbeszélés mara-déktalan igazsága mellett. A látszólag lineárisan haladó életút egyes pontjai ciklikusan visszatérnek az elbeszélésben, folyamatos ellentéteket, árnyalatokat prezentálva így múlt és jelen között. Ebben valósul meg az a finom narrációs technika, melynek köszönhetően a szerző végig a háttérben tud maradni. A rejtőzködést erősítik még azok a tudatos választások is, amelyek összhangban vannak a csáthi világlátással, a rendszer felállításával. A részletek több szempontból megmutatott aprólékos ábrázolása nem pusztán a valóság rekonstrukciója, hanem az önmegértés lehetősége. Mintha az elbeszélői pozíció megismételné Csáth Géza mozdulatait.

Az első két fejezet az életrajzt meghatározó helyszínek kétpólusúságát reprezentálja. A korabeli Szabadka a poros kisvárost, a kispolgári világot, az avított értékrendeket, a beszűkültséget jelenti, ahol az emberek vágyakozva néznek a Budapest felé induló vonatok után. Ezzel szemben Budapest a pezsgő kultúra városa, a születő modernizmus bölcsője. Az életműben kiélekedik ez az ellentét, amikor az ifjú Brenner József elkezdte orvosi tanulmányait a fővárosban. A vidékhez és városhoz fűződő viszonya rendkívül ambivalens. Hol a városi polgárság felszínes értékrendjét, hol a kultúra nélküli kisvárost állítja pellengérré. Mindennek a szépirodalmi lecsapódása egyértelművé teszi, hogy Szabadka végig a boldog gyermekkor, az elveszített édenkert toposza marad.

A monográfia szerzője nagyon hangsúlyosan kiemeli azt a sajátos csáthi gondolkodásmódot, mely végigkíséri az életutat, gyakorlatilag az összes fejezetben visszaköszön mint kiindulópont. Csáth éppúgy, ahogy a mindenkor modern ember, orientációs pontokat keres egy sokféle szakadt világban. Szajbély feltárta azokat az eszméletörténeti sarokpontokat, melyek meghatározzák ezt a mindent végigkíséző gondolkodásmechanizmust. Ebben a tekintetben a leggyakrabban Darwin, Nietzsche és Tolsztoj nevével emeli ki. Csáthnál mindhárman egyfajta továbbgondolt, újrainterpretált formában jelennek meg. Szajbély

az ezekből építkező kaleidoszkópszerű adaptálást a budapesti intellektuális élet hatásának tulajdonítja, melyben szimultán módon vannak jelen a legkülönbözőbb eszmeirányzatok. Csáth gondolkodását végig meghatározza egy nagyon erőteljes, természettudományos alapokon nyugvó szemlélet, gyakorlatilag ezt próbálja összhangba olvasni a humántudománnyal. Szajbély értelmezése szerint mindennek az alapját adja a rendszerbe szervezés vágya. Csáth rendkívül komplex módon, szinte metafizikus perspektívából próbálja megérteni az emberi létezést. Úgy gondolja, ha a világot egy ilyen természettudományos alapokon nyugvó rendszerbe tudjuk helyezni, akkor az teljességében adaptálhatóvá és befogadhatóvá válik. Mindez erősen kiterjed a művészetekre és az emberi lélek mélységeire is. A folyamat kulcsa abban rejlik, ha a humántudományokat is visszavezetjük a természethez, ehhez a gondolathoz pedig Hackler nyomán jut el. A rendszer meglátására és felfejtésére természetesen nem tart bárkit képesnek, tehát gyakorlatilag Nietzsche emberfeletti emberével is analógiát von. A vallás helyébe lépő mozgatóerő az a tudomány, mely szintén a német filozófusra visszavezethető gondolat. Szajbély nagyon éles megállapítást tesz arra vonatkozóan, hogy Csáth ebből adódóan akár naturalista író is lehetett volna, mégsem lett. Mindezt annak tulajdonítja, hogy nem a külvilágban fennálló rendet kutatta, hanem önmagát kívánta maradéktalanul feltárni, rendszerezni és megismerni. Önnön pszichénk rendszerbe foglalása pedig pontosan az, amelyhez kulcsot vizionált a pszichoanalízisben.

Csáth életművének töréspontját többnyire az első morfumhasználatban látják értelmezői. Szajbély ezzel szemben a pszichoanalízissel történő elmélyült megismerkedést jelöli meg töréspontként. Egyértelmű, hogy ez a megismerkedés a pszichoanalitikus iskolával korábbra tehető, mint ahogy Freud *Álomfejtés* című munkája magyar nyelven is elérhetővé vált. Mindez abban a tekintetben is jelentős eredménye a kutatásnak, hogy megkérdőjelezi a kultusz azon feltevését, mely szerint Csáth

Csáth Géza családjával. Csáth jobbra, csíkos pólóban az álló sor végén, Kosztolányi Dezső kalapban balra az álló sor végén, 1900

a korabeli modernista írókkal szemben egyfajta nyelvbezártságban működött, nem beszélt idegen nyelven. Az *Álomfejtést* eredetiben olvasta, sőt, részletesen kijegyzetelte, erre a levelezéséből világosan lehet következtetni. Ezt követően lassan elhatárolódik attól a lírai alkotásmódtól, mely a korai novellisztikáját jellemzi. Egyik Brenner Dezsőnek címzett levelében „*lila, elvont*” címkéssel illeti azt a modernista szöveghagyományt, amely az első novelláskötetben, a *Varázsló kertjében* még világosan jelen van. Szajbély ebben a kötetben megérez egyfajta lírai önvallomást, amely gyakran játszik az énelbeszélő narrációval, az önéletrajzi elemekkel, a vidék-város ambivalenciával. A polgári gyermekkor mesevilága jelenik itt meg, a felnőtt elbeszélő keserűes nézőpontjából, azaz az egyedülálló írói hanggal, mely a kései novellákból már szinte teljesen elvész. Elmondható tehát, hogy Szajbély értelmezésében Csáth tragédiájának elsődleges kulcsa az önértelmezésre irányuló teljes rendszertemtés vágyában keresendő, mely kudarcba fullad. Ez az a vágy, amelyből egyenes úton következik a pszichoanalízisben történő elmélyülés. A pszichoanalízisben gyakorlatilag megtalál

ni vélte a kulcsot a korábbiakban kialakuló, természettudományos alapokon nyugvó szemléletéhez, melyben emberi lélek, művészet és humántudomány rendszerbe épül. Az elmélyülést később a nyelv elvesztése, az identitás válsága, a személyiség felaprózódása követi, analitikus orvosra és művészre értve egyaránt.

A későbbiekben elveszett líraiság az, amely mellett az életmű korai szakaszában kialakuló művészetszemléletében leteszi a voksát. Művészetkritikáiban, a komplex világértelmezések mellett, erős művészetfilozófiai álláspont is körvonalazható, melyet bár nem konzekvens módon használ, mégis felfedezhetőek a visszaköszönő jegyek és értékpreferenciák. Szajbély ebben a kontextusban Szomory Dezsőt, Jókai Mórt, Nagy Sándort és Sassy Attilát emeli ki. Csáth úgynevezett „varázsfiókos” és ilyennel nem rendelkező írókról beszél, akik lineáris történetvezetésben, mesélésben gondolkodnak. Ezzel szemben úgy véli, hogy a varázsfiókos írók az emberi lélek mélységeit ragadják meg az íráson keresztül. Ugyanezt a csoportosítást a zeneszerzők és a képzőművészek között is elvégzi. Programzenészekről és valódi zeneszerzőkről beszél, ahol

az előbbi csoport az, amelynek tagjai a virtuóz helyett emberi eszméket és gondolatokat képesek megfogalmazni a hangokon keresztül. A képzőművészetben is leteszi a voksát az akadémista festészettől eltávolodó alkotók mellett, akik már nem a valóságot kívánják hűen ábrázolni. A valódi művészeket lírikusoknak nevezi, akik megérik az érzelmek legmélyebb rezonanciáit, és képesek ábrázolni ezeket. Csáth ízlépreferenciái tehát egyértelmű keretet kapnak ezeken a kritikákon keresztül, egyúttal az önmaga művészetével szemben felállított értékrendszer is kirajzolódik. Első novelláskötetére vonatkozóan a korabeli kritika is visszaigazolja mindezt. Az életmű későbbi periódusában azonban ez a fajta gondolkodásmód teljesen érvényét veszíti.

Csáth írásművészetében fokozatos módon nyer teret az analitikus szemlélet. Szajbély a *Délutáni álomból* csupán egyetlen novellát emel ki, a *Kisaszszonyt*, amely ténylegesen ilyen didaktikus alapokon nyugszik, a későbbi írásokon azonban már eluralkodik ez az egysíkú szövegszervezési elv. A monográfia szerzője tulajdonképpen az irodalomba ágyazott kommunikáció elvesztését hozza összefüggésbe a pszichoanalízis térnyerésével. Csáth fél attól, hogy ugyanúgy, ahogy ő olvas másokban az írásaik alapján, az erre fogékonyak olvassák majd őt is. Megkockáztatható, hogy az önmagával történő szembesülés is szorongással tölthette el. Nem véletlen az sem, hogy a naplóírás is megváltozik ebben az időszakban, a végtelenül strukturált, testi funkciókat, használt morfiumadagot és a coitusok számát feljegyző bejegyzések dominálnak.

Csáth élete innentől valamiféle végzetesen töredezett formában kezd működni. Szajbély meglátása szerint a lírikus művész spontaneitása és az analitikus orvos tudatossága összeegyeztethetetlen módon kerül szembe egymással. A művész és az orvos Dr. Brenner Józsefre, Csáth Gézára és az orvoslásról gondolkodó Doktor Horatio-ra szakad. A szerepkörök egymásba mosódása, és az összeegyeztethetlenségük az, ami szépírói terméketlenséghez és identitásválsághoz vezet.

Szajbély érveivel, amelyek a pszichoanalízissel hozzák összefüggésbe

a bukást, aligha tudnék vitatkozni. Gyakorlatilag teljesen összefüggésbe hozható meglátás ez azzal, amit Kosztolányi Csáthról szóló nekrológiájában kiemel, miszerint a morfinizmus csak ok és nem okozat. Csáthnak pusztán szüksége volt valamire, ami a rendszerszerű gondolkodáshoz, az ember feletti ember nietschei perspektívájához emeli. Az írói kommunikációtól való elszakadás viszi közelebb Csáthot a másik két művészeti ághoz. A komponálástól és a képzőművészetől élete végéig képtelen elszakadni, mintha az a két művészeti ág, melyeket a megélhetését is biztosító írásnál sokkal ösztönszerűbb módon alkalmazott, jelentették volna a valódi művészet utolsó mentevárjait. Ezekről azonban nem várható már az írói pályához hasonló sikereket. Szajbély szerint ezek a kései munkák el tudnak szakadni a pszichoanalitikus értelmezéstől, így adva kiutat a művészetben megfogalmazott kommunikáció kudarcából. Véleményem szerint a kései látomásos rajzokból ugyanúgy kiolvasható a freudianus iskola, azonban sokkal ösztönszerűbb, sokkal spontánabb módon. Éppen úgy, ahogy a *Varázsló kertjének* novelláiban is tetten érhető a pszichoanalitikus olvasás adekvátsága, de ezt nem az előre megfontolt szerzői szándék motiválja, pusztán egy spontán megsejtés. A rajzok a korai írásokhoz hasonlóan az önvallomások, sőt leginkább az ösztönök szintjén mozognak. Mindehhez hozzájárulhatott a tény, hogy az ilyen jellegű művei publikálásában nem bízott, anélkül alkothatta meg őket, hogy a kortársak analitikus olvasataitól rettegne, ahogy az írásai esetében.

Úgy vélem, a monográfia egyik kulcsa a *Disszonanciák, amint egymásba fonódnak* című alfejezet. Itt Szajbély valójában összefésülte azokat a pontokat az életműben, amelyek Csáth emberi alakját és esendőségét, az ebben rejlő tragédia lehetőségét megrajzolják. Az életutat végigkísérő anyagi gondok, a hypochondria, mely az első morfiumhasználatot motiválta, a felelősség háraitása az apára, a feleségre és a mostohára, mind ide tartoznak. Csáth kultuszba ágyazott értelmezése teljesen máshogy interpretálja ezeket a pontokat. Sokan a morfinizmusban a társadalmi normákkal szembe-

ni elemi lázadását látják. Szajbély világosan indokolja, hogy a szerhez valójában érzékeny idegrendszere nyugtatása érdekében nyúlt. Így próbálta elterelni a figyelmét az életét folyamatosan kísérő rettegésről, a betegségekről, a kudarcokról. Ehhez hasonlóan ambivalens a valóságban az a viszony, ami a nőkhöz köti. Első szexuális aktusainak kudarcra folyamatosan kísérti, a hypochondria pedig az impotenciától való félelemben is megjelenik. Árnyalódik tehát az a kanonizált kép, mely Csáth Gézát valódi Casanova-szerű figuraként értelmezi. Ezeket figyelembe véve kikövetkeztethető, hogy a morfium valójában egy kudarcba fulladt menekülési kísérlet önmagából. Csáth Géza ezek alapján a lázadó, titokzatos ködlovagból esendő, állandó szorongással küzdő, de kortársait tehetségben felülmúló íróvá, hús-vér emberré változik az olvasó szeme előtt.

Meggyőződésem, hogy Szajbély Mihály monográfiája az első olyan nagyobb lélegzetvételű munka, amelynek köszönhetően az olvasó Csáth Géza mögött megtalálja magát az embert, az esendőt, a legendától távolít. Ez pedig kétélű fegyver a kezében. Újabb utakat tárhat fel a csáthi irodalom értelmezésében az autobiografikus olvasatok szempontjából, de egyúttal azt is lehetővé teszi, hogy az emberivé olvasásnak köszönhetően távolodjon el végleg az író alakjától, és ily módon hátrahagyva azt, jusson el a tisztán szövegközpontú értelmezéshez. A monográfiában uralkodó következetes strukturáltság éppen azokat a kulcsokat keresi meg és foglalja rendszerbe, amelyek megadják a márdartávlati perspektívát Csáth értelmezéséhez. A monográfia tulajdonképpen pontosan azt a rendszerteremtést végzi el, amire Csáth Géza olyannyira vágyott, és amibe végül belebukott.

■ ■ ■

■ **Varga Réka:** a Szegedi Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom MA-képzésének hallgatója. Érdeklődését a tanulmányai kezdetétől az irodalom intermedialis viszonyai kötik le, különös tekintettel az így létrejövő kép-szöveg kapcsolatokra.